

The Project Gutenberg eBook of Muuan markkinamies, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muuan markkinamies

Author: Juhani Aho

Release date: October 1, 2004 [EBook #13566]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUUAN MARKKINAMIES ***

Produced by Tapio Riikonen

MUUAN MARKKINAMIES

Kirj.

Juhani Aho

WSOY, Porvoo, 1915.

Kuopiossa kohisivat markkinat täysimmillään. Joukko hälisi, kellot ja kulkuset kilisivät, hevoset hirnuivat ja humalaiset hurrasivat. Oli vähäisen jälkeen puolen päivän, ja kaikkien ilo oli ylimmillään. Joka rinkelireen ympärillä myllersi kuin muurahaispesässä, jokainen »maailman paras panoraama» oli väkeä pakaten täynnä. Minä kuljeskelin tuossa, kädet taskuissa ja nutunkaulus pystyssä, yhdestä miesjoukosta toiseen. Näin tuossa yhtä ja toista, monenlaista muotoa, monenlaista miestä: kuulin monta hauskaa asiaa, opin monta mainiota sanaa.

Seisoskelin juuri torin kuhisevimmassa kulmassa ja kuuntelin, kuinka vanha Leppänen, se iänikuinen viisujen kauppias ja entinen sotamies, lauloi ja myyskenteli laulujaan, lauloi ja myyskenteli, myyskenteli ja lauloi. Paljon hän lauluja osasi, kaikki taisi nuotilleen laulaa, vaikka mitä olisit kysynyt. Eikä sitä aina kysyäkään tarvinnut, itsestään hän ymmärsi, mikä laulu millekin oli mieleen ja mikä nuotti.

—Hallin-Janne se postin tappoi Kuorehveden jäällä,
Ja Mattilan Sandran hiukset on kammattu toiselle puolen päätä—

niin hän tuossa muutamakseenkin lauloi ja hänen katsantonsa oli totinen ja nuotti surullinen. Mutta kun tytöt käskivät »lystimpiä» lauluja antaa, niin silloin tuli tämmöisiä:

—Nättiä poikia ootettiin, mutt' eipä niitä tullut—
tytöt tyrski tuskissaan ja huolivat kuin hullut.

ja sitä mukaa olivat sitten silmätkin viekkaasti sirrallaan, ja sitä mukaa keikahteli nuotti.

»Viisumestariksi» tätä miestä kansan kesken kutsuttiin eikä herratkaan sen hartaammin kuuntele »konserttimestarejaan», kuin markkinamiehet kuuntelivat häntä. Suuri oli hänen tavaransa menekki, eivätkä markkinat monen mielestä olisi markkinoita olleetkaan, jos ei Leppästä olisi niillä näkynyt. Mutta ei niitä markkinoita olekaan vielä taidettu Kuopiossa viettää, joilla Leppäsen tärjävää ääntä ei olisi kuulunut. Eikä Kuopioon yksistään, vaan moneen paikkaan muuannekin, missä vain on lupa markkinoita pitää, kaikkiin Leppänen ennättää, joka paikassa hänet tunnetaan ja joka paikassa häneltä viisuja ostetaan.

—Antakaapas se Hallin-Jannen laulu!—Paljonko tukkipoikain laulu maksaa, jota äsken lauloitte?—Entäs se surulaulu Simmermannin kauheasta murhasta?

Näin huudettiin yhtäältä päin, mutta toisaalta taas näin:

—Ne laulut ne on jo vanhoja!—Eikö sillä enää uusia ookkaan?—Eikö vereksiä enää painetakaan?

—On, on! Tässä on se ihana uusi murhevirsi Wienenin kauheasta tulipalosta. Tässä on »kaksi kaunista laulua yhdestä nuorukaisesta, joka kultaansa suri», ja tässä sitten vielä muuan aivan vasta tehty laulu laulajapojasta, ja se alkaa näin:

—Tämä poika se laulelee ja sill' on laulun ääni—
Iät on kaiket kävellynnä ympäri laulun läänii.

Tätä laulua ostettiin suurella halulla, kun muka tiedettiin, että viisumestari oli tehnyt sen omasta elämästään ja omia kohtaloitaan siinä kertonut. Ja jos joku kysyi häneltä, kuka sen laulun tekijä oli vai oliko se hän itse, ei hän virkkanut mitään, hymyilyhän vain viekkaasti. ja siitä ihmiset yhä enemmän luulemaan, mitä jo ennestään luulivat, että se laulu oli hänen oma tekemänsä. Hän antoi ihmisten luulla, mitä luulivat, eikä muuta kuin lauloi vain ja yhtä mukaa möi.

Innostus oli ylimmillään ja ostonhalu kiihkeimmillään, kun joku pukkasi minua takaapäin päällään kylkeen. Kun käänähdin, niin näin, että siellä oli mies, joka ei oikein näyttänyt tietävän, mitä hänen piti jaloillaan tehdä, kulkeako vai seisoa. Sitä miettiessä jalat kuitenkin tuskastuivat ja käännähyttelivät kannettavaansa omin lupinsa milloin eteen, milloin taakse; paikoillaan ne vain eivät ottaneet pysyäkseen ja siitä syystä sain vielä toisenkin puskun kylkeeni, kun päätäni käänsin.

—Antakaa anteeksi, hyvä herra, että ... tuota ... että minä vain tuota ... että jos sanoisitte, mitä ne tuolla toimittaa.—Hän heilahdutti päällään sinne päin, missä oli suurin tungos, ja pää heilahdutti vuorostaan häntä samaan suuntaan.

Aioin juuri ilmoittaa hänelle, mitä siellä toimitettiin, kun muuan vieressäni seisova lyhyenlätä renkimies, jota hän myöskin oli heilahdellessaan kosketтанut, teki sen puolestani.

—Etkö sinä sitä tiedä, sanoi hän, että se on meidän kylän miehiä, ja se myöpi siellä omia tekemiään lauluja. Mene sinäkin ostamaan, niin näet vasta oikein, minkälaiseksi laulu pitää laatia!

—Mitä teidän kylän miehiä? tiukkasi toinen vastaan, vaikka puhe vähän kielellä kangerteli. Sinunko vai kenenkä' Mi-mistä sitä sitten sinä mu-mu-muka o-olet olevinasi?...

—Sama se sinulle on, mistä minä olen, kunhan itse tiedän, että olen Nilsiästä, viisasteli renki ja nauroi itse sukkeluudelleen.

Toinen ei ensin virkkanut mitään. Hyrähtelihän vain vähäisen ja pyöritteli sytyttämätöntä sikaria huuliensa välissä. Sitten ojensihe hän yht'äkkiä suoraksi tavallisesta kumaraisesta asennostaan, otti sikarin suustaan ja lauloi jalkojaan leputellen tämmöisen pätkän:

—Muualla on hevosia, Nilsiässä' on pässi—
Nilsiässä papinkin pojat tappavatten ryssii.

—Tehköönpäs tuo teidän kylän mies meidän kylästä semmoisen laulun, jos osaa! Semmoisia lauluja se meidän poika tekee milloin tahtoo ja tarvitsee!

—Elä valehtelee siinä ... eläkä ylpeile muiden lauluilla!... Se, minkä sinä laulussasi sanot, on jo alusta pitäen valhetta, ja se on kaikista suurin valhe, että se viisu on sinun tekemäsi! intti renki.

—Ei se ole mikään viisu, sinä Nilsiänsä kollo! Ei se ole muuta mitään kuin sitä, mitä minä tahdoin sanoa sinulle ja kelle nilsiääläiselle tahansa...

—Kuka täällä nilsiääläisistä puhuu? kysäisi muuan toinen Nilsiänsä mies, joka muusta joukosta samassa tulla kekahti keskeemme.

—Tuo tuossa sanoo tehneensä herjuulaulun nilsiäläisistä, ja jo se sitä tässä yhden värssyn lauloi, toimitti renki, hyvillään, kun tapasi yhdenpuolelaisia.

—Vai herjuulaulun, vai herjuulaulun? Vai niin! No, laulappas tuota, niin että minäkin kuulen, minäkin olen Nilsiästä! rehenteli vastatullut.

—Te olette yksiä kolloja kumpainenkin! Johan minä sanoin, ettei sitä laulua ole sen enempää ennen tehtyä, mutta jos sitä tahdotaan, niin kyllä sitä lisää tehdyksi saadaan, jos niiksi kiertyy ja mies viinaan mieltyy... Ja saatetaan sitä alkaa uuttakin ... tuommoisesta rimpulasäärisestä räätälistä se vasta oikein hyvä laulu tulisikin... Etkös sinä ole räätäli?

—Niin mikä sitten?

—Niin, että sinusta se oikein hyvä laulu tulisikin.

—Vai tulisi ... no, elähän mitään ... vai tulisi minustakin laulu ... etköhän ensin koetteeksi tekisi itsestäsi ... ehkä itsestäsi saisit paremman—koki räätäli viisastella, mutta mies keskeytti hänet:

—Minä olen laulaja ja laulajaks' olen luotu
Eikä oo minun lauluni tok' Helsingistä tuotu...

Nämä säkeet hajoittivat kerrassaan nilsiäläisten epäilykset miehen runoilijataidosta. Molemmat katselivat kummastellen toisiinsa ja minuun, mutta itse laulaja näytti siltä, kuin hän olisi sanonut jotain aivan tavallista eikä mitään erikoisempaa.

Sillä välin muu väki rähisi viisumestarin ympärillä, joka yhä vain toisteli:

—Tämä poika se laulelee ja sill' on laulun ääni—
Iät on kaiket kulkenunna ympäri laulun lääni.

—Mutta osataan sitä meidänkin miehissä laulaa ... kuuletko, mitä se tuolla laulaa... Se on hänen oma tekemänsä laulu! kehui renki.

—Kenenkä tekemä?

—Tuon Leppäsen, joka tuolla tuonnempana laulaa. Se on meidän kylästä kotosin.

—Mitäs se siellä laulaa?

Se laulaa sitä laulua laulajapojasta, jonka hän on itse tehnyt ja painattanut ... kuuletko, nyt se taas sitä laulaa...

Mies kuunteli hyvin tarkkaan ja näytti siksi hetkeksi ihan selviävän, vaikka hänen näkönsä muuten oli humalaisen.

—Ei se ole sen oma tekemänsä ... se mies ei ole ikipäivinä omia sanojaan sointuun saanut... Tuo laulu on toisen miehen tekemä, ja sitä lauletaan meidän puolessa läämältään ... vanha laulu!

—Kenenkä tekemä se sitten on?

—Se on toisen miehen tekemä, joka on paljon muitakin lauluja tehnyt ja osaa tehdä vaikka milloin!

—Ettäkö sinun ... elä! ... elä!

—Olipahan kenenkä tahansa, mutta meidän puolessa se tehty on.

—Mistä paikoin sitä olette? kysyin minä, ja siihen kysymykseen yhtyivät nilsiäläisetkin.

—Niin minäkö? Mistäkö olen?

—Tämänlainen mies mä oon ja tämänlainen kolla,
Mutta sen minä sanon suorastaan, että Pyhäjärveltä ollaan.

Nilsiälainen renkimies joutui tästä vastauksesta ihan tyrmetyksiin:

—Ky-kyllä jo pitää uskoa, että olet oikea laulaja, etkä kaiketi muiden lauluja laula!—tunnusti hän tuossa sydämensä pohjasta eikä herennyt miestä ihmetellen tarkastelemasta.

Toveri taas käsitti asian toisella tavalla. Hänkin kävi kummiinsa, mutta ei hän kuitenkaan omiin ihmeisiinsä vaipunut. Hän oli niitä miehiä, jotka, jos jotain erikoisempaa näkevät tai kuulevat, ihastuvat siitä siksi, että saavat sen muille ilmoittaa. Ja silloin on niillä aina kova kiire, ettei vain muut ennen

ennättäisi. Sanaakaan sanomatta pyörähti räätäli väkijoukkoon päin, joka tungeskeli viisukauppiaan ympärillä.

Rukkasiaan heilutellen huusi hän joukkoon:

—Tulkaapas tänne, miehet! Täällä on semmoinen mies, jota ei ole vielä ennen nähty eikä nähdä vastakaan ... se tekaisee laulun tuossa paikassa vaikka mistä!

Markkinamiehet ovat kuin herneet seulan pohjalla. Jos sitä vähänkin kopahuttaa, tärähtävät ne ja pyörivät heti kohta paikasta toiseen ja yhtä herkästi taas takaisin.

Tuskin he olivat kuulleet, että jotain uutta oli nähtävänä, kun jo tuossa paikassa olivat kiertäneet kehään laulajapojan ympärille.

—Se on semmoinen mestari tuo tuossa viisuja tekemään, kertoi nyt vuorostaan renki, että kun rupeaa, niin tekaisee värssyn vaikka mistä tahansa, ja sen tekemiä lauluja se tuo Leppänenkin laulaa. Mutta ei se ilman laula, sille pitää antaa viinaa, ja jos mitä kysyt, niin siltä et oikeata vastausta saakaan, vaan runoon vain kaikki tyynni. Tarjotkaapa miehet viinaa, jos kellä on!

Miesjoukossa oli muuan rehevä pohjalainen, torniolainen hevossaksa. Ylpeästi tunkeutui hän esille, veti turkkinsa povesta komeasti päällystetyn konjakkipullon ja ojensi sen pyhäjärveläiselle.

—Kas, täsä saat, eikä tämä pelkkää prantusta olekaan! Kattos, poika, täsä on kolmen markan konjakkia! Otapas tästä koriasta pullostasta ja anna sitten songisi soida, jos et ehkä ollekaan stöveli koko mies.

Mutta miespä ei huolinutkaan ottaa vastaan tarjousta. Hän kumartui eteenpäin, tirkisti pohjalaista aivan silmästä silmään, ja samassa kun hän siinä tekaisi laulun:

—Täällä' yks' on ylpiäs ittestään ja toinen hevosistaan—
Mutt' Tornion-herra on kummastai ja paksusta putelistaan,

kaivoi hän niinikään, mutta housunsa taskusta, esille hänkin pullon, keikisti siitä ryypyn ja lauloi taas:

—Pohjalainen se prameileepi konjakkipullollansa.
Savon poika se tyytyypi vain halpaan viinahansa.

Markkinaväki räjähti nauruun kuin yhdestä suusta. Nolona työnsi pohjalainen halveksitun pullonsa takaisin poveensa ja vetäytyi hammasta purren väkijoukon taa. Naurua kesti vain yhä, ja pistosanoja sateli joka haaralta hänen jälkeensä:

—Kas, niin sitä pitää!—Se oli parahiksi pohjalaiselle!—Tuleppas vielä Savon miehen edessä kopeilemaan!

Ylpeän pohjalaisen sisuksia kutkutti tämä pilkka katkerasti. Hilliten kovettunutta nyrkkiään, joka olisi tahtonut kuhmuja tehdä, sama se, mihin sitten, mutta josta tällä kertaa ei kuitenkaan olisi mitään hyötyä lähtenyt, mutisi hän vain hampaittensa välistä:

—Kyllä minä, sen perkelehen laajasuu, sinut vielä juotan, ja meni suoraa päätä viisumestarin luo, jonka veti hiukan sivuun, ja kuiskasi korvaan jotakin.

Sitten työnsi hän hänet käsipuolesta joukkoon, mutta itse hän vetäytyi vähitellen loitommalle ja haihduttautui sitten muuhun markkinaväkeeseen...

—Vai niin? Sinäkö sitä olet se mies, joka kuulut muka olevan tietävinäsi, että minä vain sinun tekemiäsi lauluja laulan? Häh! huusi viisumestari Pyhäjärven miehelle, ja hänen harvapartainen lähuulensa oli silloin kovin pahasti irvellään.—Häh, sinäkö vai kuka?

Pyhäjärveläinen oli tällä välin alkanut sytytellä sikariaan nilsiäläisen renkimiehen tuhottoman lyhyestä savinysästä, eikä ollut huomaavinaanakaan pörhistelevää virkaveljeään. Tätä tehdessään hänen silmänsä alaluomet kuitenkin omituisesti värähtelivät, niinkuin joka kerta muulloinkin, kun hän oli jotakin mielestensä sukkelaa keksimäisillään. Mutta tuskin oli hän saanut ensimmäiset savut suuhunsa, kun hän kääntyi väkijoukkoon ja laulaa tokaisi kauhean totisen ja tyynen näköisenä taas tämmöisen säkeen:

—Omiahan kaikki lie, joita ominansa myöpi, ja ominaanhan rosvokin tok' toisen leivät syöpi

eikös se ole niin, hyvät ihmiset ja kansalaiset?

—No niin!—No niin!—No se!—No se! kuului taas kuin yhdestä suusta, ja suosio kallistui kerrassaan laulajan puolelle.

Sen huomasi viisumestariikin ja hän olisi mielellään vetäytynyt virstojen päähän, mutta joka haaralta tunkeutuva väkijoukko ei päästänyt häntä lävitsensä. Silloin koetti Leppänen tekeytyä kaikesta tuosta ihan tietämättömäksi ja luuli pääsevänsä pulasta sillä, että rupesi laulujaan kaupittelemaan, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Mutta markkinaväki ei häntä niin helpolla heittänyt.

—Tuki jo suusi! huusi muuan. Kuka nyt enää sinun lauluistasi! On täällä jo vereksempiäkin!

—Laulaa häntä nyt jotain omasta päästäänkin eikä aina paperista, pilkkasi toinen.

—No, Leppänen, elähän toki jää nuoremmallesi sanan velkaan, kiihotti kolmas.

—Eläkä häpäise kylääsi, vaativat nilsiäläiset.

Mutta kukko ei käskien laula, eikä laulanut Leppänenkään. Kukolla on kuitenkin se etu, että sillä aina on oma tekemänsä omituinen laulu, jota sen sopii missä tilaisuudessa tahansa laulaa, mutta sitä etuapa ei ollut Leppäsellä. Sen hän kyllä tiesi, että laulun pätkä, sukkela ja sattuva, hänet päästäisi pulasta, mutta kun sitä ei ennen tehtyä ollut, ei se nytkään ottanut syntyäkseen. Ja kuitenkin oli tämä hetki hänen ammatilleen ankaran tärkeä. Jos hän nyt antaa tuommoisen syrjäläisen panna itsensä pussiin, niin ihmiset alkavat hänen laulujansa halveksia, ja hän kadottaa ainakin näillä markkinoilla kaiken luottamuksensa.

Mutta mikäs neuvoksi! Väkijoukko tuossa ympärillä pilkaten irvistelee, ja edessä seisoo riitaveli, sikariaan poltellen, eikä ole niinä miehinäänkään.

Jolla ei ole nuijaa, se lyöpi lapiolla, ja niin teki Leppänenkin. Kun näki, ettei muu auttanut, rupesi hän haukkumaan.

—Mitä helvettiä sinä siinä toljotat ja katsot kuin lehmä uuteen konttiin! huusi hän rauhassa tupakoivalle pyhäjärveläiselle.—Tiedä sinä, että min' en oo kenenkään katsottava ja toljotettava! Vai luuletko, etten minä osaisi sinua herjata, jos vain itseltäni ilkeisin? Mutta sitä ei pidä kenenkään saada Leppäsestä sanoa, että se markkinoilla ihmisiä haukkuu ja koirana kuleksii.—Luuletko sinä olevasi hyvinkin miestä, jos muutamia hulluja markkinoilla nauramaan saat?... Ja etkö sinä, sen retkale, oo humalassakin siinä ... eipähän ilman!... kyllähän sen tietää, että oikean ihmisen haukkuminenhan se aina on viinaisen virkinettä ... ja ettekö kuulleet, hyvät ihmiset, että se herjasi minua rosvoksi ... tässä on monta vierastamiestä sen asian päälle... Kuules, mies, sanoppas nimes ja mikä mies sinä oot, vai huudetaanko patrullia!

Ja tähän tapaan olisi Leppänen kerran intoihinsa päästyään arvatenkin jatkanut vaikka kuinka kauan, ennenkuin olisi hengästynyt, ellei hänen lapionlyöntejään olisi keskeyttänyt uusi nuijanisku.

Se tuli sieltä mistä ennenkin. Selän takaa suhahti, mutta suuta vasten sattui.

Pyhäjärveläinen, joka milläänkään olematta oli aikansa kuunnellut, vastasi nyt vuorostaan:

—Koska nyt kysyt niin siivosti ja haastelet ihmisiksi, niin sanon mä, että mua kutsutahan Hyvölän Samuliksi.

Nuo loppusoinnut lauloivat Leppäselle lopullisen tuomion. Nyt ei enää mikään auttanut, kun haukkumisenkin toivottu vaikutus noin tuuleen hupeni ja kaikki kansa oli Hyvölän Samulin puolella.

Mutta kun väki siinä rähisi ja riemuitsi Leppäsen surkeata häviötä, niin hän luuli kuitenkin vielä viimeisessä tingassa jotakin keksineensä, jonka avulla saattaisi edes kunnialla peräytyä. Liekö uuden pätkän päässään tekaissut vai ennen tehdynkö lienee muistamaan sattunut, hän yht'äkkiä alotti kuin alottikin laulaa aivan samaan nuottiin kuin hänen pelottava kilpakumppaninsa:

—Hyvöläst' on kaikki kollot, sieltä tämäi lienee—

niin hän lauloi, mutta sitä pitemmälle ei hän päässyt. Hyvölän Samuli iski kiinni alettuun pätkään, seisautti Leppäsen juuri hänen parhaassa vauhdissaan ja jatkoi omasta päästään näin:

—Itsehän sen vastatullut parahiten tiennee!

Ja nyt vei tämä viimeinen tuulenpuuska viimeisetkin palaset Leppäsen repaleisista purjeista. Kansa, jota oli kokoontumistaan kokoontunut näiden kahden ympärille, oli ratketa omaan riemuunsa. Se ei mitään niin ihaile kuin sukkelaa kieltä ja kekseliästä päätä, ja joka sanakiistassa voiton saa, se on suurempi sankari kuin väkevin mies. Joka taas tappiolla jää, häntä ei voi mikään pilkan alta pelastaa, jollei ehkä joku yht'äkkiä keksitty sukkela sanojen tempaus. Mutta kun ei tuo nyt Leppäselle onnistunut,

niin hän jäi siihen säälittävän tukalaan tilaan seisomaan.

Ylt'ympäri kuuli hän toisen hyväksi heläjävää naurua, ja se koski häneen kipeästi. Mutta sitten alkoi häntä itseään vastaan tuiskuta joka taholta pistosanoja, ja se koski häneen vieläkin kipeämmin.

—Leppäsen laulun mahti onkin, näen mä, vain paperilla! huusi muuan.

—Leppäsen viisut ne on viisaampien miesten tekemiä, ivaili toinen.

—Ja samat niistä aina kiertää esiin kuin posetiivin pel'kalusta, lisäsi siihen kolmas.

—Sitä miestä ei tästä puoleen syötetä missään talossa, uhkailivat Nilsin miehet.

Leppänen oli siis nyt itse joutunut Hyvölään, eikä hänen häpeästään enää muuta puuttunut, kuin että koirat olisivat haukkuneet.

Toisaalta kuului taas voittaneelle miehelle ylistyshuutoja.

—Eihän, sen heikale, vain pulaan joudu, ihaili eräs.

—A-sje on pierkeleh poika! riemuitsi vuorostaan muuan parrakas Arkangelin mies, joka väkisinkin oli tunkeutunut väkijoukon keskeen.

Vaan nilsiäläinen renkimies ja hänen toverinsa räätäli, jotka molemmat pitivät itseään koko tämän hauskuuden aikaansaajina, sillä heidän ensin olivat tuon merkillisen miehen löytäneet, he eivät tyytyneetkään paljaaseen sanalliseen kunnioitukseen.

Renki, joka koko ajan oli pysytellyt aivan ihailtavansa kantapäillä ja mahaansa pidellen nauranut jo ennestäänkin tuhkeroiset silmänsä vieläkin tuhkeroisemmiksi, sieppasi nyt yhtäkkiä piipun suustaan, pisti sen sukkelaasti taskuunsa ja huutaen samassa, että eiköhän hurrata niinkuin herratkin, tarttui hän Samulin reiteen. Toinen nilsiäläinen teki samalla lailla, ja kohta oli kymmenen kättä miehessä kiinni. Ja ilmaan hän keikahti, keikahti kepeästi kuin olkikupo miehen hartioille. Ensimmäinen hän vähän näytti vastustelevan, mutta toisella hurrauksella jo itsekin hurrasi mukana, hattuunsa heilutellen. Sillä välin väkikin huusi ja melusi nostomiesten mukana. Mutta kolmatta kertaa nostettaessa hän yht'äkkiä kalpeni. Sitten hän sähähti tulipunaiseksi. Vaan kalpeni taas heti kohta. Samassa nakkasi hän lakin kauaksi kädestään, ponnisti kaikki voimansa ja riuttaisihe nostomiesten käsistä kuin hullaantunut hevonen.

—Antakaa minun mennä! huudahti hän pelottavalla kiljahduksella ja aukaisi nyrkeillään ja kynnärpäillään itselleen tien väkijoukon keskitse.

Tämä tapahtui niin äkkiä ja odottamatta, ettei kukaan ennättänyt sitä edes ihmetelläkään, ennenkuin mies jo oli näkyvistä poissa.

Hetken päästä vasta ihmiset siksi tointuivat, että alkoivat ensin itsekseen, sitten toisilleen ihmetellä, että »hulluksiko se nyt tuli» tai että »hittoko sen nyt vei?»

Mikä miehen oikeastaan vei ja miksikä hän noin äkkiä karkasi alas kunniansa korkeimmalta kukkulalta, siitä jäi tuo suuri joukko tietämättömäksi.

Kummastus oli kuitenkin yleinen ja riemu siksi kertaa kadonnut, sillä miehen äänessä oli niin luita ja ytimiä karsiva värähdys, kun hän syöksyi menemään ja huusi, että hänen annettaisiin mennä, että se saattoi jokaisen kasvot totisiksi. Jotkut arvelivat, että se oli humalaisen huutamista, mutta toiset sanoivat, ettei tavallinen juopunut sillä äänellä kiljaise, tai jos kiljaisseekin, niin silloin hän niin ankarasti pelästyy, että on jo selvä kiljaistessaan.

Mutta väkijoukko hajosi melkein äänetönnä, eikä kukaan enää pyhäjärveläisen sukkeluuksia muistanut.

Ainoa, joka tästä tapauksesta ehkä itsekseen iloitsi, oli Leppänen, kun näin hätänsä suurimmillaan ollessa oli pahimmasta pulastaan pelastunut.

Haikeinta kaipausta sitä vastoin osotti nilsiäläisen renkimiehen nolostunut naama. Hän oli hakenut ihmisten jaloista käsiinsä runoniekkan lakin ja käänteli sitä nyt kämmenissään kovin surullisen näköisenä. Kun sitten näki siinä minut, sanoi hän melkein itkevällä äänellä:

—Ei, vaan mihinkähän se mies nyt hupeni ... siltähän pää palettuu, kun tässä on sen lakki ... eikä sitä löydy mistään...

—Antakaa minulle tuo lakki, minä koetan toimittaa sen hänelle, sanoin minä ja otin lakin hänen kädestään.

Oikein mielellään hän ei siitä näyttänyt tahtovan luopua, ja minä näin selvään, että hän jäi siihen ikäviinsä. Hän olikin kenties ainoa, jonka mielessä tämä tapaus säilyi kauemman aikaa, kuin se oli kestänyt. Sillä aina kun hän käy Kuopion markkinoilla, joilla hän käy melkein joka talvi, kyselee ja etsii hän Hyvölän Samulia, mutta aina yhtä turhaan.

* * * * *

Pyhäjärveläisen lakki kourassa lähdin minä häntä etsimään, jos jostakin löytäisin. Oli hän mielestäni kaikin puolin siksi merkillinen, etten saattanut jättää häntä, niinkuin kaikki muut markkinamiehet tekivät. Ja etenkin sitä olin hyvin halukas tietämään, miksi hän sillä lailla yht'äkkiä väkijoukon keskestä tiehensä syöksyi.

Kauan ei minun tarvinnutkaan häntä etsiä. Löysin hänet patrullien käsistä, jotka juuri olivat häntä poliisikamariin kulettamassa.

Patrullit ovat oikeastaan ystävällistä väkeä, vaikka astuvat niin pelottavan ankarina ja totisina, kiiltävät vaskipoletit rinnassa ja paksut pahkakepit kädessä. Eivät ne mitään pahaa tarkoita, vaikka kaikki vapaamielisemmät markkinamiehet niitä kovin kammovatkin. Jokaisen itseensä uupuneen ne toimittavat taattuun kortteeriin, ettei olisi tarvis yöksi hankeen nukahtaa, ja että sukulaiset ja tuttavat löytäisivät, kun aamulla etsivät. Iltasilla varsinkin, kun päivä rupeaa päättymään ja yö uhkaa, silloin ne tavallista suuremmalla ihmisrakkaudella työnsä toimittavat. Et tarvitse muuta kuin horjahdella hiukan, niin jo ajattelevat, että apua tarvitset, ja heti kohta käsipuoleesi käyvät.

Nämä ne olivat ottaneet runoniekankin ystävälliseen huomaansa, kun näkivät hänen hatuttomin päin katuja pitkin hoipertelevan. Näkemättä, kuulematta mitään oli hän tullut suoraan heitä kohti ja joutunut suorastaan pääpoliisin syliin. Tämä oli jättänyt hänet miehilleen kuletettavaksi ja käskenyt heidän tuomaan hänet jalestä, kun hän itse kulki edeltä.

Mutta kun Samuli tunsi, että häntä pidettiin kiinni, luuli hän, että häntä taas tahdottiin nostaa, ja hän alkoi rukoilla miehiltä: »elkää hyvät miehet minua enää nostako—antakaa minun mennä—ei minua pidä pilkata eikä häväistä.» Kun hänelle selitettiin, ettei häntä suinkaan nostaa tahdottaisi, jos hän vain taipuisi omillaan kulkemaan, ja että hän nyt vain lähtisi yökortteeriin, niin tyytyi hän rauhassa tulemaan mukana.

Minä tapasin heidät sillä syrjäkadulla, joka vie poliisikamariin. He olivat jo aivan portista pihaan menemäisillään ja jos en olisi siihen ennättänyt, olisi runoniekka varmaankin saanut viettää yönsä korttikaarin kylmällä vuoteella ja herätä aamulla unestaan sen murheellisten seinien sisällä.—Ja kertomatta olisi silloin myöskin jäänyt se kertomus, jonka hän minulle omasta elämästään kertoi ja jonka minä tarkasti koetin muistiini painaa.

—Kyllä hänet minusta nähden saatte panna vaikka omaan sänkyynne, sanoi minulle pääpoliisi, kun kuuli, että tahdoin ottaa miehen omaan huostaani.—On niitä jo täällä tarpeeksi toisinkin, ja yhä kai tulee. Eikä tämä ole tainnut vielä muille ennättää pahennusta tehdä, minkä lie itselleen.—Ja patrullit jättivät meidät siihen kahden kesken seisomaan ja lähtivät uutta saalista vaanimaan.

Samuli seiso siinä melkein koukkuun kutistuneena, kädet riipuksissa ja avopäin.

—Tässä olisi teidän hattunne, sanoin minä ja painoin hatun hänen päähänsä.

—Mikä?—Missä? Hattuko?—Kuka te olette?—Missä ne ovat ne, jotka aikoivat minulle kortteerin toimittaa?

—Tulkaa nyt vain minun mukani ja kiittäkää onneanne, ettette joutunut sinne, minne nuo aikoivat teidät viedä, sanoin minä.

—Nehän sanoivat vievänsä minut yökortteeriin, kun minä en nyt omaani osaa ... ne olivat hyviä ihmisiä ... eivätkös olleet?

—Yökortteerihan se on korttikaarikin ja ihmisiähän ne on patrullitkin, selitin minä taas.

Nyt vasta hän näytti alkavan älytä, mitenkä hänen asiansa olivat ja mitä hänelle oli tapahtunut. Hän tuijotti kauan aikaa eteensä, sanaakaan puhumatta, mutta siitä, mitä hänen kasvojensa piirteet puhuivat, siitä minä päätin, mitä hänen mielessänsä liikkui. Hän oli nähtävästi vielä humalan ja uupumuksen vaikutuksen alaisena. Mutta sitä mukaa kuin hän alkoi käsittää tilaansa, sitä mukaa myöskin hänen kasvojensa veltostuneet juonteet alkoivat vähitellen vakiutua ja paikoilleen syvetä. Vihdoin hänen huomionsa kääntyi ympärillä oleviin esineihin, ja yht'äkkiä hän kysäisi, osottaen

poliisikamarin ikkunaristikoita:

—Onko tuo vankihuone vai mikä, koska on raudat ikkunoissa?—Mitä me tässä tehdään? Lähdetään pois ... kuinka on tänne tultukaan?

—Ettekö muista, että vastikään ryntäsitte torilta ihmisjoukon käsistä, jotka teitä nostivat, ja sitten patrullit ottivat ja aikoivat viedä teidät tuonne...

Tuskin olin saanut häntä muistuttaneeksi siitä, mitä torilla oli tapahtunut, kun huomasin tehneeni varsin varomattomasti. Sen verran minkä yhä enenevässä iltahämärässä saatoin nähdä, hänen koko olentonsa, kiireestä kantapähän, tärähti, ikäänkuin joku sisällinen kipu olisi tahtonut häntä kureeseen vetää, ja samalla kuulin hänen hiljaisesti vaikeroivan. Mutta kohta hänen muotonsa taas muuttui melkein hurjaksi, silmät säihkähtivät kummallista tulta, ja minä kuulin, kuinka hän hioi hampaitaan yhteen.

Hän tempasi minua käsipuolesta ja melkein kiljui:

—Vai niin!—Vai niin!—Niin, kyllä minä nyt tunnen teidätkin, te olitte kanssa siellä! Ettekös tekin nostanut ... minä tapan teidät ja kaikki ne ihmiset...!

Mutta kun minä vakuutin, etten häneen silloin koskenutkaan, koki hän rauhoittua.

—Niin, niin, ettehän te, ettehän te ... enhän minä sitä sanokaan ... se oli hyvä, ettette te ... teidän olette hyvä mies, mutta ne muut (ja taas hän puri hammasta), ne saatanat, ne, jotka minua nostivat ... (hän koki rauhoittua jälleen, mutta hänen äänensä vapisi yhä sisällisestä tuskasta)... Voi, voi, jos te tietäisitte ... mutta nostiko ne minua kaiken markkinaväen nähden, ne ryökäleet?—Mutta oma syynehän se oli ... itsehän sinne menin, onhan se ennenkin tapah ... vaan nostiko ne minua?

Minä koetin rauhoittaa häntä ja sanoa, ettei hän olisi millänsäkään ja että tulisi vain minun mukaani.

—Minnekä te minut viette?

—Lähdetään jonnekin huoneeseen ... missä te olette kortteeria?

Hän ei tiennyt sinne neuvoa. Se oli vain joku keltaiseksi maalattu talo vastapäätä jotain toista keltaiseksi maalattua taloa, likellä muutamata kadun kulmaa.

—Sitä ei nyt tällä kertaa taideta löytää ... lähdetään nyt, minne osataan, sanoin minä ja aloin taluttaa häntä käsipuolesta.

—Lähdetään, lähdetään ... niin, antakaa minä pidän kiinni kädestänne, viekää minut, minne tahdotte. —Te näytätte olevan hyvä ihminen ... elköö vain antako niiden minua nostaa...!

Katua kulkiessamme hän oli koko ajan tuommoisella kahtalaisella päällä. Milloin hän turvautui minuun melkein rukoillen, milloin taas kuohahti täysiin vihoihinsa, ja sitten taas pyysi, etten jättäisi häntä markkinaväen pilkattavaksi.

—Minnekä te minua viette? kysyi hän taas, kun olimme portilla.

Minä sanoin, että hän nyt lähtisi minunkin kortteeriani katsomaan, kun ei hänen omaansa osattu.

—Vaan mistä minä tiedän, mikä mies te olette ... kunhan ette vain vie jonnekin pimeään huoneeseen ja ryöstä... Mutta kyllä minulla on puukko!—ja hän tavotti toisella kädellä vyöhystäänsä.

—Ei sitä tarvita, antaa sen vain olla tupessa ... mennään nyt pois huoneeseen markkinaväen jaloista.

—Niin, mennään, mennään vain ... kyllä minä tulen vaikka mihin, kunhan vain mennään.

Huoneeseen tultuamme saatoin minä tarkemmin katsella tuota omituista miestä.. Uuni lämpesi parhaallaan, ja kun hän istuutui sen eteen, niin tuli valaisi täydellisesti hänen muotonsa piirteet... Kooltaan hän oli tavallinen, paremmin hento kuin harteva. Muoto oli tavattoman hienopiirteinen, vaikka jo osaksi veltostunut. Hänen suuret siniset silmänsä katselivat tuleen semmoisella omituisella katseella, jossa välistä välähtelee selvän miehen mieli, mutta jota kuitenkin vielä humalan sumut hämmentävät. Otsa oli korkea ja säännöllinen, ja hatun alituisen päässäpidon vuoksi se oli pysynyt valkoisempina kuin muu muoto. Siinä saattoi siis paljoa selvemmin kuin päivän ja ahavan puremissa kasvoissa lukea noita hienoja, älykkäitä juovia, joita ainoastaan kovat sisälliset taistelut ja kärsimiset uurtavat niitä kokeneiden ulkomuotoon.

Kauan aikaa istui hän äänetönnä takkavalkeaan tuijottaen. Mutta vaikka hänen ajatuksensa näyttivät kaukana muualla harhailevan, huomasi hän kuitenkin jokaisen tulipaakun, joka kuusisista haloista

sattui lattialle lentämään, ja heitti sen kohta hyppysillään uuniin takaisin.

Kotvasen kuluttua minä kysäisin, eikö häntä haluttaisi panna palamaan.

Hän säpsähti kuin unestaan herätetty ja pyyhkäisi otsaansa.

—Ka, täälläkö minä olen ... minä en muistanutkaan ... palamaanko? Enpä hänestä nyt.—Vaan elkää pahaksenne panko, että minä olen tänne näin vain ventovieraan huoneeseen omin lupini...

—Elkää olko millännekään ... itsehän minä teidät tänne toin.

—Saisinko luvan kysyä, oletteko sitä herra vai mikä? Herraksi te ainakin olette liika hyvä.

Minä kummastelin tätä ja kysyin, miksi hän niin ajatteli.

—No, herraksi tai talonpojaksi ... yhdenlaisia ne minusta kaikki on, mutta te olette kuitenkin toisenlainen... Ei sitä tuolla lailla kuin te joka mies tämmöistä kutaletta kuleta ja hoida. Etsii juopuneen hullun hatun ja kulettaa hänet itsensä sitten kotiinsa.

—Se Nilsiään miehän se teidän hattunne etsi, sanoin minä, ja minä en muuta kuin sen vain toin teille.
—Mutta miksi te sitä kyytiä tiehenne syöksyitte sieltä torilta?

—Silloinko, kun ne nostivat siellä ja hurrasivat kuin narria?

Hän ei nyt joutunutkaan raivoihinsa niinkuin äsken, ja se oli minusta vielä kummempaa kuin se, että hän ensin joutui, vaikka en osannut kumpaankaan syytä keksiä, enemmän kuin siihenkään, miksi hän semmoisella kamalalla äänellä silloin kirkaisi, kun syöksyi tiehensä nostomiestensä käsistä. Päinvastoin kutistui hän nyt aivan kumaraksi tuossa uunin edessä istuessaan ja painoi miltei nyyhkien kasvonsa käsiinsä. Minä annoin hänen taaskin olla rauhassa ja mieltiä, mutta kummakseni hän yht'äkkiä hypähti seisoalleen ja paiskasi molemmat kätensä olkapäilleni.

—Kuulkaa, hyvä herra, eli mikä lienette. Jos te ette muuten ... taivaaseen pääsisi ... tahtoisitteko sinne pirujen ja perkeleiden nostamana päästä?

Hänen äänensä oli itkevän kiihkoinen, ja hän katseli minua, niinkuin todella olisi luullut, että minä tähän kysymykseen osaisin antaa vastauksen.

Mutta minä en osannut muuta kuin ihmetellä enkä sanonut ymmärtäväni, kuinka pirut ihmistä taivaaseen veisivät, joiden aina ennen olin kuullut heitä helvettiin himoitsevan.

Hän istuutui niinkuin se, jonka ajatuksen juoksua ei ole ollenkaan käsitetty.

—Niin, niin. Mistäpä sen ymmärtäisittekään ... eihän sitä ymmärrä muut kuin minä, enkähän minäkään sitä ennen ymmärtänyt. Mutta nyt minä sen ymmärrän, että kun piru oikein piruksi käy, niin silloin se on ihmiseen niin ihastuvinaan, että tahtoo sen taivaaseenkin lennättää. Mutta se taivas on sittenkin pirujen tekemä taivas eikä se mikään taivas olekaan, vaan se on se syvin helvetti.

Tuota puhuessaan oli hän noussut seisoalleen ja kävellyt pöytäni luo.

—Saisiko näitä teidän kirjojanne katsella? kysyi hän, ja kun minä sanoin, että hän vain olisi hyvä ja katselisi, alkoi hän niitä selailla. Minusta näytti, että häntä jollakin tavalla vaivasi se, mitä äsken oli tullut sanoneeksi, ja että hän nyt haki jotain syytä kääntääkseen puheen toisaalle.

Hän tavaili muutamien ruotsinkielisten kirjain nimilehtiä samanlaisella uteliaalla kömpelyydellä, kuin talonpojat niitä tavallisesti tavailevat. Mutta sitten hän yht'äkkiä laulahti:

—Hyvä oon minä lukija, minä tunnen joka nuotin,
mut lautaks keskipäivälläi lyö silmissäni ruotin—

ja siirrettyään nuo vieraskieliset kirjat syrjään alkoi hän katsella muita.

Yht'äkkiä avautui siinä hänen eteensä Kanteletar, ja kun hän sen näki, hän ihan kuin olisi säikähtänyt. Mutta sitten leimahti ilon tuli hänen silmissään ja hän huudahti:

—Siinähän on Kanteletar!

Ja kun hän sen huudahti, hänen äänensä melkein vapisi. Sitten hän rupesi kirjan lehtiä kuumeentapaisesti selailemaan.

—Katsotaanpas, onko se täälläkin se runo. Täällähän se on, sadannella seitsemännellä neljättä sivulla. Ka niin, tuoss' on. Ja nyt hän alkoi lukea seuraavaa runoa, väliin kirjaan katsoen, väliin ulkomuistista,

jolloin hän aina kirjan yli minuun vilkaisi:

—Eipä kasva kaikki lapset, ei ylene yksikänä, niinkuin mie katala kasvoin, yksipuolinen ylenin, kasvoin lasna armotonna, yksipuolisna ylenin; kasvoin kuin karankokuusi, nousin kuin noropetäjä, niinkuin putki puun nojassa, saraheinä sammalsuolla, kaste kaihassa tilassa, vesi vahteran vajossa. En kasvanut kananmunilla, ylennyt sianlihoilla; kasvoin kainalopalaloilla, täyvyin kaalin tähtehillä veräjillä vierahilla, uksilla ulisevilla.

Kunp' on eukkoni eläisi, oisi vanhin valvehella, ei se lapsi näin kävisi nukkavierulla nutulla, karvavieru-kauhtanalla, paha raiska paita päällä; maata verkani vetäisi, siltoa sinihamonen.

—Eikös se ole mainiota runoa, kun sanoo, että »kasvoin kuin karankokuusi, nousin kuin noropetäjä», ja kun sitten sanoo, että jos äiti eläisi, niin »ei se lapsi näin kävisi nukkavierulla nutulla, karvavieru-kauhtanalla!»

En voinut mielestäni kyllin ihmetellä tuota miestä. Äsken oli hän ollut ihan masennuksissa, ja nyt hän tuossa luki kauneimpia paikkoja Kantelettaresta. Vast'ikään hänen muotonsa piirteet olivat olleet aivan riipuksissa ja silmät välinpitämättömän näköisinä. Nyt se sama mies seiso siinä hehkuvin kasvoin minun edessäni ja puhui miltei liikutuksen itkuun värähtelevällä äänellä.

—Voi, voi! ... se on tämä runo niin ... minä sitä parempaa en tiedä missään! Se on ihan kuin minä olisin sen itsestäni tehnyt, jos vain olisin osannut. Mutta onhan täällä monta muutakin yhtä hyvää! Entäs tämä, joka on täällä vähän etempänä. En minä sitä nyt näy löytävän, mutta se on näin—ja hän luki ihan ulkoa muutaman runon, joka tuntui minusta sekin siltä, että se oli Kantelettaresta.

Ja kun hän oli sen lukenut, hän taas haki käsiinsä toisen ja sitten vielä kolmannen ja sanoi, että hän vain tahtoi nähdä, vieläkö muistaisi ne yhtä tarkalleen kuin ennen ja olivatko ne tässä kirjassa niinkuin siinä, joka hänellä oli.

Minä vain yhä enemmän kummastelin, ja kun sain vähän sananvuoroa, niin kysyin, oliko hän nämä kaikki ennen lukenut, vai mistä hän oli ne oppinut.

Melkein riemuiten huudahti hän:

—Sen kirjan minä osaisin melkein kannesta kanteen ja jos mistä kysyisitte, niin minä—! Ja hän innostui taas lukemaan, ja kuta enemmän hän luki, sitä enemmän hän innostui.

Tuskin olisin tuntenut samaksi mieheksi tätä, joka tuossa nyt Kantelettaren runoja luki, ja sitä, joka torilla ihmisiä omilla runonpätkillään huvitteli. Nyt loisti hänen silmissään rudellinen innostus, silloin niiden ympärykset olivat vetäytyneet pilkallisiin kureisiin. Eikä hän oikeastaan lukenut, vaan puoleksi luki ja puoleksi lauloi. Minä en ollut koskaan kuullut vanhoja runoja laulettavan, mutta kuvailin, että samalla lailla lienee entisenkin laulajan luonto noussut, kun tuli tulinen hetki ja innostuttavat sanat sanottavaksi.

—Oletteko kuullut kenenkä näitä runoja laulavankin, koska näytte osaavan niitä laulaakin? kysyin minä.

—No—niin,—sanoi hän ja vetäytyi hämillään ja melkeinpä häpeissään entiselle sijalleen lämpiävän uunin eteen.—Antakaa anteeksi, että minä tässä vähän liiemmältä rietaannuin, mutta ei herran pidä silti siitä minua ... en minä ole keltään nuottia kuullut, en ole kuullut luettavan enkä laulettavan ... kukapa näitä laulaisi? Mutta kun minä niitä rupesin lukemaan, niin sitten tuli minulle nuottikin sanojen mukaan, liekö oikea vai ei. Minulla on semmoinen kimpoilevainen luonto, että kun se vain näin hyppelemään pääsee, niin ei tahdo heretä ja sille ovat ihmiset monta kertaa nauraneet.

Hän jäi istumaan, pää käsien väliin painettuna, enkä minä tiennyt, mitä hänelle vastaisin. Hän luuli varmaankin tuossa innostuksissa ollessaan näyttäneensä naurettavalta.

Me olimme molemmat kappaleen aikaa vaiti, kunnes minä, jotain sanoakseni, kysäisin, tunsiko hän muutaman Alpertti Suomalaisen, joka oli hänkin Pyhäjärveltä ja joka oli minun kanssani käynyt samaa koulua.

—Senkö minun velipuoleni, joka nyt on pappina?

—Onko hän teidän velipuolenne?

—Onhan se, tai minähän oikeutta myöten olen hänen velipuolensa. Me olemme kumpainenkin Kankaanpään lautamiehen poikia, vaikka:

Toinen on keinussa soudettu, toinen on lehdosta noudettu; toisen äit' oli vihille viety, toisen

kantaja piikana pietty.

Hän vaipui jälleen äännettömyyteensä ja tuijotti kankeasti hehkuvaan tulennokseen.—Minä kohensin kekäleitä, ja kun muuan paakku taas kimmahdi maahan, nosti hän sen sieltä vikkellästi ja nakkasi takaisin uuniin. Minä siirsin istuimeni likemmä uunin suuta ja istuuduin hänen eteensä.

—Alpertti on nyt pappina, sanoin minä jonkun ajan kuluttua.

—Niinhän se on, sanoi hän ja lisäsi sitten verkalleen: Pappinahan se on.—Tehdäänkö teistäkin pappi? —ja hän tarkasteli minua melkein epäillen.

Minä vastasin, etten ollut siksi aikunut.

—Minä vain ilman kysyin, sanoi hän,—mutta eikö se olisi hyvä virka se papin virka?—Hän ei tätä kysynyt, niinkuin muut talonpojat, sydämellisellä hartaudella, vaan puolella ivalla.

—Mutta miksikä virkamieheksi sitä sitten aiotte, jos ette papiksi?

En vastannut tähän kysymykseen, vaan kysyin vuorostani, oliko hänestä papin virka todellakin paras virka.

Hän kurkottautui aivan lähelle minua ja puhui melkein supattavalla äänellä, ikäänkuin olisi pelännyt jonkun kuulevan.

—Kuulkaas, hyvä herra ... sanokaas te, joka tiedätte, eikö siellä Helsingissä kaikkia typerimpiä miehiä hylätä papin kouluun ... joista ei jaksa muuta tulla?

Siihen minä sanoin, että saattaa niitä olla typeriä papeissakin.

—Jos on viisaitakin, keskeytti hän. Niin, niin, kyllä niissä on viisaitakin, mutta sen minä olen nähnyt omasta velipuolestani, että tulee se pappi typerämmästäkin, kun on tullakseen. Vai lienenkö minä itse niin typerä, etten ymmärrä sitä sille viisauden merkiksi, josta kerran pappi tehdään... (Hänen silmissään vaihteli koko ajan noita omituisia ivan ja pilkan sekaisia väreitä.)—Mutta toisekseen minä olen sitäkin ajatellut, että mitähän minustakin olisi tullut, jos isä olisi pannut velipuolen paimeneen ja laittanut minut kouluun—pappikohan vai mikä?

—Olisiko teillä ollut halua oppimaan? kysyin minä.

—Haluako oppimaan!—Kysykää sitä koulumestarilta, se kyllä tietää sanoa, oliko Sampalla hyvä pää vai oliko huono, ja oliko sillä halua. Mutta vainajahan se jo onkin se kumarahartiainen mies.—Mutta saatanhan minä sen itsekin sanoa, että oli minulla silloin pikku poikana jo semmoinen muistikin, ettei monella ole. Kun vain kerrankaan jotain luin, niin opin sen kohta melkein ulkoa, ja jos kahteen kertaan laskin läpi, niin en sanaankaan takertunut. Ja kun joskus kirkkoon pääsin, niin sieltä tultuani kertasin mummolle papin saarnan sanasta sanaan, eikä mitään jäänyt pois. Joka kinkerissä minua kiitettiin, ja minä olin jo »viidennessä pääkappaleessa», kun velipuoli vasta »käskyjä» opetteli. Mutta siitä se kuitenkin pappi tuli ja minusta vain tällöinen rentale eikä muuta.

—Eläkö teillä äiti vielä? kysyin minä.

—Äiti haudattiin samana päivänä, kuin minut kastettiin. Mutta mummo, riiteli lautamieheltä eläkkeen, ja siitä ohtinasta se. meitä sitten kotonaan piti. Mummo harjasi talvikaudet liinoja saunassa, ja kun minä aloin askareelle kyetä, niin pantiin äpäräpoika karjaa paimentamaan, mutta samaan aikaan laitettiin oikeampi poika kouluun.

—Ja ettekö sitten saanut mitään oppia ja lukea?

—Sainhan minä, minkä sain, mutta jos vähäisen sain, niin enempää teki mieleni. Siellä lautamiehessä oli sinä kesänä, kun poika syksyllä pantiin kouluun, muuan semmoinen maisteri, joka opetti Alpertille rätinkiä ja latinankieltä, ja se antoi minulle muutamia kirjoja, kun näki, että niitä niin mieleni teki. Ja se kanssa sanoi, että minulla on pää kuin partaveitsi ja että Alpertti on paljon tylsäjärkisempi kuin minä. Sen se sanoi, kun oli siitä tuskautuneena, ettei Alperttia saanut tajuamaan, mitä hän sille neuvoi. Mutta kun isäntä kuuli minua viisaammaksi sanottavan, niin esteli se siitä lähtien aina minun lukujani, ja jos milloinkaan kirjan ääressä tapasi, niin kohta muille töille työnti. Alperttiakin oli käskenyt minulta kirjojaan piilossa pitämään, mutta sain minä niitä kuitenkin houkutelukseksi, ja sitten minä niitä päivät pitkät paimenessa luin. Ja kun tulin yön ajaksi karjan kanssa kotiin, niin kerroin kaikille, mitä olin päivällä lukenut, ja useinpa Alperttiakin kysymyksillä ahdistelin, eikä se aina osannutkaan vastata, vaikka oli kouluakin käynyt ja minä en.—Mutta kysykääpäs te nyt minulta koetteeksi, vieläkö jotain muistaisin.

Jouduin tuosta yht'äkkisestä vaatimuksesta vähän hämilleni.

—Mitä kirjoja ne oli, joita luitte? kysyin minä vähän epäillen.

—Antakaapas olla, mieltä hän. Olihan niitä kaikenlaisia historioita ja kertomuksia ja muita kirjoja, mutta en minä niiden kaikkien nimiä nyt muista. Mutta kysykäähän nyt jotain semmoista, jota pitää tietää, ennenkuin kouluun huolitaan; ehkä minä jotain muistaisin.

Kyselin häneltä yhtä ja toista, niinkuin maailman rakenteesta, taivaankappaleista ja sen semmoisesta, ja huomasin, että hänellä oli jokseenkin tarkat ja perusteelliset alkeistiedot. Hän oli itse tähän omituiseen tutkintoon varsin innostunut, ja silloin kun hän joka kysymyksen jälkeen vähän aikaa mielti, kattoon katsoen ja peukalonsa kynnellä etuhampaitaan hioen, silloin näyttivät kaikki muut asiat hänen mielestensä haihtuneen.

—Jos poikana ollessanne osasitte sen, minkä nyt, niin olisitte varmaankin kouluun päässyt, jos olisitte pyrkinyt.

Lapsellinen ilo välähti hänen kasvoillaan, kun hän tämän kuuli.

—Niin, no sitähän ne kaikki sanoivat, jotka minut tunsivat!—Kyläläiset nauroivat lautamiehelle, että pane sinä tuo piikasi poika kouluun ja laita toinen paimeneen, tästä sen kuitenkin näkyisit pikemmin saavan herran sukuusi, kun sitä siihen niin tingalle tahdot!—Se kaiveli isännän mieltä, ja silloin kohta katosi minulta kirjani, enkä niitä sen koommin ole saanut, liekö polttanut vai hukuttanutko lie. Alperttikaan ei enää uskaltanut omiaan antaa, kun pelkäsi saavan selkäänsä.

—Ettekö sitten enää saanut lukea mieleisiänne kirjoja ollenkaan? kysyin minä.

—Enpä paljon ollenkaan.—Mutta oli minulla kuitenkin yksi kirja ja sen minä sain emännältä, joka aina oli minulle hyvä, niin siihen aikaan kuin jälkeensä.—Ei sitä usein tapahdu, että emäntä olisi miehensä lehtolapselle hellä, mutta lautamiehen emäntä olikin toista kuin muut emännät ... eikä ne oikein sovussakaan tainneet elää.—Se kirja, jonka sain, se oli se sama, jota tuossa äsken luin, ja kun emäntä näki, että minä kirjoja ikävöin, niin hän antoi sen minulle ja sanoi, että saisin sen omakseni, jos hyvästi pitelisin.

Minä kysyin kummastellen, mistä emännällä oli Kanteletar hänelle antaa.

—Niin, se oli näet sillä lailla, että se maisteri oli lähtiessään unohtanut sen kamariin, ja emäntä oli sen sitten korjannut talteensa.

—Ja hän antoi sen teille?

—Kutsui minut muutamana pyhäiltana aittaansa, kun isäntä ja muu väki olivat kylässä, ja pisti sen sieltä käteeni.—»Tuoss' on sinulle muuan kirja, josta minä en tiedä, mikä se on—liekö siinä lukuja vai loruja, mutta tottapahan sinä hyvä lukija sen perille pääset—»

Minä kätkin kirjan poveeni ja juoksin suoraa päätä mummon luo saunaan. Mummo siellä saunan kynnyksellä koetti kaksien lasiensa kanssa virsikirjaansa lukea, mutta minä sanoin, että hän katselisi ja sanoisi minulle, milloinka isäntä tulee kotiin, ettei se tulisi ottamaan pois tätä kirjaa, jonka emäntä antoi.—»Mikä kirja se on?» kysyi mummo.—»Mikähän lie», sanoin minä ja rupesin sitä lukemaan... Minä ensin luin hiljaa, mutta kun se oli minusta niin somaa, niin kiihdyin jo kohta ääneenkin lukemaan.—»Kuule, poika, sanooko sitä tuota siinä sinun kirjassasi?» kysyi yht'akkiä mummo, joka oli minun lukuani kuunnellut.—»Sanoohan tässä—eikös se ole somaa, mummo?» sanoin minä ja olin ihan ihastuksissani.—»Lueppas uudelleen se, minkä äsken luit», sanoi mummo hyvin ankaralla äänellä, »mutta elä huuda niin, että kuuluu ympäri maailmaa.»—Minä aloin lukea mummolle sitä runoa, joka on tuolla kahdennella sadannella ja kolmannella kolmatta sivulla lehden oikealla yläpuolella ... minä muistan sen vieläkin:

—Ukko kultainen kuningas, hopiainen hallitsija, ota kultainen kurikka eli vaskinen vasara, jolla korvet kolkuttelet, salot synkät sylkyttelet, yhtenä kesäisnä yönä, ehtoyönä ensimmäisnä! Käyös korvet kolkutellen, syrjävieret sylkytellen; aja vilja vieremille, aukeimmille ahoille minun metsipäivinäni, erän etsiaikoinani.—

»Eikös tämä ole somaa, mitä tässä sanoo ... ja tämä kirja on minun omani?» sanoin minä riemuavalla mielellä mummolle. Mutta mummo istuutui totisen näköisenä minun viereeni saunan penkille ja sanoi ankaralla äänellä: »Upota hetteeseen se kirja, koska siinä tuommoisia sanoo, upota heti kohta!»—»Minkä tähden?» kysyin minä ja painoin kirjan kainalooni. »Emäntä antoi.»—»Vaikka kohta ... mutta siinä puhuu Ukosta, ja jos sen saa kirkkoherra tietää, niin pistetään sinut jalkapuuhun tai pannaan mustaanpenkkiin istumaan.»—»Minkä tähden?» kysyin minä taas, kun en ymmärtänyt.—»Sen tähden, että se on semmoinen epäjumala se Ukko, ja joka siitä puhuu ja sitä rukoilee, se pannaan jalkapuuhun istumaan ja menettää kunniansa. Sillä lailla kävi ukkovaarillekin.»—Minä en sitä

sittenkään ymmärtänyt, mutta mummo kertoi, että kun hänen ukkovaarinsa oli rukoillut ihan noilla samoilla sanoilla, jotka tuossa kirjassa sanoo, sitä Ukkoa, joka ei ole pirua parempi ollenkaan, niin oli kirkkoherra sen saanut tietää ja panettanut ukkovaarin jalkapuuhan.— »Eikä se sitten saanut ripilläkään käydä moneen vuoteen, eikä kelvannut enää milloinkaan ei kummiksi eikä vieraaksimieheksi.»—»Enkö minä sitten saakaan lukea tätä?» kysyin, minä itkien mummolta.

Mummoa mahtoi säälittää tuo, että minun ainoa kirjani oli semmoinen, jota ei saanut lukea, ja kun hän pyyhki esiliinansa helmalla kyyneleitä silmistäni, näytti minusta, että hänen omatkin silmänsä vettyivät, vai liekö nuo vanhuuttaan vettyneet.—Vähän ajan päästä hän jo sitten sanoi, että »en minä häntä nyt sentään tiedä, ehkä se nyt ei enää teekään mitään, koska on jo kirjaankin pantuna ja vanha kirkkoherra on kuollut. Mutta elä sinä sitä kirjaa tuo tänne ihmisten näköisälle, saatat lukea metsässä yksiksesi, jos mielesi tekee. Ja jätä sinne jonnekin kuivaan kohtaan, kun tulet iltasilla kotiin, ettei kastu.»—Ja kun minä huomenaamuna taas lähdin paimeneen ja panin tuon kirjan eväskontin pohjalle, niin sanoi mummo: »Pidä sitä nyt hyvästi eläkä revi, koska sen olet emännältä saanut.»

—No, te ette varmaankaan sitä repinyt, luulen ma?

—No, sen nyt tietää, että eheänä se pysyi! Kontissani minä sitä säilyttelin monen tuohilevyn välissä, ettei kulkiessani kastuisi. Ja kun lehmät ennättivät syönnöspaikoilleen asettua, niin minä ison kiven kupeelle mahalleni heittäysin ja luin ja tavailin ja opettelini ulkoa. Joskus aina kuulostelin, kalkattiko kellokkaan kello notkossa ja sitten tuohitorveenkin törähytin, että karhu pysyisi loitommalla. Eikä se milloinkaan minun karjaani tullutkaan, vaikka likeltä kulki. Ja kun sitten olin jonkun tuommoisen runokappaleen ulkoa oppinut, niin kapusin kivelletä kiipesin korkeaan kuuseen ja lausuin sitä sieltä metsän väelle, eikä silloin enää mieleeni johtunutkaan, että mummon ukkovaari oli saanut jalkapuuksa istua. Minä vain laskettelin kirjan mukaan, ja kun siitä loppui, niin panin omiani lisäksi.

—Omia runojanneko?

—Ei ne runoja olleet eikä mitään ... kaikenlaisia tyhjiä pajatuksia vain.—Vaan ne olivat ihania aikoja ne, eikä ne koskaan takaisin tule.

—Eihän lapsuutensa viattomia päiviä koskaan tässä elämässä takaisin saa, lisäsin siihen.

—Niin minulle on aina käynyt, että kun olen onnen korkeimmalla kukkulalla olevinani, niin silloin sieltä luiskahdan alas kuin lumi puun oksalta suvisäällä.

Minä sanoin, että »niinpä on minunkin useimmiten käynyt.»

—Onko herrallekin niin käynyt?—No, samahan taitaa olla kuninkaan kuin kerjäläisenkin.

—Mutta kuinka teidän sitten kävi? kysyin minä, uteliaana tietämään enempiä tuon miehen elämästä.

—Kuinkako sitten kävi?—Niin, sitten kävi sillä lailla, että kun tulin kuudennelletoista, niin loppui eläkkeen anto, ja mummo pantiin pitäjätä kiertämään.

—Entäs te?

—Minä jäin vielä paimeneksi vähäksi aikaa, mutta en minä kauan ollut, kun jo tuli lähtö minullekin.— Oli, näetsen, sillä lailla, että minä kerran, kuinka lienen, olin unhottanut sen kirjani konttiin, enkä kätkenytäkään sitä metsään. Sieltä olivat piijat sen löytäneet ja vieneet isännälle, jolle olivat sanoneet muiden talojen paimenilta kuulleen, että minä metsissä kiville ja kannoille saarnailen ja veisaan semmoista, jota ei kukaan tiedä, mitä se on. »Liekö se sen tästä kirjasta oppinut», olivat sanoneet —»katsokaapas, isäntä, mikä kirja se on ... se oli sen kontin pohjalla tuohiin käärittynä.»—Tuolla lailla olivat piijat kannelleet—emäntä sen minulle jälkeensä kertoi—ja isäntä tukisti minua ja otti kirjan pois.—»Kuka sen tietää, jos sinä sen olet mistä varastanut? Sitä pitää kirkossa kuuluttaa», sanoi hän minulle eikä, pöllö, osannut kannesta lukea maisterin nimeä.

—Mitäs te silloin?

—Mitäkö minän—En muuta kuin lähdin itsekseni paimeneen, itkien, kun ei nyt ollut, millä aikansa siellä kuluttaisi. Minä ajoin karjan koleaan korpeen ja ajattelin, että olkoot!—Mutta kun itku oli vähän karvasta mieltäni lauhduttanut, niin sitten jo rupesin muistelemaan niitä lauluja, joita siinä kirjassa oli, joka oli minulta ryöstetty. Monta minä niistä ulkoakin muistin ja hyräilin siinä itsekseni, kun istuin kaatuneen korpikuusen tyvellä. Mutta kun en enää muutamata kohtaa muistanutkaan ja laulu katkesi siihen, niin tuli mieli pahaksi uudelleen ja katkeroitui katkeroitumistaan.—Minä koettelini sitten aukkopaikkoihin omia sanojani sovittelua ja ihmeekseni se onnistuikin, niin että kun huomenna taas samaa laulua laulelin, niin se sujuikin kokonaan, enkä minä enää huomannutkaan, mikä siinä oli omaa ja mikä ei. Kaikki tuntui siltä, kuin olisi se ollut sitä, jota kirjassakin oli.

—Ja sillä lailla tuli teistä siis runoniekka?

—Mikähän lie tullutkin. On ne muutamat minua tainneet siksikin sanoa, mutta siitä alkaen minulla oli ainainen halu ajatella ja itsekseeni puhella kaikesta, mikä mielessäni liikkui, sillä lailla, että siitä ajattelin ja puhelin, niinkuin olisin tuota kirjaa lukenut. Sydämessä tuntui sitten aina semmoista alituista ahdistusta, ja kurkkua painoi niin kummallisesti, että se pakotti laulamaan. Ja kun olin vähän aikaa laulanut jotain, niin kohta jo helpotti. Vähitellen alkoi tulla mieleen ihan omia sanoja, ja niitä oli paljon hausempi laulaa kuin kirjan sanoja. Ja kun yhä paremmin sillä lailla alkoi osata laulun mukaan ajatella, niin sitä enemmän sitä sitten sillä lailla ajattelin ... enkä minä välistä pitkiin päiviin muulla lailla ajatellutkaan.

—Minkälaisista asioista te sitten lauloitte? kysyin minä aina kasvavalla uteliaisuudella.

—Minä lauloin kaikenlaisista, mitä vain mieleeni tuli. Kun kuulin käen kukkuvan, niin minä ajattelin, että mitähän se kukkuu, ja sitten jo siitä itse lauloin:

Mitä kukut käki kulta, iloittelet ilman lintu, helakasti helkyttelet? Kukutko sinä minulle, kaimallesi kaiutteleet, vai etkö aattele minua, paimenpoikaa pienokaista, karjan kanssa kulkevaista—

Semmoista oli se laulu, mutta välistä minä olin olevinani Muurikki, ja kun tultiin hyville ruokamaille, niin silloin minä taas lauloin näin:

Hyvä on mulla Muurikilla, kellokkaalla köllytellä, kun on ruohoa runsahasti, vihantata viljavasti— Sitten on lysti lypsyll' olla maha täynnä märehdellä—

Ja vielä minä kirkostakin lauluja tein, joka näkyi metsän yli sinne Rajamäen rinteille, joilla karja kulki:

Kaunihit on nuo kirkon ristit, pyhät pallot paistavaiset, iltaruskon riutuessa, kun ne kauas kuumottavat helottavat halki ilman—

ja sitten sitä vielä tuli kuinka pitkältä ... ja oli siinä sanottu jotain Jumalasta ja taivaan enkeleistäkin ... mutta en minä nyt niitä kaikkia enää muista.

Kun olin tuolla lailla oppinut laulamaan, niin alkoi mieleni tehdä sitä muidenkin kuullen tekemään. Ajattelin, että mitähän ne muut pojat sanoisivat, kun kuulisivat, että minä osaan tehdä lauluja. Mutta muut pojat katsoivat vain minuun suurilla silmillä, kun rupesin heille laulamaan, ja sanoivat: »Onko se tuo Samppa tullut paimenessa hulluksi, vai mikä sitä riivaa?»—»Sehän sanoo olevansa Muurikki», pilkkasi se räähkämäisin ja typerin renkipoika, ja muut sille nauroivat.—Mutta oli minulla yksi ystäväkin, se oli toisen talon paimenpoika, ja se sanoi, että »mitä sinä niille menet kaikkia puhumaan, mitä siellä metsässä ajattelet!»—Enkä minä sitten enää heille sanaakaan sanonut enkä itsekseenikään laulujani laulanut.—Mutta siitä lähtien alkoi mieltäni karvastella joka kerta, kun olisi tehnyt mieleni laulamaan, ja minun teki mieleni näyttää heille, että kyllä minä kuitenkin olin vikkelämpi kuin kaikki ne muut, jotka tuskin lukeakaan osasivat eivätkä laulaa ollenkaan ... muuta kuin mitä muilta kuulivat. Ja silloin minun mielessäni myöskin kaikui päiväkaudet kaikki, mitä se maisteri oli minusta sanonut ja mitä muut kyläläiset, että nimittäin minulla oli parempi pää kuin Alpertilla ja että minusta olisi saattanut tulla yhtä hyvä herra kuin hänestä ... ehkäpä vähän parempikin.—Niin, mutta nyt oli näin, ja sentähden minut ajettiin lautamiehestä pois. Kun minä kerran taas tulin poikajoukkoon, kun ne kylän kentällä koppia löivät, niin rupesin minä laulamaan muutamata laulua, joka viikon kuluessa oli minun mielessäni siinnyt, ja siinä laulussa laulettiin »ylpeästä isännästä ja sen tuhmasta pojasta». Se oli ajateltu ja tehty Alpertista ja isästä, vaikken minä kumpaisenkaan nimeä maininnut. Sen olin korpia kuleksiessani vähitellen koonnut, yksi sana ja sanasointu oli yhteen liittäytynyt, toinen sana toiseen, ja sillä lailla oli siitä tullut laulu. Minä sen ensin lauloin sille ystävälleni, ja se sanoi: »laulappas koetteeksi kuitenkin tuo laulu muillekin pojille ... se on toisenlainen kuin ne entiset ... ehkä ne nyt eivät sille naurakaan ja jos nauravat, niin tapellaan me yhdestä puolin.»—Mutta kun pojat kuulivat minun sitä laulavan, niin herkesivät ne kaikki koppisilta ja kokoontuivat minun ympärilleni.—»Mitä se Samppa nyt taas laulaa?» kysyivät toiset, mutta toiset sanoivat siihen: »Olkaahan vaiti, kuunnellaanhan.»—»Keneltä sinä olet tuon oppinut?» kysyivät ne minulta melkein yhteen ääneen, kun olin lauluni loppuun laulanut, eivätkä ensin uskoneet, että se oli minun oma tekemäni. Mutta sitten ne sen uskoivat, kun ystäväkin vakuutti, ja minun piti istuutua heidän keskeensä kentälle sitä heille uudelleen laulamaan, että »hekin sen oppisivat.»—»Ei sitä vain olisi uskonut tuommoiseksi mestariksi tuota Samppaa!» ihmettelivät ne nyt siinä toisilleen ja lauloivat minun mukana sitä laulua...

Tuo kiitos se tuntui minusta niin hyvältä, että ääneni vapisi, kun lauloin. Mutta sitten ne alkoivat minulta kysellä: »Mistä hitosta sinä noin sattuvia sanoja olet saanut, jotka pistävät kuin naskalit?»—Minä rupesin heille tuossa sitten kertomaan, että kun isäntä oli minulta kirjani vienyt, niin minulle tuli

kosto mieleen ja kun en muuta osannut, niin sitten se melkein ihan itsestään syntyi tämä laulu metsässä.—»Se oli oikein, mitäs sen tarvitsi viedä sinun kirjojasi», sanoivat pojat ja olivat nyt kokonaan minun puolellani. Ne katselivat minua kauan aikaa eivätkä puhuneet mitään, ja minusta näytti, että ne minua ihmettelivät.—»Laulappas nyt niitä muitakin laulujasi», sanoi Antti, se minun ystäväni.—»Laula nyt», sanoivat muutkin.—Minä ajattelin, että ehkä ne nyt niitä muita parempiakin lauluja kuuntelevat eivätkä ehkä enää niille naurakaan.—Eivätkä ne nyt enää nauraneetkaan, mutta sanoivat vähän ajan päästä: »Elä sinä nyt niitä ... laula sitä ensimmäistä, se on paljoo somempi.»—Ja sitä minä sitten taas lauloin ja polttelin toisten poikain piipulla, vaikka en ennen vielä milloinkaan ollut tupakoinut.—Mutta siitä päivästä pitäen minun arvoni kohosi, ja kun minä sen huomasin, niin en päiväkausiin metsissä muuta miettinytkään kuin tuommoisia pilkkalauluja. Ne muut lempeämmät laulut ne eivät nyt usein enää mieleeni muistuneet.

Minä kysyin, eikö hän ehkä muistaisi tuota laulua, ja pyysin hänen sitä minulle laulamaan.

Mutta hän ei tahtonut.

—Enkä minä häntä enää kaikkea muistakaan.

Olisin mielelläni halunnut kuulla tuota hänen ensimmäistä katkeran mielensä tuotetta, mutta se nähtävästi ei häntä huvittanut, ja siksi en minäkään huolinut häntä sen enempeä kiusata.

—Ja sen laulun tähdenkö teidät sitten ajettiin lautamiehestä pois? kysyin minä hetken kuluttua.

—Sen laulun tähden. Se kun tuli isännän korviin, niin piti minun lähteä. Sunnuntainako lienee sen kylällä kulkiessaan kuullut, maanantaiamuna pantiin minut mieron tielle. Olin juuri paimeneen lähdössä, kun isäntä tuli tuvan ovesa vastaan ja sanoi heti: »Vai sinä, sen heittiö! Joudat mennä muuanne kieltäsi pieksämään.—No! Luista ja luista paikalla tiehesi tästä talosta eläkä toista kertaa tule!»—Ja sen sanottuaan pauskasi hän oven kiinni, niin että sirpit porstuan naulassa kalahtivat, ja minä jäin seisomaan porstuaan. Mutta emäntä tuli aitasta, jossa oli ollut paimenkonttiani täyttämässä. Hän antoi sen minulle ja saattoi sitten veräjälle asti.—»Tuoss' on sinun paimen evääsi ... ja kontin saat kanssa pitää. Eläkä ole kovin pahoillasi, kyllä ne ihmiset sinua auttavat. Ja Jumala suojelkoon sinua, poika parkaa!»—Minä otin kontin enkä muista, tokko kiitinkään emäntää, vaikka kyllä kai hän sen olisi ansainnut, mutta mieleni oli katkeruudesta ja pahasta mielestä ihan jähmetyksissä, eikä olisi suurinkaan hyvä sillä kertaa sydänalaani sulamaan saanut.—Lehmät olivat vielä tarhassaan yöllisillä tiloillaan, ja kun kellokas näki minun menevän, niin se lähti perästä kävellä kollyttelemaan niinkuin aina ennenkin. Minä heitin sitä kalikalla, mutta kun se ei sattunut, niin sieppasin kiven ja nakkasin sillä. Se kun sattui kylkeen, niin lehmä ynähti ja jäi siihen seisomaan. Se oli paha työ semmoinen järjetöntä luontokappaletta kohtaan, mutta minä olisin sillä hetkellä voinut vaikka kirkon ikkunat säpäleiksi heittää.

—Ja niin te lähditte lautamiehestä?

—Niin lähdin, ja lähdin että paikat soi! Minä kylän kautta kuljin ja kulkiessani lauloin sitä laulua, jonka tähden olin mieron varaan joutunut. Useimmissa taloissa oli akkaväki lypsällä, ja kaikki ne nousivat rainta kädessä minun jälkeeni katselemaan.—»Mikä sillä lautamiehen paimenella nyt on?» kuuluivat ne toisilleen sanovan. Miehet seisottivat hevosensa ja istuutuivat auran kurelle minun menoani kuuntelemaan, mutta minä riensin vain niiden kaikkein ohitse enkä huolinut mistään.

—Kyllä sinut, rikas rosvo, kosto vielä tapaa—

Piru istuu rekehes' ja helvettiin sun ajaa,

Piru istuu rekehes' ja helvettiin sun ajaa!

niin minä lauloin ja huusin, kun konttia pääni yli heilutellen kylätietä juoksin.

Tähän asti oli vieraani elämästään kertoessaan ollut rauhallinen ja tyyni. Joskus vain hän innostui, ja silloin tällöin ilmaantui myöskin joku katkera piirre hänen kasvoilleen, mutta kun hän nyt tuosta karkottamisestaan ja lähdestään kertoi, niin hän kiihtymistään kiihtyi, ja kun hän viimeistä puhui, niin hän hujahdutti kädellään olkansa yli, ja näytti siltä kuin hän nyt uudelleen olisi tuntenut kaikki ne samat katkerat tunteet kuin silloinkin.

—Vaan tämä poika ei silloin surru eikä sure nytkään—

Yksi sill' on ystävä, ja siitä se paljon tykkää...!

Hän oli noussut taaskin seisoaalleen, ja viimeisiä sanoja laulaessaan hän suureksi kummakseni veti taskustaan saman viinapullon, joka hänellä äsken oli torillakin ollut, ja kaatoi siitä pitkän kulahduksen kurkkuunsa. Sitten hän ojensi sen minulle. Kohteliaisuudesta otin sen ja olin ryyppävinäni minäkin, mutta kun tarjosin sen taas takaisin hänelle, odotti minua jo näin kuuluva pätkä, jonka hän samassa silmilleni heitti:

—Teistä on tämä tuhma juoma, minust' on tämä mettä—
Mutt' ei sitä siltä tarttis mua kielellänsä pettää—.

Hän oli huomannut, että minä ryypätessäni pistin kieleni pullon suun eteen, ja siitä hän näki hyväksi tällä tavalla minua huomauttaa. Minä pelkäsin, että hän tästä loukkaantuisi, mutta sitä hän ei tehnyt. Hän vain minulle viekkaasti iski silmää ja katsoi minuun hienon veitikkamaisesti hymyillen, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa, että saitpas siinä, pidä hyvänäsi!—Sitten keikisti hän taas pitkän kulahduksen kurkkuunsa, mutta kun hän kerran vielä tahtoi tehdä sen, rohkenin minä tarttua hänen käsipuoleensa.

—Kuulkaa, älkäähän enää ryypätkö!

—Minkätähden ei? kysyi hän, mutta ei kuitenkaan ryypännyt.—Se tekee niin hyvää, ja kun on sydänala katkerasta mielestä turvoksissa, niin se heti sulaa, kun laskee sinne tätä ... ja sitten on niin helppo olla.

—Ei se keino auta.—Jos hetkeksi auttaakin, niin sitä pahemmin turpoo toisen kerran.

—Ryypää sitten toisella kertaa sitä enemmän.

—On heikkoutta sillä tavalla itselleen lohdutusta hankkia.

Hän jäi hetkeksi miettimään ja sanoi sitten: »Niinhän ne uskovaisetkin sanovat ... lihan heikkoudeksi.»

Ja vähän ajan päästä lisäsi hän verkalleen:

—Saattaapa ... olla ... tottakin.

Sen sanottuaan hän laski pullon lattialle ja siirsi sen, toisaanne päin katsoen, jalallaan tuolin alle.

—No, kertokaa nyt, kuinka teille sitten kävi, sanoin minä, katkaistakseni syntyneen äänettömyyden.

—Mitäpä siitä enää kertoisin, vastasi hän alakuloisesti.

—Miksette kertoisi enää?

—En tiedä, ei minua haluta. Ja mitäpä herra minun kertomuksistani.

Minä sanoin,, että suuresti haluaisin kuulla, kuinka hänen sitten kävi, kun hän joutui isänsä talosta pois, ja kysyin, eikö hänestä itsestään ollut hauska muistella entisiä aikoja.

—Onhan hauska kertoa sille, joka kuuntelee niin hartaasti kuin te, sanoi hän, eikä kukaan muu ole minun kohtaloitani kehdannut loppuun asti kuunnella, jos olisinkin joskus niitä humalatuulella juomatovereilleni kertonut.—Mutta silloin ei ole hauska kertoa, kun kerrottava on niin kovin mitätöntä kuin minun elämänikin siitä alkaen, johon lopetin. Ei herrakaan sitä kehtaisi kuunnella. Itsestä se kyllä hauskalta tuntuu, mutta syrjäinen ei siitä iloaan löydä.

—Mutta eikö teillä sitten enää koskaan iloisia päiviä ollutkaan?

—Olihan niitäkin.—Hän hymyili katkerasti ja viittasi tuolin alle, jonne oli pullonsa pannut.—Mutta en minä vielä heti juomaan ruvennut, kun talostani lähdin. Siksi olin silloin vielä liiaksi pieni, ja juoppouden tauti tarttuu ihmiseen vasta sitten, kun sen sydänala herkeää itkuun sulamasta. Silloin kun kylän läpi lautamiehen talosta juoksin, silloin oli sydänalani niin katkeruutta täynnä, että sitä ihan pakotti, mutta kyynelten kanssa se vielä sillä kertaa suli. Kun minä kylän laitaan ennätin, niin istuuduin siellä virstapatsaan juureen maantien viereen ja siinä minulta pääsi itku, pääsi pitkä ja äänekäs itku, vaikka sitä kuinka olisin koettanut pidätellä. Vaan lapsi on lapsi, ja kun se on aikansa itkenyt, niin se tahtoo voilleipää, ja niinpä minäkin siinä kyynelten vielä vuotaessa sammutin nälkäni emännän eväistä.

—Mutta minne te sitten jouduitte ... ette kai maantielle jäänyt?

—En minä juuri maantiellekään jäänyt.—Istuin aikani paikoillani maantien vieressä ja katselin entisiä olosijojani, sillä se virstapatsas oli mäen rinteessä ja siihen näkyi paljon maailmaa: kaikki kylän pellot, talot ja koko järvi. Mutta sitten, kun toisten talojen paimenet kulkivat lehmineen ohitseni, lyöttäysin minä heidän matkaansa ja kuleksin vielä sen päivää paimenessa ja laulelin niille laulujani ja olin iloisempi kuin milloinkaan ennen.—Vaan sitten minä lähdin mummoa kuulostelevaan, että missä paikoin hän pitäjätä kiersi, ja kun hänet löysin, niin ruvettiin yhdessä kulkemaan ja kulettiin se kesä ja vähän syksyäkin vielä. Minun olivat aina ennen kerjäläiset surkeikseni käyneet, ja niin olin ajatellut, ettei sen pahempaa mahda olla kuin kiertää talosta taloon ja anella leipäpalastaan. Mutta ei se niin pahaa ollutkaan ja välistä oli oikein hauskaakin. Minä paljon silloin maailmaa näin, kuulin monta asiaa, joista en ennen ollut tietänyt mitään, ja silloin minä ensi kerran kävin täällä kaupungissakin. Mutta se

oli kaikista hauskinta, kun minun joka talossa, mihin vain tulin, piti laulaa. Kaikki ihmiset jo tiesivät, että minä sitä osasin tehdä, eivätkä ne minulle missään rauhaa antaneet. Jos ei olisi mieleni laulamaan aina tehnytkään, niin sanoivat: »et saa palasta, jos et laula», ja kun minä silloin kysyin: »mistä minä laulan?» niin mummo sanoi: »Laula sinä vain siitä lautamiehestä, kyllä se sen sietää.»—Minä lauloin ja ihmiset nauroivat, sillä lautamiehellä ei ollut paljon ystäviä. Ja siihen aikaan minä en paljon muuta tehnytkään, kuin lauluja mietiskelin, ja niitä alkoi tulla yhä parempia, kuta enemmän minä kuulin semmoisia lauluja, joita en itse ollut tehnyt, mutta joita muut lauloivat. Niiden nuottiin minä sitten tein uusia, mutta välistä minä tein rivojakin, niin että kun mummo kuuli minun niitä laulavan, sanoi: »Hyi, mitä sinä laulat, etkö toki häpeä!»—Vaan minä en paljon mummosta välittänyt, kun tiesin, että hän ei voisi ilman minua tulla toimeen. Hän oli tullut sokeaksi, ja minun piti häntä kepin päästä taluttaa. En välittänyt paljon mummosta, sillä rivoille lauluille ihmiset enemmän nauroivat, ja niistä antoi joku humalainen välistä kopekankin. Sillä lailla kulettiin joku aika, ja minä ennätin jo niin siihen elämään rakastua, etten enää tahtonut muuhun taipuakaan, ja siitä lähtien se lienee minun veriini jäänytkin se ainainen kuleksimisen halu.

Muutaman ajan kuluttua kuoli mummo ja haudattiin neljän maalaamattoman laudan välissä yhteiseen hautaan. Minä itkin silloin katkerasti ja

Suru syöntäni puristi, kaiho kaiveli minua, kun multa arkulle kopahti, kivi kirstun kannen päälle.—

»Mitä sinä nyt siitä itket ... et tarvitse enempi perässäsi talutella», sanoivat ihmiset minulle, mutta itkin minä kuitenkin ja mieleeni alkoi muistua niitä Kantelettaresta opituita lauluja, joita en kaukaan aikaan ollut laulellut. Niitä minä, yksikseni talojen väliä kulkiessani, laulelin enkä pitkään aikaan ajatellut enkä tehnyt muita hävyttömämpiä lauluja. Vaikka mummo minulle oli usein ollut vastuksina ja vaikka sitä usein olin toivonut, että häntä pääsisin kulettelemaasta, niin kuitenkin sitä nyt tuli kova kaipaus. Nyt tuli kotiakin ikävä, omaa kotia, jossa saisi olla ja asua eikä tarvitsisi kuleksia pitkin maailmaa. Välistä tuli niinkin ikävä, että tietä kulkiessa vesikarpalo poskelle kierähti, mutta minä koetin lohdutella mieltäni sillä, että rupesin lauluja ajattelemaan. Silloin tuli tämmöinenkin laulu tehdyksi, jota nytkin vielä moni kulkuripoika yksiksensä laulaa. Laulanko minä sen teille?

—Laulakaa—tietysti!

Ja hän rykäisi ja lauloi sitten surullisella nuotilla tämän laulun:

Laulaa linnut lystissään, kun kesän kukat loistaa, vaan kun joutuu syksysää, niin laulun into on poissa.

Vaan ei mua laulata—
ei niin hyvää säätä,
kun ei ole tietä kotia,
ei maitse eikä jäätä.

Talvella tiet on ummessa,
kesällä rahkasoina,
teitten suut ovat tukossa
ja pieninä vesakoina.

Vaan itkien en etsikään,
jos ei tuota löydy,
jos vaikka minne meniskään,
niin eihän tuostaan köyhdy.

Vaikka minne menisi, vaikka Ameriikkaan asti, tuskin asiat kävisi paljoa paremmasti.

—Sillä laululla minä mieltäni monesti lohduttelin, niin kauan kuin ikävätä kesti. Mutta kauankos sitä kesti! Minun mieleni on aina läikähdellyt yhdestä tunteesta toiseen, enkä minä yhtä perää osaa kauan surra enemmän kuin iloitellakaan. Ja jos välistä kaive kauemmin mielessäni viipyykin, niin sitä rajummin sinne sitten ilot tunkeutuvat, kun tulee muutetten aika. Sitä olen usein ajatellut, että lieköhän muidenkin niin—en tiedä.

Mummoa minä surin, eikä minulla muita surtavia ole tässä maailmassa ollutkaan, paitse kun olen joskus omaa kohtaloani surrut. Mutta kohta sekin haihtui, ja minä aloin uudelleen entisenä miehenä kulkea. Poikanen minä vielä silloin olin, en kelvannut palkkarengiksi enkä ruokapalkoillakaan palvelemaan ruvennut. Meitä lyöttäytyi silloin kolme neljä poikaa yhteen joukkoon, ja me rupesimme kulkemaan laulumatkoilla. Markkinapaikasta markkinapaikkaan, pidoista pitoihin sitä kulettiin ja yhteen ääneen laulettiin. Me osasimme kaikenlaisia lauluja laulaa, hyviä ja kauniitakin, mutta niitäpä emme paljon muualla laulaneet kuin yksin kulkiessamme ja herrastaloissa. Mutta rivoja ja ruokottomia,

niitä laulettiin kylissä ja kartanoissa ja niistä sitä enimmäkseen elettiin. Me lauloimme vanhoja ja uusia lauluja, mitä viisuja mistäkin opimme, ja laulettiin niitä minunkin tekemiäni, joihin yksissä mieliin keksittiin nuotti. Kun heränneisiin taloihin tultiin, veisattiin virsiä, ja niistä taloista annettiin meille parhaiten ruokaa. Vaan siivolla piti silloin olla, ja jos ruman sanan sanoi, niin heti käskettiin pois.

Olin siihen aikaan puolivälissä toistakymmenen vanha ja silloin jo pääsin ensi kerran viinan makuun—piipun minä jo mummon eläessä laitoin ihan omituisen. Siihen aikaan minä muutamassa leikkuutalkoossa ensikerran olin humalassa, ja sen kerran minä muistan aina, vaikka monet muut myöhäisemmät humalat jo ovatkin unohtuneet. Sen talon yhdenikäinen poika oli mistä lie saanut puolituoppisen viinaa käsiinsä, vaikka olikin heränneen isän poika, sillä sen talon väki, jossa talkoota pidettiin, oli herännyttä väkeä. Sen kanssa me pojat, minä ja ne minun laulukumppanini ja moniaita muita, juoksimme pellonpientarelle. Siellä tehtiin tuohesta liuha ja siihen kaadettiin viinaa, mutta minä en osannut alussa ryyppätä muuta kuin veden seassa, ja karvaalta se sittenkin maistui. Mutta ennenkuin viina loppui, minä jo ottelin putelin suulta kuin vanhat juomarit ja sitten kuin siitä kaikki oli lopussa, paiskasin minä sen säpäleiksi kiveen. Puteli oli talon pojan, ja se siitä suuttui, ja ne muutkin uhkasivat antaa minulle selkään, mutta silloin minä löin yhtä korvalle. Siitä olisi ehkä tullut tappelu, mutta ne muut, lienevätkö sitä pelänneet, että pihaan kuuluisi, juoksivat tiehensä ja haukkuivat minua mennessään »hurtaksi». Minä lähdin heitä perästä ajamaan, mutta kun jalkani kompastui ensimmäiseen kiveen ja minä kaaduin, niin en enää muistanut mennäkään. Käännyin takaisin ja hoipertelin pihaan. Siellä huomasivat kohta kaikki, mikä minun oli, ja kysyivät, mistä olin viinaa saanut.—»Tuolta lähteestä ... tuolta ... liuhalla ... putelin kanssa», sopersin minä, vaikka olisi pitänyt sanoa »putelista liuhan kanssa».—Sille kaikki nauramaan ja minua siitä narraamaan. Minä olin ensin iloinen ja laupias kuin lammas, enkä sitä pitänyt minään. Se oli minusta vain hauskaa, kun ihmiset nauroivat sille, että kieleni välistä puuttui johonkin sanaan. Minä nauroin sitä itsekin ja koetin silloin aina kirotakin, mutta kieleni takertui jokaiseen »ärrään» eikä lähtenyt kulkemaan. Siitä ihmiset taas yhä enemmän nauramaan, ja niitä kokoontui ympärilleni koko talkooväki. Heränneet miehet kieltelivät minua pois, mutta kun talkooväessä oli enemmän surutonta väkeä, niin ne yhä kiihottivat. Minä rupesin tanssimaan ja rallattamaan heidän keskessään ja väliin aina huusin: »Hei, pojat!—hei, nyt minä olen niin iloinen—ja niin iloinen, että hei, pojat—ja minä tanssin vaikka taivaaseen!»—Mutta silloin joku pisti jalkansa eteen, ja minä kaaduin suulleni maahan. Toisten ilo siitä eneni, mutta minulta pääsi itku. Minä tempasin kiven kouraani ja aioin sillä lyödä päähän sitä, joka oli minut kaatanut, mutta hän pujautti toisten taitse pakoon, ja ne eivät laskeneet minua lävitsensä ne muut. Se oli vain kiusantekoa minun mielestäni, ja sentähden suutuin minä niihin kaikkiin. Minä aloin huitoa nyrkilläni, mutta kovempia nyrkkejä oli edessä ja niihin minä löin käteni kalvosimesta hervoksiin. Kun en muuta sitten tainnut, niin rupesin haukkumaan heitä kaikkia yhteisesti ja joka miestä erittäin. Toisissa taloissa puhutaan paljon toisten talojen väestä, ja semmoinen kylän kulkija kuin minä se kyllä kuulee ja tietää jokaisen heikkoudet ja huonot puolet. Niiden semmoisten puheitten perustuksella minä olin jo pilkkalaulujakin tehnyt monesta miehestä, ja niitä minä nyt siinä rupesin jokaisen silmille nakkelemaan. Ihmeekseni niitä siinä syntyi ja sikisi uusiakin, sitä mukaa kuin entiset loppuivat ja uutta oli tarvis. Ensin kun yhteen sattui ja jos sattui hyvästi, niin toinen sille nauramaan, mutta kun heti kohta sattui naurajaan ja sitten sen naurajaan, niin eipä enää ketäkään naurattanut.—»Se on humalassa, sika»—syyttivät minua nyt ne samat, jotka olivat vast'ikään iloaan pitäneet.—»Selkäänsä sietäisi, räähkä»—niin uhkailivat toiset, mutta siitä en minä enää muuta kuin kiihdyin. Pojat alkoivat survia minua ja minä kaaduinkin, mutta siitä minä vain jouduin yhä enemmän raivoihini... Vaan sitten alkoi yht'äkkiä kaikki käydä hämäräksi ympärilläni ja sen vain muistan, että kuulin jonkun virkkavan toruvalla äänellä: »Viekää pois se—mitä te siinä!»— Liekö se ollut isäntä vai kuka?—Mitä sitten lienen tehnyt ja sanonut, siitä en muista mitään. Mutta kun toisen päivän aamuna heräsin, näin, että olin maannut tallin pilttuussa pehkujen päällä. Kaikki jäsenet ja joka paikka tuntuivat helliltä, mutta erittäinkin pakotti päätä.—Se oli minun ensimmäinen humalani. Hyvä, jos olisi ollut viimeinenkin, mutta ei toki ollutkaan. Milloinhan viimeinen tulleeekaan.

—Päättäkää nyt tässä, ettette enää koskaan juo itseänne juovuksiin, sanoin minä niin kiihkeästi, kuin olisin ollut jonkun raittiusseuran lähettämiä.

Häntä näytti vähän ujustuttavan tuo minun hyväntahtoinen huoleni, ja minä luulen, että se häntä osaksi loukkasikin. Jos hän ei olisi ollut niin surullisella mielellä, kuin hän näytti olevan, olisin varmaankin saanut heti kohta kuulla jonkun pistävän muistutuksen runon muodossa. Mutta hän kai tukahdutti tämän halunsa, ja vastasi:

—En minä kenellekään mitään lupauksia mene antamaan enkä mitään päätöksiä tekemään, tuskinpa itsellenikään enää. Ei ne kuitenkaan pysy.—Sitä vaikeampi on sitten vain olla, kun ne tulee rikkoneeksi. Jo minä olen monta kertaa itselleni vakuuttanut, että nyt en enää juo, en maistakaan, ja kun äsken tuon putelin tuonne tuolin alle työnsin, niin sanoin samalla lailla. Mutta sitä en tiedä, kuinka kauan tätä nyt kestää ... vaikka on sitä välistä vuosiakin kestänyt. Tein minä semmoisen lupauksen jo ensi kerran silloin, kun ensimmäinen kohmelo päätäni pakotti, mutta estä sinä ohdaketta kasvamasta, kun sen siemen kerran on peltoon päässyt!... Juurineen se repiä pitää, mutta siihen työhön ei minulla

milloinkaan ole ollut voimia kyllin.

—Niin, niin.—Mutta kuinka teidän sitten kävi?

—Vuosikautia minä sillä lailla kasvaessani kuleksin minkä missäkin. Koetin tehdä työtäkin, sen minkä jaksoin, ja kun välistä pääsin vakiutumaan, saatoin olla kauankin talossani yhteen menoon. Mutta sitten taas tuli kuin tunkemalla päälleni tuo kuleksimisen halu, ja minä taas maita mantereita kiertämään.—Se oli siihen aikaan, kun minä en enää ollut lapsi enkä vielä aikamieskään. Ei minun mielessäni siihen aikaan laulutkaan liikkuneet, en uusia opetellut enkä ennen opituuta muistellut. Niistä laulutovereistakin erosin, kun ääni karkeni eikä ottanut juostakseen. Köyhät vuodetkin tulivat, ja kun eivät työtä saaneet paremmatkaan työmiehet, niin en minäkään nyt enää kerjätäköön hävennyt. Kuleksin kaukana Pohjanmaallakin, ja usein sain päiväkaudet nälkääkin nähdä.

Muutamana kevännä sitten aikain paratessa satuin pääsemään tukkityöhön. Siihen aikaan rupesivat talonpojat metsiään myömään, ja puita alettiin kulettaa pitkin jokia ja järviä sahoihin ja ruukkupaikkoihin. Tukkiyö oli siitä pitäen minun mielityötäni, ja sitä minä enimmäkseen teinkin. Muut ne tekivät sitä rahan himosta, mutta minä tein enimmäkseen siksi, että sain vetten päällä vieriskellä, enkä minä palkan pienuudesta milloinkaan riitaa nostanut. Vielä nytkin tulee välistä mieleni iloiseksi, kun muistelen sitä huimaa elämää pölkkyjen päällä, vaikka kyllä se ilo välistä karvaaltakin tuntuu, kun kaikkia asioita tarkalleen muistelee. Miestä siellä tuli, toista meni, kaikki hurskaimmassa iässään ja parhaallaan olevia... Kun ei vain olisi juotu niin paljon. Mutta siihen minulta tahtoi ansioni huveta, ja siihen hupeni monelta muultakin, vaikka rahaa välistä tuli kuin volemalla. Oli sitä silti muuhunkin pantavaksi, kelloihin, ostoverkoihin y.m.— Mutta se se oli elämää ja iloa, kun koskien kohdilla hurraata huutaen pölkkyjä menemään työnnettiin ja itse laskettiin jälestä. Tyttäret ja muu kylän kansa rannoilta ihmetellen katselivat ja kummastuksesta ja pelosta huutaa huihkasivat, kun tämäkin poika aina viimeisen tukin päällä kuohuvaa koskea alas livahutti ja keksiään hyvästiksi heilutti. —Ja sitten kun tultiin tasaisempiin alavesiin ja miehissä ponttuulla lauttaa järvien poikki väännettiin, silloin sitä kelan naristessa monta sukkelata sanaa vaihdettiin, monta laulua laulettiin, ja siellä vasta minustakin oikein pursuamalla rupesi lauluja tulemaan. Entinen viulu virisi taas uutena soimaan, ja nyt minua aikamiestä kuunneltiin paljoa suuremmalla halulla ja hartaudella kuin ennen.—Pian tulii niin kuuluisaksi, että kaikki minut tunsivat, ja lauluja minä teinkin, ja niitä tuli, mistä vain tehdä tahdoin.

Vaan ne olivat melkein kaikki semmoisia kuin tiedätte, enkä minä muita parempisisällyksisiä paljon tehnytkään. Kun eivät niitä muut arvossa pitäneet eivätkä paljon kuunnella kehdanneet, niin ajattelin minäkin, että mitäpä noista... Välistä kuitenkin, kun vastuupuomia myötävirtaan vein ja kun virran vesi pölkkyjä vastaan loiskutteli ja kun lahorastas valoisana kesäyönä rannan koivussa sirautteli tahi rantasipi piipattaen pitkin rantoja lenteli, silloin aina tuli minuun semmoinen kummallinen ikävä ja surun tunne sydämeen, joka pakotti laulamaan. Silloin minä lauloin senkin laulun, joka alkoi näin:

Vesillä, vesillä vetten päällä on niin lysti luistaa— arvaella aikojaan ja kultoansa muistaa.

Illalla, illalla, illan suussa kaiho mieltä kaivaa— kaikilla muilla kun kultansa on ja minä olen yksinän' aivan. — — — — — — — — — —

Sitä laulua lauletaan vielä nytkin siellä kotipitäjässä, vaikka en minä sitä itse ole kenellekään opettanut... Muuan piikatyttö oli rannalta kuunnellut, kun minä virtaa alas mennessäni sitä lauloin, ja oppinut sen siinä ja kohta toisille tytöille laulanut.

Mutta pianpa ne semmoiset tunteet haihtuivat, kun virta minut taas kantoi toisten toverien luo ponttuulle, ja siellä minä sitten sitä hurjemmalla kiihkolla antauduin entiseen elämään. Ja entiset laulut taas pitkin rantoja raikumaan! Kyllä olikin kummaa siihen aikaan ... minä en välistä päiväkausiin muuta puhunutkaan kuin runoon vain, ja runoon aina vastasinkin, jos kuka mitä kysyi. Sentähden minua pidettiin kiini viisaimpana ja sukkelimpana miehenä, missä vain kuljin, ja ystävikseni pyrkivät kaikki. Eikä minua vihamiehenä olisi ollut hyvä pitääkään, kun kohta olisi kuullut nimensä renkutuksen nenässä pitkin rantoja raikuvan.—

Monta hurjuutta sitä siihen aikaan tukkilaiset tekivät ... nyt nuo kuuluvat jo vähäisen tasauneen ... ja minä olin aina parassa miessä ja alkuunpanijana, liepä sitten tehtävä kepponen ollut laatua mitä hyvänsä.

Ei sitä kestiä, ei niitä häitä eikä kuuliaisista, joissa ei tukkisavotta olisi kuokalla käynyt, kun niitä vain sattui kulun maillole olemaan. Välistä mentiin pyhäpäivinä loitommallekin vesien mailta, kaukaisuun kyliin ja kartanoihin. Harvoinpa niistä ilman tappelua erottiin. Alku se oli aina sillä lailla, että lauttamiehet rupesivat minulta laulua tahtomaan siitä tai siitä talosta, jossa tiettiin väkeä koolla olevan; ja viinapalkasta olin minä valmis laulun tekoon vaikka milloin. Laulu sitten opittiin ulkoa ja taloon tultua se yhteen ääneen laulettiin. Monta kertaa syntyi tappelukin, kun laulussa oli semmoista, joka suututti ... ja semmoistapa niissä useimmiten olikin.—Eivät ne kuitenkaan kaikki uskaltaneet meihin käsiksi käydä,

sillä meitä oli kymmeniä miehiä. Sentähdenpä meille koetettiin usein mieliksikin olla, ja jos pitoihin kuokkimaan tultiin, niin pidettiin meitä kuin kutsuvieraita, ettemme mitään pahennusta tekisi. Eikä me silloin tehtykään.—Minua sitä varsinkin koetettiin hyvänä pitää, sillä kaikki pelkäsivät minua.

Siihen aikaan minä olinkin kaikkein hurjimmillani, ja vaikka minä en milloinkaan ole liian ylpeä ollut enkä muuten itserakas, niin kyllä minä nyt kuitenkin aloin siksi tulla, kun näin, että minulla oli valta tehdä, mitä tahdoin. Enkä minä alusta pitäen ole pahakaan ollut enkä mikään Jumalan pilkkaaja, vaikka ihmisten heikkouksia usein pahasti ruoskinkin ... mutta melkein ainapa niissä oli syytä. Heidän omantuntonsa vakaumuksia en milloinkaan ivannut, niinkuin monet muut tukkilaiset tekivät. Mutta kerran se kuitenkin tapahtui minullekin, ja siitä oli monet seuraukset. Silloin minä tein semmoista, joka oli liian paljon, ja sentähdenpä siinä tulikin seisaus.—Minun laitani on aina ollut niin, että kun luontoni paha sappi on yltä kuohumaan ruvennut, niin silloin on siihen hillitintä heitetty, ja ilkeän kuohun on pitänyt kukistua niin alas, niin alas, ettei siitä ole yhtä pisaraakaan näkynyt. Kun olen ollut silmitönä syvyyteen syöstä, niin silloin on aina joku näkymätön käsi minun otsani seinään ohjannut, ja vaikka sitä sillä kertaa olisin kironnutkin, niin olen kuitenkin tointumuksen perästä sitä näkymätöntä kättä siunannut.—Vaan mitä niistä nyt kaikista enää!

Hän näytti tahtovan keskeyttää, mutta minä pyysin häntä jatkamaan.

—Missähän aika jo mennee?

—Kello on vasta kuusi, sanoin minä.

—Niin, alkoi hän taas uudelleen, en minä milloinkaan osannut aavistaa, että minusta niin äkkiä tulisi muu mies, kuin ennen olin ollut, ja että niin suuri muutos saattaisi tapahtua.

Me olimme näet kerran juhannukseksi seisottaneet lauttamme muutaman virran niskaan, josta tukit sitten aren tultua olivat yksitellen sillan arkuista alas solittavat. Siihen aikaan vielä tukkimiehetkin pyhää pitivät, mutta nyt nuo kuuluvat kulkevan pyhänsä arkensa ilman erotusta. Kaikkien sen järven rannalla olevien kylien kirkkotie kulki tätä virtaa myöten, ja sinä lauantaipäivänä souti yksi venhe toisensa perästä meidän ponttuamme sivuitse. Meitä oli ponttuulla koko savotan miehet, ja kukin venekunta sai meiltä matkalleen sanan muistiksi, mikä minkin, eivätkä hekään meitä ilman jättäneet.

Iltapäivällä alkoi muuan heränneiden venhe lähestyä, ja kaukaa selältä se jo siksi tunnettiin, kun virren nuotti sieltä hymisi. Miehet istuskelivat silloin kaikki puolisensa päälle tupakoiden pitkin ponttuun laitoja.

—Mikäs se sieltä tulee? kysyi muuan miehistä, joka sattui istumaan selin järvelle päin eikä kehdannut kääntää päätä katsoakseen.

—Jumalan lasten venhe, vastasi joku toinen.

—Eikö lie Niskalan kuulutusmatkue sieltä tulossa, arveli yksi miehistä, Risto nimeltään, jota muuten kutsuttiin »rauhattomuuden Ristoksi» sentähden, ettei se jättänyt rauhaan ketään, jolle vain saattoi rauhattomuutta tehdä.

—Ketä siinä kuulutetaan? kysyin minä, kun en muistanut, vaikka olin kuullut, että siellä oli käynyt Pohjanmaalta sulhasia.

—Johannaa, niin kertoivat tuolla talossa tän'aamuna. Sinne oli tullut se kauan odotettu sulhanen Kalajoelta.

—Veisataan niille vihkimävirsi, kun kohdalle tulevat, kehotti jo Risto.

—Ei tehdä rauhattomuutta ... kulkekoot rauhassa ... ne ovat siivoa väkeä, sanoin minä.

—Ei niitä nyt ilmankaan päästetä ... jos ei vihkimävirttä, niin jotain muuta, sanoi taas joku.

—Alota sinä, Samppa, jotain, joka parahiten osaat ... tai jos et sinä laula, niin minä laulan.

—Ristolla on vanhaa vihaa ... eiköhän sinun sisuksiasi vähän kirvele tämä kuulutusmatka, ivasivat toiset ja sanoivat, että olihan hän käynyt koettelemassa saadakseen Niskalan Johannaa ja olisi vaikka heidän uskoonsakin ruvennut, mutta ei sekään auttanut ... tyttö ei lähtenyt eikä isäkään suostunut.

Risto oli rikkaan talon poika, vaikka kulki tukkitöissä sentähden, että olisi vapaampi elämä kuin kotona, jossa ankara isä esti juomasta ja reuhaamasta...

—Alota sukkelaan, Samppa, muuten ennättävät sivuitse, sanoi Risto eikä ollut kuulevinaankaan sitä, mitä miehet puhuivat.

Minä estelin, sillä ei se minusta aivan oikealta tuntunut. Mutta kun Risto alotti virren, niin sitten minäkin jo muiden kanssa siihen yhdyin. Ja kun venhe lähenei meitä, hyppäsin minä kelan päälle seisomaan ja löin punasella piipun varrella tahtia, kun kaikki muut ponttuulla olivat veisasivat:

Ymmärrys sinä meill' lainaa, rakkaus sydämiin paina, lihan heikkoudest' est', kaikesta pahast' meidät pääst'.

Kun venheessä kuulivat meidän menomme, lakkasi siellä virren veisuu. Kaikki näkyivät tarttuvan kovemmin airoihinsa, ja kohta niiden pitkä solakka kirkkovenhe sujahti sivuitsemme. Mutta venheestä ei kukaan virkkanut meille sanaakaan vastineeksi eikä yksikään venheessä olija edes päättäänkään meihin päin kääntänyt.

Mikä lienee tukkilaisille tullut, mutta veisuu taukosi jo ensimmäiseen värssyyn, kun venhe samassa solahti sillan alitse ja katosi näkyvistä... Minäkään en osannut virkkaa sanaakaan ja ääneti laskeusin minä alas kelan päältä.

Otin vain keksin käteeni ja läksin työhöni ... muut tukkilaiset tekivät samalla lailla ja hajosivat sanaakaan sanomatta ympäri lauttaa.—Pitkin päivää kulki vielä monta muutakin venhettä, mutta kaikki saivat tehdä matkansa rauhassa. Olivat jälestäpäin kummailleet sitä, että mikähän siinä oli, kun tukkilaiset sinä päivänä jöröttivät lautallaan kuin härät lautumellaan.

Mutta juhannusyönä me yllyttiin juomaan. Minulla olisi ollut vahtivuorokin lautalla, mutta palkan edestä rupesi siihen toinen, ja minä lähdin muiden kanssa juomateille. Koko kesäinen yö kulettiin kyliä myöten kokolta kokolle ja koko juhannuspäivä myöskin talosta taloon. Missä tapeltiin, missä pidettiin muuta elämää. Mutta kun tuli juhannuspäivän iltapuoli, niin lähdettiin siihen taloon järven toiselle puolelle, jossa tiedettiin kuuliaisten olevan.

Siinä talossa oli herännyttä väkeä ja monessa muussakin niillä seuduin. Heränneet erosivat aina ulkokäytöksessään muun maailman ihmisistä. Puku niillä ensinkin oli erilainen kuin muulla talonpoikaisella kansalla. Miehillä oli kesällä päässä musta huopa, ja talvella oli heidän lakkinsa koiran nahasta; nuttu oli sarasta, ja sen helmat olivat takaapäin kolmesta kohti halolle leikatut. Vaimoväellä oli tummansiniset vaatteet ja melkein samanlaiset körtit kuin miehilläkin. Viinaa ne eivät maistaneet. Ne olivat kaikkia kohtaan siivoja ja säyseitä eivätkä kenellekään mitään pilkkaa ja pahennusta tehneet. Ne olivat ääneti, kun toiset niille nauroivat, eivätkä mitään vastanneet, jos heitä pilkattiin. Silloin ne vain itseään puolustivat, kun joku niihin kävi käsiksi, mutta ensiksi eivät he tappelua alottaneet kenenkään kanssa. Mutta sanallaan ne rankaisivat, kun joskus kiivastumaan sattuivat, ja kehenkä sanansa sattuivat, sen täytyi vaieten lähteä tiehensä ja hävetä. Sentähdenpä huiman kansan sappi heitä kohtaan olikin katkera, sillä ei kielenpieksäjä milloinkaan ketään muuta niin vihaa kuin sitä, joka ei ole hänen puheitaan edes kuulevinaankaan. Minullakin oli kauan kannettua kaivemieltä heitä kohtaan, sillä ei niistä yksikään minun lauluilleni nauranut eivätkä suuttuneetkaan, vaikka minä olin heistä niinkuin muistakin monta pilkkalaulua tehnyt.—

—Mihinkä sitä nyt lähdetään? arvelivat miehet, kun oli kulettu kylän läpi ja sen toisessa päässä muutamalla aukealla aholla loikoiltiin.— Lähdetäänkö entisiä jälkiä vai tähänkö jäädään?

—Nyt lähdetään Niskalan kuuliaisiin! huusin minä, eikä ollut ketään, joka olisi sitä vastustanut.

—Jokohan kuuliaisväki on tullut kirkosta?

—Lähdetään lautanvahdilta kysymään, se kyllä tietää, jos ei roisto vain ole nukkunut, sanoivat toiset, ja me menimme miehissä ponttuulle.

Niskalan kuuliaisväki oli jo kulkenut, ja vahtimies kertoi, että olivat siinä sulhanen ja morsian keskellä venhettä istuneet ja perässä oli ollut isäntä ja tämän edessä oli melkein polvien välissä istunut muuan vanha mies, luultavasti puhemies.

—Kuka niillä on puhemiessä?

—Kuka lie ... en tuntenut, mutta pohjalaista se kai tuntui puhuvan ... ei se tämän puolen miehiä ollut, sanoi lautanvahti.

—Se on se saarnamies Kalajoelta, joka on täällä ennenkin käynyt ... ja sulhanen kuuluu olevan sieltä myöskin, tiesi Risto.

—Mitä ne puhuivat, kun soutivat tästä sivuitse? kysyttiin vahdilta.

—Sitä tuntuivat sanovan, että kyllä se tuollakin paikalla piru vielä kauan saa menoansa pitää, ennenkuin Herran henki sen sieltä karkottaa. Se oli Niskalan isäntä, joka sitä sanoi ja osotti melallaan

tätä ponttuuta. Siihen tuntui se Kalajoen mies vastaavan, että »heidän puolesaan on vettenkin päällä herätys jo sijansa saanut niinkuin merikapteeneisa ja matruuseisa», mutta Niskalan ukko sanoi siihen: »Niin saattaa olla siellä, jossa Jumalan sana on muutenkin enemmän ja kauemmin vaikuttanut, mutta ei näissä puolin semmoisia ihmeitä tapahdu, että joku tukkilainen syntinsä katuisi ja muuksi muuttaisi elämänsä.»— »Ei sitä tiedä, ei se ihmeiden aikakausi ole vielääkään lopusa», sanoi vielä vuorostaan se, joka kuuluu Kalajoelta olevan, mutta sitten en enää muuta kuullut, kun venhe eteni ja akat alottivat virren.

—Sinne pojat, hei! Ehkä ne jonkun meistäkin kääntää! huusin minä ylimielisenä, ja me lähdimme venheellä soutamaan järven toiselle puolelle.

Matkalla huudettiin ja laulettiin, niin että se kyllä mahtoi kuulua kaukasiinkin kyliin, kun oli ihan rasvatyven ilta.

Kun tultiin Niskalan rantaan, kiskaistiin venhe niitylle puolitiehen ja lähdettiin nousemaan pihaan. Mennessä keikautettiin vielä mukaan otetusta viinapullosta ryyppy kunkin miehen kurkkuun.—»Olkaa hiljaa», varottivat toiset, kun tultiin kartanolle.—»Pirtissä parhaallaan veisataan».

Veisuun aikana me kaikki menimme pirttiin ja seisotuimme oven suuhun, lakki silmillä, niinkuin kirkkoon tullessa on tavallista. Päätös oli semmoinen, että sitten kun ovat virtensä loppuun veisanneet, alan minä oman tekemäni virren, ja sen perästä jatkaa Risto saarnallaan, jos ei jo ennen tule tappelua tai muuta häiriötä... Ei se oikea saarna ollut, eikä virsikään ollut oikea, kumpikin olivat vain tämmöistä pilkantekoa varten tehtyjä.

Heränneet pitivät parhaallaan seurojaan. Etupuoli tupaa oli miehiä täynnä, ja karsinassa istui vaimoväkeä.

Varmaankin olivat jo järveltä meidän tulomme kuulleet, mutta kukaan ei ollut meitä näkevinäänkään, kun tupaan tultiin, vaikka sen kai arvasivat, ettei meillä oikea mielessä ollut. Joku vaimonpuoli meihin silloin tällöin huivinsa suojasta salaa katsahti, ja oven suussa istujat siirtyivät likemmä toisiaan karsinaan päin. Niiden joukossa näkyi olevan morsiankin, joka meidän tullessamme oli seisonut pankon nurkalla.

Kun heidän virtensä oli loppunut, piti minun alottaa uusi. Minua jo omantunnon käsi kyllä nykäisi, enkä tiedä, mitenkä olisi käynyt, mutta kun toiset takaapäin selkääni tuuppasivat, niin minä alotin ja muut heti perästä. Se minun tekemä pilkkavirteni oli tehty samaan nuottiin kuin se, jota he meidän tullessamme olivat veisaamassa. Ensimmäinen värssi siinä oli näin:

Nyt, ristiveljet, veisataan sukumme suuruudesta, ja illan vietoks' lauletaan körttimme laveudesta.

Se oli ensimmäinen, ja toinen oli sitten:

Me ollaan suku erottu suruttomain joukkioista, lanteill' on luku leikattu: sata ja yksitoista.

Ne kun kulkivat talosta taloon seurojaan pitämässä ja mielellään joivat kahvia, niin sentähden sanottiin kolmannessa värssyssä:

Eiköhän, eukot, passaisi panna pannu li'elle— sittenpä vasta sopisi lähteä tästä tielle!

Muita värssyjä oli siinä vielä välillä, joita en oikein muista, mutta viimeisen minä muistan:

Vaan pankaa, veljet, paistiksi tuo meidän vanha Vahti— sen nahasta saadaan talveksi hattu ja veisuun mahti.

Tämän pilkkavirren aikana ei kukaan noussut meitä estämään, vaikka ainakin minä olisin sitä toivonut, sillä näin yhdeltä puolelta ilkeyttä tehdä, kun eivät toiset vastaan tehneet, alkoi jo tuntua vaikealta. Loppuun asti meitä kuuntelivat, ja miehet näyttivät koettavan pysyttäytyä tyyninä, mutta naiset katselivat meihin kauhistuen, ja morsian ja muutamat muut näkyivät jo itkevän.—Minä koetin katsella sulhasta, mutta en osannut arvata, kuka hän oli noista monista nuorista miehistä, joita oikeanpuolisen seinän penkillä istui joukoittain, sillä nuoristakin miehistä oli monesta tullut heränneitä.—Sillä vieraalla Pohjanmaan miehellä, joksi arvasin mustaverisen pienen ukon penkkien käänteessä perälasin alla—isäntä istui itse pöydän päässä iso kirja edessään—sillä näytti olevan vaikein pitäytyä rauhallisena, vaikka isäntä hänelle vähän väliä virkkoi jotain korvaan. Siitä näytti hänen luontonsa laskeutuvan, mutta sisällinen telme se yhä kesti. Sen minä näin siitä, että hänen sieramensa koko ajan kuohuivat isoina ja silmät säkeniä iskivät.

Kun virtemme oli loppunut, rupesi isäntä kirjastaan lukemaan, mutta samalla kertaa alotti Ristokin saamansa, ja isännän luku jäi kesken. Sitä kuunnellessamme samoin kuin virttäkin veisatessamme

olimme me kaikki hyvin hartaan näköisiä, hattu silmillä, niinkuin kirkossa konsanaankin oikeata pappia kuunnellussa.

Mutta nyt ei enää Kalajoen mies saanut luontoaan hillityksi. Hän kimposi kuin paukkulaudalta ylös seisoaalleen ja huusi siinä isännälle ja muille miehille: »Saatatteko te, kristiveljet, kärsiä tämmöistä pilkantekoa Jumalasta ja hänen sanastansa ... jos tässä ei muut nyt minua auta, niin minä heitän yksitellen heidät ulos, nämä Herran temppelin häväisijät!—Suusi kiinni, syntinen!» huusi hän Ristolle, mutta Risto yhä kiivasteli häntä vasten silmiä.

—Antakaa papin saarnata saarnansa loppuun, sanoi muuan meidän miehistä, eihän se ole vielä »isämeitäänkään» ennättänyt.

—Kuulkaa, Pietari ... antaa niiden olla ... ei tehdä tappelua ... ne kyllä häpeävät ja menevät, kun meidän nöyryytemme näkevät, houkutteli isäntä ja koetti vetää vierastaan takaisin istuimelleen.

—Ei Kristuskaan sallinut temppeliään häväistävän! huusi kalajokelainen ja polki jalkansa siltaan.—Ruoskan voimalla hän heidät karkotti, ja jos nämä roistot eivät tästä lähde, niin minä...

—Joka miekkaan rupee, se miekkaan kaatuu!

Sen sanan sanoin minä, mutta silloin hyppäsi hän kohoksi vihasta ja puristi kätensä nyrkkiin minun edessäni.

—Uskallatko sinä, sen hylkiö, vielä raamattuakin suussasi kantaa!—Hän olisi varmaankin jo lyönyt, mutta minä peräydyin miesjoukkoon, ja isäntä sai hänen kädestään kiinni. Ristokin oli herennyt.

—Elä käy käsiksi pakanoihin, sanoi hän ja astui väliin. Eivät ne tiedä sokeudessaan, mitä ne tekevät.

—Menkää pois, hyvät miehet ... emmehän me ole teille mitään pahennusta tehneet ... miksi tulette tänne meille kujeitanne tekemään?

Ehkä olisi jo silloin lähdetty ja jätetty heidät rauhaan, sillä minuun ainakin vaikutti isännän käytös sen, että tuntui siltä, kuin olisi alkanut hävettää. Mutta kun asia oli alulle pantu, oli sitä häpeä lopettaa ja minä vain vastasin:

—Emmehän me mitään pahennusta ole tahtoneet tehdä, hyvä isäntä ... kun pidettäisiin vain, miesparat, jumalanpalvelusta mekin ... mutta kun eivät suruttomat ihmiset meille missään huoneitaan anna, niin arveltiin, että emmeköhän me yhdet heränneet sopisi yhden katon alla yhtä Jumalaa palvelemaan.—Minä koetin olla totinen, mutta miehet purskahtivat takanani nauruun.

Isäntä ei tästä pilkasta ollenkaan hämmästynyt. Hän oli astunut melkein meidän eteemme, ja minusta näytti, että hän siihen lujittui paikalleen seisomaan lattialle ja ettei häntä siitä olisi saanut mikään voima liikkumaan, vaikka olisi uskaltanut häneen käsiksikin käydä.

—Jos teillä on hitunenkaan kunniantuntoa ja omaatuntoa—sanoi hän.

—On kai sitä vähän ... eikös ole, miehet?

Mutta miehet eivät virkkaneet mitään, ja minä tunsin häpeän punan poskillani.

—... niin ette te tuolla lailla julkeaisi ettekä kärsisi tunnoltanne tehdä, jatkoi isäntä.—Minä olen teiltä nähnyt monenlaista ylimielisyyttä, monenlaista pilkan ja häväistyksen sanaa olen teidänlaistenne miehien suusta kuullut, mutta että yhden Jumalan nimeen kastetut tuolla tavalla toisilleen tekisivät, sitä en olisi uskonut, jos en nyt olisi nähnyt. Vähät se meitä liikuttaa, jos meitä pilkataankin, saivathan ennen kristitytkin uskonsa tähden pakanain vainoa ja pilkkaa kärsiä ... eikä tämä ole ensi kerta, kun meitäkin pilkataan. Meitäkin on vainottu, ja Ukko-Paavoakin on tilille viety ... mutta kukaan ei ole vielä osannut näyttää meidän väärässä olevan. Pilkkaajien puheet ovat heille itselleen häpeäksi tulleet... Ajatelkaa tekin sitä, hyvät miehet, vaikka teidän mielenne nyt on ilkeydestä paisuksissa ja viina järkenne villinnyt.—Minä olen nähnyt sinutkin, Samppa ... pienestä pahasesta olen sinut tuntenut, mutta en minä luullut, että vihollinen tuolla tavalla olisi sinut valtoihinsa saanut, vaikka kyllä tässä jo viidentoista vanhana humalassa horjuit. Silmät olisivat päästäsi repineet, jos en olisi sinua huoneeseen kannattanut kylän korppien kynsistä...

—Olipa tuo oma poikannekin samalla kertaa...

—Mutta hän onkin siitä jo rangaistuksensa kärsinyt ja oikealle tielle palannut. Tuhlaajapoikana on hän takaisin pahoilta teiltään tullut ja istuu tuossa nyt muiden kristiveljien joukossa ... mutta sinä olet iankaikkisesti kadotettu, jos et paremmille teille palaja, ja te muut myös. Minä en ketään tuomitse enkä sano tätä siksi, että itse en olisi yhtä suuri syntinen kuin kuka muu tahansa. Mutta katso sinä, Samppa,

ja katsokaa te muutkin, kuinka pahaiset lapsetkin ymmärtävät teidän tekonne kauheaksi ja kamalaksi! Tuolla he kätkevät pänsä äitiensä helmoihin eivätkä uskalla teitä nähdäkään, te Jumalan pilkkaajat!

Minä katsahdin karsinaan. Isäntä oli puhunut totta. Äidit viihdyttivät itkeviä lapsiaan, ja morsiankin oli ihan itkuunsa tyrehtymäisillään. Se vihlaisi kuin veitsi sydäntäni. Minä peräydyin päästäkseni toverieni selän taakse, olemasta aivan etumaisena, mutta kukaan ei tahtonut seisoa minun sijallani isännän ja muiden miesten ankarain katseiden rangaistavana. Miehet peräytyivät melkein tietämättään porstuaan, eikä kukaan sanonut enää sanaakaan isännälle vastaan. Istuva väki nousi samassa ylös ja alkoi lähteä ulos, ja vähitellen sotkeuduimme me toisistamme körttien sekaan. Minä ja Risto koetimme kyllä vielä viisastella, että eikö sitä meille saarnatakaan, ja että siihenkö se hyvä saarna nyt loppuikin, mutta kukaan ei ollut meidän puheitamme kuulevinaankaan, ja meidänkin täytyi muiden mukana vetäytyä pihasta rantaan.

Kun kaikki muutkin olivat sinne kokoontuneet, eikä meillä kellään ollut sanaakaan toisillemme sanottavaa, työnnettiin venhe yhdellä töykkäyksellä takaisin vesille.

—Menetkö sinä perään, Samppa, vai menenkö minä? sanoi minulle Risto, jotain sanoakseen.

—Mene sinä vain, minä jään tänne kokkaan, sanoin minä ja jäin kokkatuhdolle seisomaan, kun venhe lähti liikkeelle.

Nuo aina ennen suulaat tukkilaiset, ne eivät nyt sanoneet sanaakaan pitkään aikaan.

Mutta jokaisella oli sydänala täynnä niinkuin minullakin, ja se puhkesi nyt minua kohti.

—Minkä helvetin tähden sinä, Samppa, et puoliasi pitänyt, kun annoit sen juuttaan haukkua itseäsi? sanoi venheen perästä Risto.

—Olisit sanonut vastaan, niin että olisi tuntunut, lisäsi muuan toinen miehistä.

—Mikset itse sanonut ... onhan se suu sinullakin! vastasin minä närkästyneenä.

—Sinähän sitä olet ennenkin sanomassa ollut ... mutta nyt ei sinusta ollut minnekään.

—SINUUN sitä nyt luotettiin, mutta joka alkaa akkain itkusta heltyä—

—Suus' kiinni! Minä teen, mitä tahdon, ja siihen ei ole kellään mitään virkkamista ... ei puolta sanaa!

—Etköhän ole tullutkin heränneeksi mieheksi tällä reisulla ... kastetta vailla vain uuteen uskoon ... tuoss' on sitäkin!

Kaikki räjähtivät ilkkuvaan nauruun, ja Risto, joka oli sen sanonut, räiskäytti melallaan minun päälleni vettä.

Minä kirosin ja sieppasin airon. Mutta siitä heilahti venhe, ja minä hoiperruin laidan yli veteen.

Kertoja oli vähän aikaa vaiti ja katseli minua tarkasti silmiin. Hän näytti epäilevän, jatkaisiko.

—Ja sitten tuli minusta herännyt mies, virkkoi hän verkalleen ja suutansa vähän hymyyn vetäen.

—Kuinka? kysyin suuresti kummastellen.

—Vaikka enhän minä sitäkään enää ole, jatkoi hän samalla tavalla kuin äsken.—Te mahdatte varmaankin isosti haluta tietää, mitenkä minunlaisestani roistosta saattoi tulla herännyt.

—Niin, onhan se minusta vähän kummallista.

—Enhän minä siksi tavallista tietä tullutkaan ... kun tulin järven pohjan kautta.—

—Mutta kuinka te pelastuitte hukkumasta?

—En sitä itsekään tiennyt, kuinka lienen pelastunut.—Kun putosin veteen ja painuin—sillä minä en osaa uida—niin sen verran siitä muistan, että korvissani alkoi vesikellot soida ja humista, ja sisuksissa tuntui heti kohta siltä, kuin kaikki olisi siellä pyrkinyt halkeamaan. Mutta vähän ajan perästä riipaisi vesi kurkkua ja rintaa, ja sydänalaa kävi niin kamalan kipeästi, että tuntui siltä, kuin koko ruumis olisi palasiksi hajonnut... Mutta sitten muuttui vähitellen kaikki, ja joka paikassa tuntui niin sanomattoman hyvältä ja huokealta kuin sille, joka on uupumuksen uneen nukkumaisillaan... Siihenkö lienen nukkunutkin, koska en muista mitään, ennenkuin taas alkoivat samat kivut ja tuskat kuin alussakin. Rintaa riipaisi samalla lailla, sitten särähti kipu joka suonen sopukassa, mutta herkesi taas niinkuin ennenkin. Minä sain silmäni auki, mutta luomet painuivat kohta taas paikoilleen ja muisti katosi. Sen minä kuitenkin ennätin nähdä ja kuulla, että ympärilläni hyöri ja hääri ihmisiä, joista muutamat lienevät

olleet polvillaan, koska niiden kasvot näyttivät olevan likempänä, toiset taas etempänä seisoallaan.

Kun toisen kerran taas heräsin, heräsin niinkuin tavallisella lailla maannut ainakin. En nähnyt enää yhtään ihmistä ympärilläni. Kaikki oli hiljaista, enkä osannut ensimmältä ymmärtää, mihinkä olin joutunut. Mutta kun katselin jonkun aikaa ja silmäni selvisivät, näin, että olin valkeaseinäisessä huoneessa, joka mahtoi olla naisten aitta, koskapahan orsilla riippui hameita ja valkeita paitoja. Minä makasin pehmoisella vuoteella valkoisten lakanain välissä. Kun päätäni ensi kerran käänsin, huikeni silmäni, mutta kuitenkin ennätin nähdä aukinaisesta ovesta ulos pihalle ja sieltä kujan alitse pellolle, jossa valkeita ja mustankirjavia lehmiä parhaillaan seisoi savulla lypsettävinä. Minä koetin muistella, mitä minulle oli tapahtunut, ja ajatella, missä nyt mahdoin olla, mutta aatokseni eivät jaksaneet kokoontua sitä minulle sanoakseen. En saanut mitään selvää siitä, mitä minulle oli tapahtunut, ja vielä kerran raukesin uneen.

Se uni, jonka nukuksissani näin, oli niin helppoa ja huokeata, etten ole semmoista milloinkaan nähnyt. Minusta näytti, että kaikki ympärilläni oli valkeaa ja puhdasta kuin paperi tahi palttina. Ilma, maa ja taivas, kaikki oli yhtä palttinaa. Sitten muuttui se vähitellen valkoiseksi koivikoksi, ja minusta tuntui, kuin olisi minun allani alkanut vesi vuotaa ja että minun piti antautua uimaan. Vesi kannatti minua ihan itsestään. Se oli lämpimän-haalakkata ja huuhtoi minua hellästi joka paikasta, sekä ulkoa että sisältäkin päin, niinkuin tyhjää astiaa. Minä uiskentelin kauan aikaa sillä lailla veden mukana, joka huljui sinne tänne valkeanharmaiden koivujen välitse, mutta kun kerran rupesin tarttumaan kiinni muutamaan, niin samassa sen tuohi kuoriutui minun käteeni ja kääriytyi itsestään minun ympärilläni niinkuin valkoinen lakana. Vesi tuntui samassa valuvan altani pois, ja oli kuin olisin ollut pumpulien päällä pitkälläni. Se lakana kietoutui yhä tiukemmin minun ympärilläni ja tuntui kuivaavan minua sekä ulkoa että sisästäkin, niinkuin tyhjää astiaa. Mutta viimein oli se niin tiukalla kuin kapalovyö, ja minua alkoi ahdistaa. Silloin tahdoin riuhtaista itseni irti, ja siitä minä heräsin. Minä haparoin sinne tänne silmilläni ja näin vihdoinkin, että pääni pohjissa seisoi joku, jonka silmät kirkkaasti katselivat minua.

Minun piti ummistaa silmäni jälleen, mutta silloin tartuttiin minua hiljaa käteen.

—Tahtoisiko sairas maitoa ... tässä olisi vasta lypsettyä.—Puhuvan ääni oli sulava ja hänen sanansa soivat vieläkin korvissani, kun niitä mieleeni johdan.

—Kuka se on? kysyin minä ja aioin kohottaa istualleni paremmin nähdäkseeni, mutta silloin tuntui, kuin olisi minua lyöty vasaralla otsaan, ja minä vaivuin takaisin tilalleni. Silmissäni musteni, enkä vähään aikaan nähnyt mitään.

—Eikää nousko ... antakaa minä annan ... parasta on, ettette nouse ollenkaan.

Minä tunsin, että käsi pantiin pääni alle ja että sitä kohotettiin hellävaroen... Se helpotti, ja silmäni selkenivät taas. Minä näin, että se, joka minua auttoi, oli nuori tyttö, jolla oli suuret siniset silmät ja vaaleankeltainen tukka. Vastustelemattani hän asetti astian huulilleni, ja minun täytyi lainata alas lämmintä maitoa.

—Missä minä olen? kysyin minä. Ja kuka te olette?—Ja minä koetin jälleen nousta.

—Maatkaahan pois, te olette hyvässä turvassa. Isä käski minut tänne teitä hoitamaan ja antamaan, jos mitä tarvitsisitte.

Aloin hämärästi muistaa, mitä minulle oli tapahtunut, mutta en siitä kuitenkaan oikeata selvyyttä saanut.

—Mitä minulle on tapahtunut? ... kuinka olen tänne tullut?

—Kylläpä hän sitten muistatte, kun paranette, sanoi hän ja laitteli peitettä paremmin päälleni.—Antaa nyt olla sen muistelematta, ja nukkukaahan pois.

Mutta minä vain pyysin, että hän selittäisi minulle sen, miten minulle oli käynyt, sillä jotain erikoisempaa oli minulle tapahtunut, mutta en jaksanut muistaa sitä muuten kuin katkonaisesti.

—Eikös täällä ... missä ne oli ... vasta olleet seurat ... ja enkös minä ollut siellä?

—Olihan täällä ... mutta ne olivat eilen illalla, ja nyt on jo maanantai-ilta ... elkää sitä muistelko.—Ettekö tahtoisivat vielä?

Hän tarjosi minulle maitokupin, mutta minä työnsin sen pois.

—Eikös siellä ... emmekös me siellä ... pahennuksenhan me siellä teimme?

—Mitä siitä nyt ... mutta sehän se oli surkeinta, kun te olitte hukkoa ja jäädä sille tiellenne.

Hän oli istunut jalkopohjiini ja pyyhki silmiään esiliinansa helmalla.

Nyt vasta selveni minulle kaikki yht'äkkiä ihan selväksi. Minä muistin tarkalleen, mitä oli tapahtunut; kuinka olimme hävässeet ihmisiä ja pilkanneet Jumalaa; että oli sitten tultu rantaan ja mitä venheessä oli puhuttu. Koko ruumistani vihlaisi, kun muistin, mitenkä olin airo kädessä venheen kokasta hoipertunut suin päin veteen.

—Mutta mikä minut sieltä pelasti, ja onko tämä talo se...?

—Tämä on Niskala, ja isä ja se vieras Kalajoen mies teidät henkiin sai.

Nyt vasta tunsin hänet talon tyttäreksi. Tämä oli siis se sama talo, jonka väkeä olin eilen ollut häiritsemässä ja pilkkaamassa. Ja sen talon isäntä oli minut palkinnoksi vedestä vetänyt, ja tytär nyt vielä hoiti. Minä pyysin häntä vielä kertomaan minulle, kuinka kaikki oli käynyt, ja kuinka he olivat minut pelastaneet. Hän kertoi, että kun olin pudonnut veteen, olin heti uponnut, eikä tukkilaisista ollut kenessäkään ylösvetäjää. Venheessä oleva keksikään ei ollut ulottunut pohjaan. Tukkilaiset olivat soutaneet tiehensä, mutta väki pihassa oli kuullut huudon järveltä ja jotkut olivat nähneetkin minun putoamiseni. Isäntä ja Kalajoen mies olivat heti kohta juosseet rantaan ja nähneet miehen hatun kelluvan tyynen veden pinnalla, tukkilaiset eivät olleet sitäkään korjanneet. Heti paikalla olivat siepanneet nuotan rannalta ja potkeneet sen järveen. Siinä olinkin minä tullut ylös. Mutta maalle vietyinä olin ollut melkein tönkkö ja ihan tunnoton. Pohjanmaan mies oli minua mättään päällä hieronut ja pyöriteltyt, ja kauan oli kestänyt, ennenkuin oli elämän merkkiä alkanut näkyä. Suun ja sieramen kautta oli viimein kuitenkin vettä valahtanut, ja silloin oli samassa henki ruvennut kulkemaan, vaikka vaikeasti, ja sydän tykyttämään. Silmiäni olin myöskin vähän raottanut.

—Ja sitten juoksin minä lakanan täältä aitasta, ja siinä teidät tänne kannettiin! Voi kauheata, kuinka surkeata se oli!

Minä vaikeroin ruumiin ja omantunnon tuskissa ja sanoin, että jos olisin tietänyt heidät tämmöisiksi ihmisiksi, en olisi ikinä tehnyt sillä lailla, kuin tein.

—Ei siitä mitään ... olkaahan rauhassa ... Jumala käskee vihamiehiäänkin rakastaa.

Minä olisin sanonut, että en tahtonut olla vihamies, jos saisin olla ystävä, mutta se, mitä aioin sanoa, se valahti kyynelinä vuotamaan, enkä saanut sanaakaan suustani.

Hänkin kuivasi silmistään kyneleet ja sanoi sitten nöyrällä ja hiljaisella äänellä:

—On kai tässäkin jo teille täksi kertaa rangaistusta ... jos ette vain vasta samalla lailla tekisi.

—En ... en ... en minä tästälähin semmoista tee, vakuutin minä, ja se lupaus lähti ihan sydämeni pohjasta.

—Ei sitä ihminen tiedä edeltäpäin, mitä hän tekee.—Hän katsahti minuun surullisesti ja lähti sillä kertaa pois, mutta sanoi kohta tulevansa katsomaan, jos mitä tarvitsisin.

Isäntäkin kävi sinä päivänä luonani. Hän puheli koko ajan muista asioista eikä virkkanut siitä mitään, mitä oli tätä ennen tapahtunut ja kuinka minä olin tänne tullut. Hän tahtoi näyttää unhottaneensa kaikki ja että kaikki tämä oli, niinkuin pitikin, ja ettei siinä nyt ollut mitään erinomaista, jos minä olinkin heidän hoidettavanansa. Joku toinen hänen sijassaan olisi saattanut ankarasti nuhdella .. ja sitä minä olisin melkein toivonutkin, sillä tämä äänetön anteeksianto oli minun luonnolleni vaikeampi kantaa kuin ankaratkin nuhteet. Muista asioista hän vain puhui, kertoi, kuinka itsekin oli kerran ihmeellisesti pelastunut hukkumasta.

—Jumala saattaa tehdä ihmiselle minkä ihmeen tahtoo, eikä hänelle ole mikään mahdotonta, sanoi hän ja nousi aitan kynnykseltä, jossa oli vähän aikaa istunut ja poltellut.

—Tahdo vain Johannalta, mitä tarvitset. Ei pidä ujustella ollenkaan pyytäessään, virkkoi hän lähtiessään eikä sitten usein enää käynyt siellä koko sairauteni aikana.

Minä sairastin monta viikkoa, ensimmältä olin niin heikko ja huono, etten paljon saanut jäseniäni liikutelluksi. Kylmettyminen kolkossa keväisessä vedessä kääntyi kuumeeksi ja piti minua kauan vuoteen omana. Minua hoidettiin nyt hyvästi ja huolellisesti siinä samassa talossa, jonka väkeä ja uskoa minä olin ollut parassa miessä pilkkaamassa ja häpäisemässä. Ja se sama talon tytär, johonka tuo pahuuteni näytti silloin enimmänsä koskevan, se piti nyt huolta minusta kuin omasta veljestään. Joka kerta kun näin hänet, vihlaisi sydäntäni kuin veitsellä, sillä minä muistin, mitenkä hän minun riettaasti laulaessani oli ollut itkuun tyrehtyä.

Pyhäpäivinä ja silloin, kun vain omilta töiltään jouti, tuli hän minua katsomaan ja istui sitten pitkät

tunnit milloin aitan kynnyksellä, milloin sänkyäni laidalla. Ja kun hän arkipäivinä liikkui pihatöissään, niin jätti hän oven auki, että jos jotain tarvitsisin, niin huutaisin vain. Avatusta ovesta näin minä syrjäilläni maaten hänen vähän väliä kulkevan ohitse, milloin lypsinkiulua kantaen ja toisella kädellään silloin noin ilmaan varaten, milloin kiiruusti aittaansa juosten, ja silloin tuulen henki aina pani hänen valkoisen paitansa somasti hentoisen vartalon ympärillä värisemään. Kulki siitä paljon muutakin väkeä, mutta en minä niiden olemista niin huomiolle pannut. Välistä, kun hän harava kädessä meni huoneiden taakse ja pellonpientarelle koko rupeamaksi luokkoja ottamaan, silloin minulle tuli melkein ikävä, kun en saanut häntä nähdä, ja janoovalla korvalla kuuntelin minä, kuinka hän sieltä silloin tällöin antoi äänensä virren nuottiin helähtää. Mutta lypsillä ollessaan, silloin hän oikein täyteläisesti veisasi, ja siihen olivat hänen lehmänsäkin tottuneet niin, että itsestään sitä kohti kulkivat eivätkä muuta kotiin kutsumista tarvinneet.

—Veisaa sinä, Johanna, aina, kun kulet tuolla ulkona. Minä sitä niin mielelläni kuuntelisin, sanoin minä muutamana pyhäpäivänä, kun en kuullut hänen koko päivänä veisaavan. Johanna istui kynnyksellä ja katseli minusta pois päin; mutta kun kuuli minun sanovan sen, käännähti hän nopeasti ja kysäisi melkein iloisesti:

—Onko sinusta veisuu mieleen?

Me jo sanoimme toisiamme sinuksi. Ensin oli hän teititellyt minua ja minä häntä, mutta vähitellen jäi se ihan itsestään pois.

—On, sanoin minä, sinun äänesi heläjää niin raittiisti ja tekee korvaan niin hyvää.

—Sekö virren helinä se vain onkin, jota sinä tahdot kuunnella? Jos et muusta huoli, on parasta, ettet kuule veisuuta milloinkaan enää.—Etkö sinä sanoja kuuntelekaan?

—En minä sanoja niin kuuntele.

—Mutta nehän ne ovat Jumalan sanaa!

—Jumalanko sanaa?

—Jumalan sanaa ... totta kai ... mutta sinä et taida paljon Jumalan sanasta huolia.—Eikö tuntosi ole herännyt vieläkään, vaikka olit sokeana syntisenä jo joutua armonajastasi Jumalan tuomioistuimen eteen?

Sitä asiaa en ollut ikinä ennen eläessäni ajatellut, mutta mikä lie ollut, en sitä kuitenkaan Johannalle uskaltanut tunnustaa.

En virkkanut mitään.

—Minnekkähän olisit joutunut, jos olisit järven pohjaan jäänyt? sanoi Johanna uudelleen, enemmän itsekseen kuin minulle.

Minä en nytkään vastannut mitään, sillä totta tosiaan en tietänyt mitä vastata.

—Etkö sinä tahtoisit kuunnella, jos minä lukisin sinulle jotain Jumalan sanaa? Oletko sinä milloinkaan kuullut Jumalan sanaa luettavan ... lukiko äitisi?

—Ei minulla ole äitiä ollutkaan.

—Eikö sinulla ole äitiä ollutkaan?

Sen hän kysyi nopeasti, mutta niin hellällä säälillä, että se tuntui aivan minun sydämeni pohjassa.

—Äiti kuoli minut synnytettyään, mutta mummo oli minulla äidin sijassa.

—En minäkään muista äitiäni paljon nähneenkään, sanoi hän vesissä silmin, vaan hän kuului olleen hyvä ihminen ja isä sitä vieläkin muistelee. Isä ei ollut herännyt, ennenkuin nai, mutta sitten opetti äiti hänelle Jumalan tuntemisen ja isä opetti minulle.

Minä aivan tahdoin jo sanoa hänelle: »Opetä sinä minulle», mutta ei sitä tullut sanotuksi. Ei hänkään virkkanut mitään, kun en minä virkkanut, ja niin me olimme molemmat vaiti.

—No, jos et sinä tahdo kuulla, niin en minä ... sanoi hän jonkun ajan kuluttua ja aikoi lähteä pois.

—Ei, ei, kyllä minä kernaasti, jos sinä vain—sopersin minä kiireesti.—Hän katsahti minuun tutkivasti ja lähti kirjaa noutamaan.

Hän istuutui sitten sängyn laidalle ja rupeksi lukemaan, mitä postillaa lienee lukenut. Mutta hänen

lukuaan minä en suuresti kuunnellut, sanoja nimittäin, mutta ääntä minä kyllä kuuntelin. Sitä enemmän minä katselin häntä, kun hän luki. Hän luki hiljaisella hymisevällä äänellä ja lukiessa laskeutui huivi alas niskaan ja valui siitä vähitellen alas hartioille. Palmikko tinki vähän väliä putoamaan olkapään yli alas kirjalle, mutta kun se oli juuri yli pääsemäisillään, viskasi hän sen takaisin pänsä heitolla. Sitä minä aina odotin, sillä se pään heitto oli minusta niin soma, ja silloin hän katsahti sivumennen minuunkin. Luvussaankin hän silloin hiukkasen hämmentyi, ja oikeaan etsiessään täytyi hänen kulkea entisiä jälkiään. Ne sanat hän luki hiljempaa kuin muut, melkein pä kuiskaamalla, ja kun sattui pitemmälle eksymään, niin hän punastuikin.

—Anna minä pidän kädestäsi kiinni, sanoin minä hiljaa enkä voinut olla siihen tarttumatta, kun se lepäsi likellä minua peitteen päällä.

Hän antoi minun pitää sitä, eikä se häirinnyt häntä senkään vertaa, että hän olisi lukemisessaan haihtunut tai edes punastunutkaan. Minun vereni koko ajan värähtelivät, ja sydämeni tykytti aivan korvaan kuuluen, kun pidin hänen kädestään kiinni. Minä olisin sitä tahtonut kaikin voimini puristaa, mutta en uskaltanut, kun pelkäsin, että se häntä häiritsisi. Mutta kun hänen tuli kääntää lehteä, silloin hän sen veti takaisin, enkä minä enää rohjennut siihen toista kertaa tarttua.

Loppuun luettuaan sen sunnuntain saarnan, pani hän verkalleen kirjansa kiinni, heitti palmikon niskansa taa ja asetti huivin päähänsä. Sitten loi hän minuun pitkän kysyvän katseen, mutta lähti mitään virkkamatta lypsymälle, sillä lehmät olivat jo sillä aikaa kokoontuneet pellolle. Mennessään hän alotti virren ja veisasi sitten koko ajan lypsymällä ollessaan. Se kaikui minun korvissani vielä kauan sittenkin, kun hän jo oli veisaamasta lakannut ... ja kun jo oli tullut yö ... eikä kukaan liikkunut ... eikä mitään kuulunut muuta kuin märehdivän kellokkaan kellon hiljainen kalina... Ja väliin taas tuntui minusta siinä vuoteella venyessäni, että hän yhä istui tuossa edessäni lukemassa ja että minä tartuin häntä käteen ... että palmikko pyrki olkapään yli ja että huivi valui alas hartioille saakka.

Vaikka en oikeastaan ollut ollenkaan kuunnellut, mitä hän luki, eikä se sillä kertaa mieleeni tarttunut, niin aloin kuitenkin jälestäpäin muistaa jotakin, ja kun mietin, mistä sen olin kuullut, niin huomasinkin, että hänhän sen oli sillä tavalla kirjasta lukenut. Ja vähitellen noin muistelllessani, johtui mieleeni koko se saarna, jonka hän oli lukenut, ja monta lausetta oli mieleeni tarttunut ihan kokonaisina. Minä muistelin ja muistelin, ja niin oli! Sitä lausetta lukiessaan oli hänellä ollut pää kallellaan, tätä lukiessaan oli hän kääntänyt lehden ja vähän viivähtänyt, ennenkuin alkoi toiselta sivulta. Ja tuota sanoessaan oli hän hämmentynyt, lukenut uudestaan, punastunut, ja silloin minä olin tarttunut häntä käteen. Ne ja ne sanat olivat tietämättäni ja tahtomattani korviini tunkeuneet, ja sieltä ne ikäänkuin itsestään löytyivät. Vielä nytkin minä muistan, että hän muutamakseen luki, »kuinka armo kuitenkin on suurempi ja ylitsevuotavaisempi kuin se täysi synnin mitta, eli että puhua Paavalin sanoilla: kuinka armo ylönpalttiseksi tutaan». Toisessa paikassa taas sanottiin, että »Jumalan armo, joka hänelle on tapahtunut, tutaan silloin sitä helpommasti synnin suuruudesta, ja ne, jotka Jumalata palvelevat, kiittävät sitä enemmän Jumalata sen edestä. Silloin sanotaan: kuinkas paha, törkiä ja jumalaton ihminen ei tämä ollut?»— Aivan viimeiseksi, ennenkuin pani kirjan kiinni ja lähti, hän luki tämän lauseen: »Minä tahdon tehdä sinulle enemmän hyvää kuin sinä saatat ajatella, jos sinä vaan annat sinun sydämes minulle».

Nämä tämmöiset sanat ne siinä yksin unettomia öitä maatessani yhä selvemmin alkoivat minun korvissani kaikua, ja minä jo odotin sitä, että hän kohta taas tulisi ja tarjoutuisi lukemaan. Silloin minä kuuntelisin tarkemmin ja panisin sanatkin mieleeni!

Ja hän tulikin ja luki siitä samasta kirjasta—sen kannet olivat piikkovaatteella päällystetyt—ja monesta muustakin kirjasta. Luettuaan hän minulle paljon puhelikin, ja minä parhaasta päästä vain kuuntelin. Se oli kaikki minusta ihan uutta ja outoa, enkä minä sitä tahtonut osata uskoa, että ihminen sillä lailla saattaisi elää, kuin Jumalan sanassa on käsketty.

—Minkätähden sitten Jumala on käskenyt ihmisen tehdä niin, kun tietää, ettei hän sitä kuitenkaan jaksaa täyttää? kysyin minä kerrankin.

Mutta siihen sanoi Johanna aivan arvelematta, että eihän ihminen toki omasta voimastaan jaksakaan, mutta että Jumala kyllä auttaa, vaikka olisinkin kuinka puutteellinen ja heikko tahansa ja että niitähän Jumala vasta auttaakin, jotka oman puutteellisuutensa oikein tuntevat ja hänen apuansa rukoilevat. Ja onhan niitä jo maailmassa elänyt niitähän ja elää vieläkin, jotka osaavat elää Jumalan mielen mukaan. Ei hän itse osaa eikä osaa vastakaan, mutta äiti vainaja osasi, ja kyllä isäkin jo alkaa osata.

—Mutta minun syntini ovat niin suuret, etten uskalla niitä anoakaan anteeksi, sanoin minä siihen.

—Anomattakin ne sinulle anteeksi annetaan, jos ne mielesi murheelliseksi saattavat, eikä taas kenenkään synnit niin suuret ole, ettei Jumala hänen huutoansa kuulisi, vakuutti hän minulle niin vakavasti, etten voinut olla häntä uskomatta.

Sanoin minä kuitenkin siihen: »Hyvähän sinun on sanoa, joka aina olet hyvästi elänyt».

—Elä sano niin ... minulla on paljon syntejä, ja joka päivä minä yhä teen.

—Mitä sinun syntisi ovat ... minun syntieni rinnalla ei niitä näykään!

—Kuule sinä, sanoi hän siihen ankarasti, elä puhu sillä lailla. On suuri synti jo puhuakin sillä lailla, että ihminen saattaisi olla synnitön, sillä ei kukaan ole ilman syntiä paitsi jumala ja hänen ainokainen poikansa Jeesus Kristus.

Tällä lailla me keskustelimme, mutta en minä sittenkään sitä käsittänyt, että hänellä saattaisi olla semmoisia syntejä, joita ei jo aikoja sitten olisi anteeksi saanut. Hän oli minun mielestäni niin puhdas ja kaunis, että olisi saattanut muidenkin synnit anteeksi antaa. Minä ajattelin omaa elämäni ja vertasin häntä itseeni ja itseäni häneen.

Minun edessäni vaelsi sinä sairauteni aikana koko entinen elämäni, ja minun mieltäni alkoivat kaikki pahat teot kaivella, sekin jo, että olin lautamiehestä lähtiessäni kellokasta kivellä heittänyt ja kuinka se oli surkeasti ynähtänyt. Sitten ne rivot laulut ja se kunnianhimo ja monet muut asiat.

Vähän väliä tuli eteeni Johannan kysymys: »Minnehän olisit joutunut, jos olisit järven pohjaan jäänyt?» Oli minua kuolema silloin tällöin ennenkin vavahduttanut, mutta en sitä kuitenkaan sen enempää ollut ajatellut, eikä se milloinkaan minua niin paljon pelottanut, että olisi saanut elämäni toisenlaiseksi muuttumaan. Mutta nyt se alkoi minua pelottaa, ja kuta enemmän asioitani ajattelin, sitä enemmän minua kauhistutti.

Minussa on aina parannuksen päätös pian syntynyt, kun olen huomannut itsessäni parannettavaa olevan, eikä minun nytkään tarvinnut monta päivää miettiä, ennenkuin käsitin, että muutoksen täytyy tapahtua. Omatuntoni sen sanoi ja omaatuntoani olen aina koettanut totella. Mitenkä se sitten lienee milloinkin onnistunut ja kuinka kauan päätös pysynyt!

Ja yhä vakavammaksi tuli minussa päivä päivältä se päätös, jonka olin itselleni tehnyt, kun siitä Johannalle puhuin ja hän siitä näytti ilostuvan. Hän kuitenkin aina minua varotti ja sanoi, ettei se niin helposti kuitenkaan käyne, vaan että siihen pitää käydä kova koettelemuksen koulu, ja että ennen kaikkea tarvitaan luottamus taivaallisen isän apuun, jota ilman kaikki omat ponnistelemiset raukeavat turhaan.

—Jos aiot valkeutta tielläsi löytää, niin tutki Jumalan sanaa ja sovitele sitä omiin kohtaloihisi. Niin äiti oli hänen isäänsä neuvonut ja niin teki hänkin. Hän jätti minulle kirjansa luettavaksi ja toi vielä uuden testamentinkin ja virsikirjan. Niitä minä yksikseni lueskelin, parhaasta päästä niitä samoja paikkoja, joita hänkin oli minulle lukenut.

Minä tunsin, että olin herännyt, ja sitä aikaa, jolloin olin suruttomien joukossa kuleksinut, muistelin minä melkein kauhistuksella. Nyt jälestäpäin, kun olen sitä ajatellut, olen huomannut, ettei se kuitenkaan sitä ollut, mitä muut tavalliset heränneet heränneen opiksi sanoivat. Heille tulee elämä päivä päivältä tukalammaksi ja vaikeammaksi, eivätkä he iloa salli. Mutta minun elämäni se yhä vain tuntui huokeammalta ja helpommalta. Ehkä siihen vaikutti sekin, että aloin kostua taudistani, mutta vaikka vielä ruumiilliset kivut olisivat vaivanneetkin, niin mieli oli useimmiten kuitenkin tyyni ja terve. Minä en enää ollut suruton, mutta suruni ei tehnyt minua raskasmieliseksi ja synkäksi muita ihmisiä kohtaan.

Eikä Johanna ollutkaan samanlainen kuin ne heränneet, joita ennen olin nähnyt ja sittenkin näin. Ei hän usein nauranut, eikä paljon milloinkaan, mutta usein riemu loisti hänen silmistään, kun hän puhui, ja minä näin, että hän ulkona kulkiessaan välistä ilosta hypähtelikin. Me puhelimme yhä enemmän, yhä useammin hän tuli minun luokseni ja kertoi elämästään ja tunteistaan. Hän kerrankin kertoi, että kun hän joskus kauniin virren kuulee, jota oikein hyvä-ääninen veisaaja veisaa tuolla jossain, esimerkiksi kaukana järvellä soutaessaan, niin väreet käyvät koko hänen ruumiissaan, ja silloin tuntuu siltä, kuin kaikki Jumalan pyhyys ja puhtaus hänen sydämensä kautta ikäänkuin lainehtien valuisi ja sen iki-ainiaaksi puhtaaksi pesisi. Minä sanoin siihen, että niin minunkin on, kun hän veisaa. Ja minä näin, että hän ymmärsi minut. Hän naurahti hiukkasen, punastui vähän ja lähti pois. Mennessään hyräili hän ensin hiljaa, mutta purki mielensä kohta kuuluvaan virteen, enkä minä milloinkaan ole kuullut hänen niin kauniisti veisaavan kuin silloin.

Aina sen jälkeen, kun olin puhunut Johannan kanssa, oli sydämeni niin täynnä suloisia ja vienoja tunteita, etten osannut niitä sisässäni pitää. Ne puhkesivat sieltä milloin mitenkään, mutta useimmiten koetin hyräillä samoja virsiä, joita olin kuullut Johannan veisaavan. Mutta en minä siihenkään tyytynyt. Minä rupesin itsekin virsiä sepittelemään. Ne syntyivät samalla lailla kuin laulutkin ennen, melkein tietämättäni ja itsestään. Ne tulivat minkä virren nuottiin milloinkin, välistä kiitosvirren, välistä suruvirren, aina sen mukaan, miten mieli oli milloinkin.

—Osaatko sinä veisatakin ... sinullahan on hyvä ääni ... mitä virttä sinä veisaisit? kysyi Johanna muutamana päivänä, kun oli kuullut minun veisaavan vuoteellani.

—Ei se ole virsi eikä mikään, sanoin minä, ja minua ujustutti, vaikka toiselta puolen taas oli mieleni hyvä siitä, että hän saisi tietää minun virsiä tekevän.

—Virttä kai se oli, nuotti tuntui ihan tutulta, mutta sanoja en muista kuulleen.

—Et ole niitä kuullutkaan, vasta minä ne tässä itse tein.

—Itsekö teit?—Hän näytti siitä kovin kummastuvan.—Etkö sinä tiedä, että on suuri synti veisata virren nuotilla muuta kuin virsiä?

—Mutta eikö se ole yhtä virttä, kun Jumalaa laulullaan kiittää?

—Ei virsiä osaa tehdä muut kuin hurskaat ... ja se tulee synniksi, jos niitä muut tekevät.

—Minkätähden? kysyin minä enkä ymmärtänyt.

—Minkätähdenkö?—Sitä minä en tiedä enkä tahdokaan tietää enkä ymmärtää, mutta äidistäkin se oli ollut syntiä, niin isä sen sanoi, ja minä uskon sen, sanoi hän niin päättävästi ja vakavasti, etten minä osannut siihen mitään.

Enkä minä tahtonutkaan hänen kanssansa väitellä semmoisista asioista, jotka hän kyllä saattoi tietää paremmin kuin minä. Vaikken sitä oikein ymmärtänyt, miksi olisi synti veisata omaa virttään, en sitä kuitenkaan enää veisannut, koska se kerran ei hänestä ollut mieleen.

Ja mitäpä en olisi tehnytään, josta olisin tietänyt, että se hänestä oli mieleen! Ajatellessani uutta parempaa elämää tämän taudin jälkeen, ajattelin minä enimmäkseen häntä. Minä tiesin, että tähän asti olin pahasti elänyt ja että minulla olisi voimaa parantaa itseäni, mutta sen minä tiesin myöskin, että ilman Johannaa en olisi milloinkaan parantunut, tuskin ruumiillisestikaan, vielä vähemmän henkisesti. Mutta salaisesti tunki kuitenkin aina näitä päätellessäni sekin miete mieleeni, että jos en saisi hänen seuduillaan olla, elää hänen äänensä kuuluvilla, eivät ehkä päätökset pysyisikään. Mutta toisekseen taas— miksi en saisi?

Joka kerta kun häntä ajattelin, kuohahti elämä uuteen eloon sisässäni ja joka kerta kun hänet näin, tuntui siltä, kuin olisi liittoni ja lupaukseni ihan kuin itsestään uudistuneet ja vahvistuneet. Minä paranin paranemistani ja voin jo pitkät ajat istuskella aitan kynnyksellä. Yhä useammin ja kauemmin teki siinä minun mieleni istuakin, kun Johanna ei minun kostuessani enää yhtä usein tullut luokseni kuin ennen. Mutta aina minä hänet kuitenkin näin, kun hän ulkona askarteli ja liikkui, ja häntä nähdäkseenihän minä siihen kynnykselle istuinkin.—Johanna ei tähän aikaan enää tehnyt ulkotöitä yhtä usein kuin ennen. Enimmäkseen hän istui toisen aitan kynnyksellä, taikka tuvan portailla taikka missä milloinkin sattui siimestä olemaan, ja ompeli. Hän näytti useimmiten ompelevan paitoja ja muita, mutta välistä hän kutoikin, milloin sukkaa, milloin vyötä, milloin mitäkin. Utteraan hän ompeli, ja ommellessaan hän usein hyräili, ja minä istuin aitan kynnyksellä ja katselin häntä ja kuuntelin. Mutta hän ei katsonut minuun monesti, välistä vain.—»Miksi hän tuolla istuu eikä tule tänne?» ajattelin, ja silloin tuli surku mieleeni, välistä niin suuri ja painava, että se puristi kyynelenkin silmästä. Mitä se lienee ollut, sitä en osannut itsellenikään selittää, mutta minä en olisi silloin tahtonut parantua, vaan tulla yhä kipeämmäksi, niin huonoksi sairaaksi, kuin alustakin olin ollut, etten jaksaisi liikahtakaan ja että hänen olisi pitänyt tulla minua kädellään pääni alta auttamaan. Ikäni olisin halunnut sairastaa, jos sillä olisin saanut hänet minua hoitamaan ja luonani pysymään. Vetäysin joskus koko päiväksi vuoteelleni sitä toivoen, että hän sitten tulisi kynnykselle istumaan, ja jos hän tulisi ja kysyisi, niin sanoisin, etten olekaan vielä terve ja että taas tunnun huonommalta.

Ja silloin hän juuri tulikin ja kysyi, mutta minä en saattanut valehdella ja sanoin: »Ei minulla mitään erinomaista ole—rupesi vain istuminen raukaisemaan.»—»Ei olekaan hyvä istua niin kauan, kuin sinä istut ... parasta on levätä, kun ei ole vielä oikein terve. Sinä oletkin näinä aikoina käynyt kalpeammaksi, mutta kyllä Jumala parantaa sen, joka häneen luottaa ja uskaltaa ja häntä avuksensa huutaa.»—Niin sanoi hän minulle ja meni taas ompeluksiensa ääreen toisen aitan kynnykselle.—

Minä huusinkin Jumalaa avukseni, mutta en sitä varten, että paranisin. Minä rukoilin palavasti ja hartaasti, kädet ristissä, että Jumala lähettäisi hänet minulle ikuisiksi ystäväksi.

Ja välistä minusta näyttikin, kuin Jumala olisi rukoukseni kuullut. Muutamanakin päivänä, kun kaikki muu väki oli mennyt niitylle, istui hän minun aittani kynnykselle ja ompeli siinä kauan aikaa.

—Mitä sinä niin utteraan näinä aikoina ompelet? kysyin häneltä, kun oli ensin istuttu hyvän aikaa ääneti.

Hän ei vastannut ensin mitään, sitten näytti hän aikovan sanoa jotain, mutta ei kuitenkaan sanonut.

—Isällesikö tuosta vyötä teet?

—En isälle, vastasi hän vältellen. Silloin en minä sitä huomannut, mutta jälestäpäin ymmärsin sen siksi, ettei hän tahtonut sanoa, kenelle hän teki.

—Kohta kun sinä vähän paranet, niin saatat muuttaa pirttiin vuoteesi, sanoi Johanna ja kysyi sitten, mitenkä minun tuntui, olinko paranemaan päin.

Minä vastasin, että olin ja että mielelläni minä muutankin pirttiin, kun täällä aitassa tahtoo aika yksin ollen käydä ikäväksi.

Hän ompeli eikä puhunut siihen mitään. Minä sanoin sitten: »Eikö tuota kohta alkane jaksaa poisikin lähteä».

—Minnekä? kysyi hän.

—Pois vain maailmalle ... onhan tuota jo tässä talossa oloa ollutkin, sanoin minä huokaisten.

—Ei, mikäs hätä sinulla on pois. Tässä saatat olla, niin kauan kuin tahdot, ja jos jaksat tehdä, niin saathan työtäkin. Isä sanoi eilen, että kun paranet vähän, niin saat ruveta verkkoja paikkailemaan. Oletko tehnyt verkkotyötä?

—Olenhan minä sitä tehnyt.

—Olenhan minäkin ... minä olen kutonut melkein kaikki meidän särysverkot ... isä on itse kutonut rikulit.

En tiedä, miksi minusta verkkojen paikkaaminen nyt tuntui hauskalta, vaikka en sitä ennen sinä pitänyt. Sanoin, että jo ensi pyhän perästä rupean verkkotyöhön.

—Niinpä ei sitten ole mitään hätää pois ... eikähän olisi muutenkaan, sanoi hän.

Tuli sitten se pyhä, jonka jälestä minun oli aikomus ruveta työtä tekemään. Olin jo siksi voimistunut, että saatoin istua ja käsilläni askarrella. Kaikki muu väki oli sinä pyhänä lähtenyt kirkkoon, isäntä ja Johanna vain näkyivät olevan kotona. Isäntä näkyi melkein koko päivän istuvan tuvassa—pöydänpäälasista hänen selkensä näkyi—ja lukevan, koska sieltä kuului hiljainen hyminä. Johanna oli myöskin siellä ensin, mutta istui sitten pirtin porstuan kynnykselle ja luki hänkin itseksensä. Minä istuin omalla kynnykselläni ja kuuntelin, kuinka karpäset suristen ajelivat toisiaan päivänpaahteisella seinällä. Silloin oli ilma ihan tyven ja päivä paahtoi kuumasti. Minun oli niin hyvä olla, ja minä annoin päivän päälleni helotella.

Iltapäivällä tuli Johanna minulle lukemaan. Me puhelimme paljon minkä niistäkin, mutta aina hänen puheensa kiertyi Jumalan suureen rakkauteen, joka ihmeellisesti suo joka ihmiselle, mitä se tarvitsee.

Kuuntelin häntä melkein henkeäni vetämättä. Hänen sanojaan en taaskaan kuunnellut paljon. Hänen äänensä pehmoista sointua, sitä minä vain kuuntelin, ja se olikin tällä kertaa soinnukkaampi kuin milloinkaan muulloin. En uskaltanut häntä keskeyttää, vaikka monta kertaa olin suuni avaamaisillani sanoakseni hänelle, mitä tunsin ja ajattelin ja josta hänenkin pitäisi saada tietää. Olenhan minä parantunut, muutanhan elämäni tästä päivästä enkä enää horjahda! Varmahan se on, varma ja tosi, ja hänenhän ansiotansa se on kaikki! Mutta en uskaltanut enkä osannut sitä sanoa. Ei, sitten vasta, kun olen alkanut uuden elämäni, kun olen koulinnut itseni kokemuksen koulussa, sitten minä sanon hänelle, että hän on minut koulinnut, että hänen ansiotansahan se on kaikki! Ja mitähän hän siihen sitten sanoo? —»Ei se ole minun ansiotani, se on Jumalan! Mitä minä, tyttö paha, taidan ketään muuttaa. Ehkä minä olen ollut halpana välikappaleena, mutta muuna en minäkään.» —Silloin minä tartun hänen käteensä, vedän häntä puoleeni, vakuutan ja sanon ... ja hän uskoo... Ja sitten—?

Tämmöistä minä hourin siinä ja ajattelin ja haaveksin, mutta hän oli lopettanut lukunsa ja puheensa ja istui äänetönnä aitan kynnyksellä käsi poskella ja avaruuteen katsellen. Minä istuin sänkyni laidalla ja katselin häntä. Minä muistan aivan tarkkaan, minkälainen ilmakin sinä päivänä oli, on ihan, niinkuin olisi se sunnuntai ollut viime sunnuntai. Hän istui sivuittain minuun, ja illan rusko hohti aivan häntä vastaan ja punoitti hänen kaulallaan ja poskipäillään ja otsalla. Hän oli niin pyhän ja puhtaan näköinen, etten minä ennen enkä jälkeen ole semmoista nähnyt. Huivi oli nytkin valahtanut hiljalleen hartioille ja vetänyt irtaimet hiukset hiukkasen epäjärjestykseen. Mitenkä minä sen kaiken vielä muistan, sitä en itsekään ymmärrä, mutta minusta vain tuntuu siltä, kuin istuisi hän aivan tuossa edessäni teidän sijallanne ja minä tässä.

Hän oli ajatuksiinsa vaipunut. Missä lienevät mietteensä lennelleetkin, mutta sen minä näin, että

hänen silmänsä seurasivat aina toisinaan pääskyä, joka tuolla korkeudessa liiteli ja sitten aina laskeusi pesäänsä aitan räystäään alle sirisevien poikiensa luo ja kohta taas lenti ulos ja lenti kauas, kauas silmän kantamattomaan sineen. Liikahtamatta hän istui, poski käden varassa, enkä minä olisi puolella henkäyksellä hennonut häiritä. Istukoon hän vain, minä katselen, katselen vaikka elinaikani kaiken!

Mutta silloin, kun juuri tätä ajattelin, silloin hän liikautti ja katsahti vilkkaasti kuistille päin. Tieltä kuului samassa kärryjen rytinää, ja kun minä ennätin ovelle katsomaan, ajaa karahutti kartanolle kaksi miestä.

Johannalta pääsi ilon huudahdus, hän hypähti ylös, löi kämmenensä yhteen ja kumartui juoksemaan tulijoita vastaan, mutta seisahtui kumminkin kovasti punastuen. Sitten hän asetti huivin päähänsä, ja sitoessaan sitä kaulansa alle hän lähti vieraita vastaan. Isäntäkin näyttäytyi samassa tuvan ovella silmälasit otsalle siirrettyinä.

Minä tarkastelin tulleita uteliaasti. Toinen oli vanha mies, toinen näytti minun ikäiseltäni. Vanhempi tuntui minusta tutulta jo ennen, kuin hän oli kärryistä astunut, mutta kun hän laskeusi maahan ja alkoi hevosen marhamintaa siloista päästellä, tunsin minä hänet siksi Kalajoen mieheksi, joka tuona pyhänä oli ollut täällä. Nuorempaa miestä en muistanut nähneeni milloinkaan ennen.

Nuorempi mies rupesi rinnusta aukaisemaan, mutta siihen virkkoi hänen toverinsa leikillä vähän:

—Anna minä riisun hevosen ... et sitä saa rauhassa riisua kuitenkaan ... näetkö, kuka tuolta tulee?

Johanna ja nuori mies tervehtivät toisiaan, kumpainenkin, niinkuin minusta näytti, vähän ujostellen.

Vanha mies työnsi nuorempaa selästä Johannaan päin.

—Ei sitä tuolla lailla ennen minun nuorra miestä ollessani sulhanen morsiantaan tervehtinyt, eikä morsian sulhastaan. Kun rinta vavahti, niin toinen toistaan kaulahan kavahti, sanoi hän, ja kun oli kärryn aisat alas laskenut ja pyöräyttännyt hevosen aisoista, survaisi hän vielä kerran heitä vastakkain. Molemmat välttivät hämillään toisiaan, vaikka minusta näytti, että he kuitenkin toisilleen hymyilivät. Minua harmitti ja kummastutti tuo, mutta se kaikista enimmäin, mitä vanha mies oli sanonut.

Sulhanen ja morsian?—Mitä se oli?—

Isäntä oli myöskin laskeutunut kartanolle ja tervehti tulijoita. Hän sanoi jotakin semmoista, että »nykyinen nuori kansa on ymmärtäväisempää», mutta muuta en minä siitä enää kuullut.

Sulhanen ja morsian!—Voi, niinhän se olikin, ja minä en ollut sitä muistanut ... en ollut muistanut sitä ollenkaan ennen kuin nyt vasta.

Minä hoiperruin vuoteelleni ja heittäydyin siihen pitkäksi.

Makasin kauan aikaa ihan kuin tunnotonna. En minä mitään ymmärtänyt, en osannut mitään ajatella, mutta kuitenkin kaikki viimeisten aikain asiat vaelsivat ohitseni kuin suhisevat aaveet. Ensin olin siinä luulossa, ettei siinä ollut mitään totta, että olin kuullut ja nähnyt väärin ja että se oli vain paha unta. Koetin itseäni siitä herättää, mutta kun en saanut itseäni sen kummemmasti hereille, täytyi minun uskoa. Kaikki oli totta! Ja mitäpä muuta se olisi ollutkaan? Tottahan se oli, ihan ilmisissä tapahtunutta ... olihan silloin kuuluiset ... olihan hän morsian, Johanna oli toisen morsian jo ennen, kuin minä olin hänet nähnytkään! Minä en ollut sitä ennen muistanut, mutta nyt siitä minulle muistutettiin.—

Vaan mitäpä siitä! Hyvähän oli, niinkuin oli!... Ja minä päätin olla siitä välittämättä enkä huolia mistään... Mitäpä se minuun koski!—

Kohosin istualleni lähteäkseni pois, pois jonnekin kauas, sillä täällä oli minun mahdoton viipyä. Mutta silloin minä kuulin hänen äänensä ulkoa, ja se koski minuun niin, että minä kivusta vapaisin.

—Tuleppas katsomaan tätä minun sairastani, jota minä olen hoitanut koko sen ajan, kuin sinä olet ollut kotonasi, tuntui hän sanovan iloisella äänellä, ja samassa pimeni aitta, kun kaksi henkeä astui ovesta sisään.

—No? kysyi Johanna, sitten kun näki minut, oletko sinä huonompi, kun olet ihan kalpea ja vasta näytit aivan terveeltä? Ja otsa on tulikuuma!—Ja hän tuli ja asetti toisen kätensä otsalleni. Koko ruumiissani tuntui silloin taas samanlainen värähdys kuin aina ennenkin, kun hän auttaessaan minua noin hellästi kosketti, mutta silmiini tuli kynelet. Minä painoin ne käsiini ja koetin kuvailla, että kaikki oli niinkuin ennenkin.

—Ei minulla ... ole ... mitään ... uuvuttaa vain, koetin kuitenkin sanoa niin rauhallisesti kuin voin, mutta ääneni vapisi joka sanassa.

—Ehkä sinun sairaasi tahtoo nukkua. Lähdetään me pois, Johanna, sanoi tuo toinen, ja hänen sanansa pistivät minua kuin puukolla sydämeen. Se kipu se minua siksi kuitenkin toinnutti, että nousin istumaan.

—Kyllä se saakin nukkua, sanoi Johanna kaikkein herttaisimmalla tavallaan, jahka minä sille oikein pehmoisen tilan laitan. En ole näinä päivinä joutanutkaan sitä kouhottelemaan, kun olen antimia liian uuteraan valmistellut.—Mutta tokko sinä, Samppa, tiedätkään, kuka tämä on? sanoi hän sitten yht'äkkiä minulle.

—En, sanoin minä.

—Se on minun sulhaseni. Ka, tarjotkaahan nyt toki kättä toisillenne, ettehän ole vielä tervehtineetkään...

Hänen sulhasensa puristi herttaisesti ja ystävällisesti minun kättäni, jota minä itse tuskin liikautinkaan.

—Kas niin, sanoi Johanna uudelleen, kun oli saanut tilani mieleisekseen, lepääpäs nyt tuossa huomeneen, niin sitten jaksat verkkoja kutoa, että saadaan kaloja.—Viikon päästä meillä on häät. Eikös niin, Kalle?

—Niin, jos Jumala elää antaa.

—Niin, jos Jumala elää antaa, sanoi Johanna melkein suruisesti, niinkuin minusta kuului.—Sitten lähtivät he molemmat pois.

Minä vaivuin takaisin tilalleni, jonka Johanna oli minulle vielä viimeisen kerran valmistanut. Minä purin itseni tyynyyn kiinni ja itkin. Minä puristin kynteni syvälle rintaani, niin että veri kihosi, kurittaakseni kuohuvata sydäntäni, mutta ei se siitäkään asettunut. Minä vaikeroin ja valitin. Minä kiroilinkin. Mutta viimein minä ratkesin itkuun, ja vasta se helpotti, niinkuin aina ennenkin. Se vähitellen lauhdutti pakahtumaisillaan olevata sydänalaani ja lievitti tuskaani. Minä itkin pitkään ja katkerasti, tahallani melkein koetin itkeä niin kauan kuin mahdollista, sillä se yhä helpotti. Mutta viimein minä uuvuin siihenkin. En jaksanut itkeäkään koko iltaa ja lopulta herposin semmoiseen horrostilaan, jolloin ei osaa ajatella eikä iloita, ei surra eikä mitään.

Korviini kuului ulkoa ihmisten liikettä ja puhetta, mutta en minä siihen mitään huomiota pannut. Sen vain erotin, että ulkona olevien joukossa oli Johannankin ääni, ja sitä minä koetin korvallani tarkata. Hänen äänensä tuntui soivan iloisesti ja helakasti. Aitan ovi oli auki, niinkuin sen olivat jättäneet ne, jotka siitä viimeksi menivät. Siitä minä näin sinne tänne puuhaavia naisia ja poikasia, jotka taluttivat hevosia veräjältä ulos ja koettivat hyppyttää niitä sulkupuiden ylitse. Joskus joku ihminen kurkisti ovesta aittaankin, mutta ei minun tylsä silmäni nyt ketään tuntenut. Sitten paiskasi tuulen puuska oven kiinni, eikä minun tehnyt sitä mieleni aukaista enemmän kuin sulkeakaan.

Ulkonakin alkoi vähitellen hiljetä, mutta sen sijaan rupesi tuvasta kuulumaan veisuuta. Minä arvasin, että siellä mahdettiin pitää seuroja. Sitä varten kai oli sinne väkeäkin kokoontunut niin paljon. Paljon oli sinä iltana heränneitä ollutkin koolla kuulemassa kaukaista Kalajoen saarnamiestä.

Kun virren hyrinä kävi korviini, viritti se sillä kertaa kaikki entiset asiat muistiini. Minä muistin sen, mitä tuona pyhänä oli tapahtunut, minä muistin, että olin uponnut järveen, pelastunut ja siitä tullut heränneeksi, ja minä muistin senkin, että se, joka oli ollut koko minun herännäisyyteni, se nyt oli toisen morsian. Silloin minulta pääsi katkera nauru, ja sillä naurulla minä tahdoin nauraa kaikki puhtaaksi. Mutta se nauru olikin niin kamala ja minun ääneni niin ontto, että sitä säikähdin itsekin, ja se katkesi siihen.

Yön edeten alkoi sataa. Vesi ropisi aitan tuohikattoon, ja minä kuulin jokaisen pisaran putoamisen. Se oli niin surullista ja synkkää, ja joka kerta, kun vettä tuntui rankemmin tulevan, värisytti minun sekä ruumistani että sieluani. Koetin houkutellessa unta silmiini, mutta ei minua nukuttanut, enkä minä oikein valveillakaan pysynyt. Koko pitkä yö oli semmoista ynsyrjäistä olentaa, ja minä ajattelin, että semmoistakohan se nyt koko elämä tulee olemaankin.—Ja kyllä kai se on sitten semmoista ollutkin.

Aamua oli jo kappaleen kulunut, ihmiset tuntuivat uudelleen liikkuvan, ja sade oli lakannut, kun isäntä tuli luokseni ja kysyi, jaksaisinko lähteä liikkeelle ja muuttautua pirttiin. Minä lähdin. Pihan yli kulkiessani kuului Johannan virren hyrähtelevä ääni lehmisavulta. Minusta tuntui, kuin olisi minua pyörryttänyt, mutta sain minä kuitenkin pirttiin. Väki istui eineellään, ja pöytään minuakin käskettiin, mutta minä en mennyt ja jäin vain penkilleni istumaan, siltaan tuijottaen, kyynärpäät polvia vasten.

Katselin minä kuitenkin välistä syömämiehiäkin ja koetin vetää huuleni ivahymyyn. Olisin suonut, että koko maailma olisi nähnyt sen ja tietänyt, että minä niin tein. Mutta miehet söivät ja juttelivat

keskenään, eikä kukaan minusta näyttänyt sen suurempaa huolta pitävän. Puhemies istui pöydän päässä, ja pöydän takana istui sulhanen. Hän oli verevä, kaunis mies, vakavan näköinen ja roteva. Yhdellä sormellaan hän olisi saattanut lyödä minut kumoon, semmoisena kuin minä nyt, sairastanut mies, tällä kertaa olin. Vasten tahtoon ajattelin, että onhan Johannan tuohon rauhaiseen rintaan turvallista päänsä painaa, mutta samalla kirmaisi mielessäni, että jos minä sen näkisin, saattaisin minä heidät siihen kuoliaiksi lävistää ... salaisesti ja hiipien, takaa päin tullen ... ja puukolla iskien ... tuolla hänen omalla pitkällä pohjalaispuukollaan, joka helavyössä hänen vyöllään riippui... Ja siitä ajatuksesta minä en millään tahtonut luopua, minä oikein hivuttamalla silmäni kiinni hivutin, oikein tuota kuvaa nähdäkseni, joka kuitenkin ahdisti minua kuin paha painajainen.

Se katosi vasta sitten, kun Johanna vähän ajan perästä tuli tupaan maitoa pöydälle kantaen. Kepeästi keikutellen kantoi hän haarikan pöytään ja kepeästi, kolahuttamatta, laski hän sen puhemiehen eteen. Liekö hän hymyillyt sulhaselleen, sitä en nähnyt, mutta sulhanen hymyili hänelle. Sen minä näin, ja se oli taas kuin puukon pisto minun rintaani.

Kun Johanna näki minut, näytti hän iloisesti hämmästyvän.

—Kah, tässähän se on jo minun sairaanikin, sanoi hän ja hymyili minulle, ja se teki semmoisenaankin minulle hyvää, niinkuin kuolevallekin tehnee elävän kädenanto.

Syötyään haki isäntä minulle työtä, ja niin istuuduin kutomaan verkkoa. Koko ajan oli minulla vain poislähtö mielessä. Vielä silloinkin, kun rihmaa kävylle vyyhtesin, ajattelin, etten jää, en jää, vaan lähden ja jätän tämän talon. Mutta sittenkin minä jäin. Minulla ei ollut voimaa lähteä, minä tahdoin olla Johannan mailla, nähdä häntä, kuulla häntä ja itseäni kiusata. Ja sillä olin puolustautuvini itseni edessä, että pitäähän minun auttaa, minkä voin, kun minua siinä talossa on niin kauan hoidettu ja minusta huolta pidetty. Ja sillä minä lumosin itseni ja uskoin sitä itsekin, vaikka tekosyyhän se oli ja oikea syy oli toinen. Ja sillä lailla minä jäin sinne vielä, mistä minun olisi pitänyt jo aikoja lähteä pois.

Johannan häät olivat sitten kohta. Minä olin jo työni tehnyt ja jättänyt korjaamani verkot kalamiesten käsiin. Aioin lähteä heti työn tehtyä pois, mutta isäntä kielteli jäämään häihin—ja minä jäin.

Pariskunta vihittiin kotona. Häpäivän edellisiä päiviä en paljon muista. Kävelin ne päivät horroksissa, tuijottelin ja katselin kaikkia kuin iki-outo enkä ymmärtänyt mitään, mitä ihmiset tekivät ja toimivat. Niitä hyöri ympärilläni kuin muurahaisia, ja minä kuljin toimetonna niiden kaikkien tiellä ja monta kertaa kuulinkin sanottavan: »Mitähän se tuokin täällä tekee, hulluko se on, kun tänne tungekse?» Ja kun silloin aina katsahdin ympärilleni, huomasin kulkeneeni milloin maitohuoneeseen, milloin keittiöön, milloin minnekin, missä Johanna kulki ja liikkui. Sillä häntä minä yhä tahdoin nähdä, ja häntä minä seurasin, mihin hän vain menikin. Mutta Johanna ei minua näyttänyt huomaavankaan, ei, vaikka hänen vaatteensa ovissa minua hipaisivatkin väliin, mutta minä sitä vastoin joka kerta silloin värähdin kuin kuumalla raudalla kosketettu.

Eikä hän minua häpäivänäkään nähnyt enkä minäkään häntä, ennenkuin hän tuli vihille sulhasensa kanssa. Vihkiessä asetuin minä varta vasten seisomaan papin taakse, nähdäkseni, mitenkä hän kysymyksiin vastaisi ja tokko minua huomaisi. Mutta ei hän minua huomannut ja papille hän vastasi maahan katsoen. Kerran hän kuitenkin katsahti, kerran vain. Minä säpsähdin, mutta hän katsoikin pappiin eikä minuun, ja sitten katsahti hän sulhaseensa. Se oli silloin, kun hän papin kysymykseen vastasi »tahdon» ja pappi sovitti sormuksen hänen sormeensa.

Se, joka ei ole sitä kokenut, ei tiedä, miltä semmoisen elämä tuntuu kuin nyt minun. Ehkä hän kuitenkin olisi minun omakseni tullut, jos olisi tiennyt, että minä niin häntä rakastin, niin rakastin, että siitä minun ajallinen ja iankaikkinen autuuteni riippui. Ihan varmaan olisi hän jättänyt toisen, joka varmaankaan ei olisi niin pelastusta tarvinnut, ja pelastanut minut. Ihan varmaan, sillä olihan hän niin jalo, niin hyväsydäminen ja niin puhdas. Mutta eihän hän tiennyt, että minä häntä rakastin! Ja miksi en ollut sitä hänelle sanonut? Eihän hän sitä ilmankaan tiennyt... Olisinhan sanonut, mutta enhän saanut, ja nyt se oli jo myöhäistä. Ei nyt enää mikään auta ... hän on iäksi toisen ja minä olen jätetty ja kadotettu...!

Semmoista minä ajattelin, kun vihkiminen loppui ja väki tuvassa hajosi. Muiden muassa kulkeuduin ulos pihalle, jossa puhalteli viileä pohjatuuli. Minä nojasin tikapuita vasten ja koetin vilvottaautua, mutta päätäni yhä enemmän kumentä, ja korvissa humisemistaan humisi. Joku vaimo kulki ohitseni ... seisautti minua katsomaan ... viittasi toiselle, ja sitten katselivat minuun molemmat ja sopsivat keskenään.

—Mikä sillä tuolla on? sanoi toinen.

—Liekö tuolla mikään, semmoinenhan se onkin, kuului toinen sanovan siihen.

Sitten ne vielä vähän aikaa katselivat minuun ja menivät pois.

—Voi teitä ihmisiä! ajattelin minä. Jos te olisitte tuossa minun kädessäni, kouristaisin minä teidät yhteen myttyyn ja nakkaisin maahan ja polkisin jaloillani päälle!

Minä tartuin tukkaani molemmilla käsilläni enkä tuntenut kipua mitään, vaikka sitä voimieni takaa puristin.

Kun pirtistä alkoi kuulua veisuuta, lähdin minä sinne.

—Menenmähän kuuntelemaan, sanoin itselleni ääneen ja asetuin sitten oveen seisomaan.

Nuo ihmiset istuivat tuossa aivan samalla lailla kuin silläkin kertaa, kun minä tässä olin ensi kertaa, isäntä pöydän päässä, puhemies hänen vieressään ja Johannakin tuolla pankon nurkalla seiso. Sulhasta minä en silloin tuntenut, mutta nyt minä hänet näin, ja hän istui pöydän eduspenkin nenässä, ihan vastapäätä minua.

Minä koetin ensin katsella kaikkia ylenkatseellisesti, mutta kun virren nuotti yhä hymisi eteenpäin ja kun Johannakin ääni siihen välistä helähtäen yhtyi, niin suli minusta vähitellen tuo katkera karvaus ja sen sijaan tuli kalvava suru ja ihan tukahduttava ikävä. Minä en ensin tahtonut Johannaa katsella, mutta sitten kuitenkin katsahdin, kun hän virren loputtua alkoi uuden ja sitä aluksi melkein itseksensä veisasi, ennenkuin muut ennättivät yhtyä.

Ja hänkin katseli minua ... hän oli jo ennen katsellut minua ... ja hän katseli vieläkin! Hän katseli kirkkailla, noilla ylen kirkkailla silmillään minua sittenkin vielä, kun minä loin silmäni muuanne ... ja sitten taas sieltä häneen...

Ja hän hymyili minulle ja minua vain lakkaamatta katseli!

Minun ihan kuin olisi päätäni huimannut. Yhä kirkkaammin loistivat hänen silmänsä, yhä heleämmin hänen äänensä soi ... ja yhä enemmän minun päätäni huimasi.

Ja silloin minä sen tein!... En tiedä, kuinka se kävi, mutta yht'äkkiä oli hän minun sylissäni ... minä puristin häntä temmeltävää rintaani vastaan ... minä kohotin hänet ylös ... suutelin kaulaa, suutelin suuta, otsaa ... ja taas kaulaa ja suuta...

Mutta silloin tapahtui se, minkä pitikin tapahtuman. Hänen suojelijansa hyppäsi väliin, armottomasti heitti hän minut sopelle, ja Johanna juoksi itkien ulos—enkä minä häntä sitten enää ole milloinkaan nähnyt... Sitten temmattiin minut sopelta takaisin lattialle, ihmisiä kokoontui huutaen ja toruen ympärilleni, mutta kohta minä taas sain uuden survauksen ja lensin ovesta porstuaan ja siitä samaa tietä ulos kartanolle. Sinne päästyäni oli minulla siksi tointa, että aloin juosten paeta maantielle päin. Minä juoksin sen, minkä jalkani kannattivat, ja pelkäsin joka hetki, että tuo rautainen koura tarttuu minuun uudelleen... Mutta ei kukaan minua seurannut. Heti piha-aidan yli hypätessäni olin kuulevinani isännän äänen, joka sanoi:

—Antaa hänen mennä—älkää ajako takaa!

Minä juoksin kuin aavetta pakoon, mutta kauan en vähillä voimillani jaksanut. Hervotonna heitti minut voimattomuuteni tiepuoleen, ja siihen minä vaivuin, ylös sillä kertaa sen enemmän kykenemättä.

Kun toinnuin liikkeelle, lähdin kulkemaan. Minä harhailin kuin kummitus, enkä vieläkään tiedä, missä lienen kulkenut. Ei minulla ollut pitkään aikaan ei mieltä eikä ymmärrystä mistään, mitä oli tapahtunut ja mitä tulisi tapahtumaan. Enkä minä siitä ajasta muistakaan muuta kuin sen, että kulettavani tie oli kuin pimeä usvainen yö.

Mutta selvisinhän tuosta kuitenkin, miten lienenkin selvinnyt.

Löysin itseni viimein muutaman pirtin penkiltä pitkältäni, johon olin mahtanut uupuneena laskeutua levolle.

Heräsin kuin raskaasta unesta ja näin, että olin joutunut isoon, valoisaan pirttiin. Unisena katselin ympärilleni ja näin, että lieden ääressä minua vastapäätä hääri vaimoihminen, mutta hän oli selin minuun, enkä minä häntä tuntenut. Mutta kuta enemmän valveille toinnuin, sitä tutummalta rupesi pirtti minusta näyttämään. Katsahdin ulos ja näin pihamaan, ja tuolla alempana vähän rantaan mennessä saunan, ja ne näyttivät minusta yhä tutummilta nekin. Samassa käännähti tuvassa olia ja minä tunsin hänet lautamiehen, isäni ja entisen isäntäni, emännäksi.

Sanoin hänelle hyvää päivää, ja hän vastasi siihen tynesti ja rauhallisesti, niinkuin hänen tapansa oli aina ennenkin ollut. Vähän ajan kuluttua hän tuli minua kättelemään. Hän oli paljon vanhentunut sitten viime näkemän, eikähän se kummaa ollutkaan, kun en minä tässä talossa ollut sen koommin käynyt, kuin silloin kerran lähdin.

—Mitä Sampalle kuuluu? kysyi hän, kun oli kätellyt.

—Vieläkö se emäntä minut tuntee? kysyin minä kummastellen.

—Tunteehan sinut toki äiti vainajasi näöltä vaikka milloin, sanoi emäntä ja askarteli edelleen tuvassa.

—Missä sinä olet aikojasi elänyt ... kuuluithan olleen hukkuakin? kysyi hän taas vähän ajan kuluttua ja näytti asettelevan ruokaa pöydälle.

Minä sanoin, että olin elänyt milloin missäkin maailmalla, ja siihen vastaukseen näytti emäntä olevan tyytyväinen.

—Noudappas, Liisa, viilipytty aitasta, sanoi hän sitten kylkeiseen.

Kylkeisestä kuului kankaan kutomista, ja vähän ajan päästä tuli sieltä vaimoihminen pirttiin. Hän oli paitahihasillaan, iso punaraitainen huivi kaulassa. Mennessään pujotti hän nuttua ylleen, jonka oli mahtanut kutoessaan heittää pois. Hän oli iso ja pulska ihminen ja käveli nytkyttelemällä ja rennosti, niinkuin semmoiset ihmiset tavallisesti kävelevät.

Kun hän oli tullut takaisin ja asettanut pytyä pöydälle, sanoi emäntä hänelle:

—Tässä on se meidän entinen paimenpoika, se Samppa.

Liisa tuli ja kätteli minua. Hänen kätensä oli pehmoinen ja lämmin, niinkuin kankurin käsi tavallisesti on. Sitten hän meni takaisin kylkeiseen ja tuntui taas rupeavan kutomaan.

—Tuossa olisi ruokaa pöydässä ... jos haluttaa syödäksesi, sanoi emäntä.

Minä sanoin, etteihän se liiaksikaan taitaisi olla, ja kävin pöydän päähän istumaan.

Emäntä istuutui pöydän eduspenkille ja laski kätensä helmaan.

Vähän aikaa syötyäni kysyin, missä isäntä oli.

—Tässä se on nyt isäntä, missä emäntäkin, vastasi emäntä.

—Onko lautamies kuollut? kysyin minä kummastellen, sillä sitä en ollut kuullut.

—Kuolluthan se on isäsi, sanoi emäntä huokaisten, kuolluthan se jo on puolen vuotta.

—Entäs Alpertti?—Hänestä en ole kuullut mitään, missä hän on.

—Veljesi on pappina Hämeessä. Ei se ole täällä sen koommin käynyt, kun papiksi vihittiin, eikä itsestään tietoja antanut. Kuuluu naiseen rikkaan rusthollin tyttären, joka on siitä ylpeä ja kuuluu häpeävän talonpojan sukuaan. Senkö ylpeys lienee Alperttiinkin tarttunut, ja saahan tuota ehkä ollakin ylpeä, kun on papiksikin päässyt. Mutta olisihan sitä saattanut tulla isänsä hautajaisiin, kun siitä sinne kirjekin laitettiin.—Eihän siitä ole ainoasta lapsesta minulle paljon iloa ollut milloinkaan. Isänsä sen ennen eläessään minulta valtasi, eikä hänestä taida olla minulle enää paljon vanhuudenkaan varaksi.— Emäntä pyyhki esiliinallaan silmänsä nurkkaa.

—Mihinkä tautiin se isäntävainaja kuoli?

—Halvaukseenhan se kuoli.

Emäntä siirtäytyi minua likemmäksi ja jatkoi puhettaan hiljaisemmalla äänellä.

—Viimeisinä aikoina rupesi isäntä juomaan, vaikka kyllähän se sitä jo ennenkin salaa teki, eikähän se minulta sitä saanut salassa pidetyksi. Mutta nyt hän rupesi sitä julkisestikin harjoittamaan ja menetti lautamiehen virkansakin sen tähden. Siitä se ei kuitenkaan herennyt, vaan kiihtyi vain kiihtymistään, ja siihen tuo lienee kuollutkin, koskapahan kerran olivat tien vieressä tajutonna tavanneet, ja kun toivat taloon, niin ei ollut henkeä enää.

Liisa tuli nyt kylkeisestä ja meni ulos.

—Se on ollut tämä meillä piikana monta vuotta, mutta nyt se on itsemiehinään. Se on hyvin käsistään tekevä ja ymmärtäväinen ihminen. Nyt on ollut meillä kangasta kutomassa, sanoi emäntä.

Minä kiitin ja herkesin syömästä.

Vähän ajan perästä aioin lähteä pois.

—Jäänethän tuota toki yöksi taloon, sanoi emäntä siihen, ei kai sinulla ole minnekä kiirettä?

—Eihän tuota niin olekaan ... mutta enhän minä tässäkään—sanoin minä, mutta jäin kuitenkin, kun emäntä vielä kerran tahtoi jäämään.

Minä jäin taloon seuraavaksi päiväksi, ja kun emäntä kysäisi, enkö saattaisi olla pyhäänkin asti, niin minä sanoin, että »minkätähdenpä en saattane.»

Kun pyhä tuli, käytin minä emäntää ja Liisaa hevosella kirkossa ja maanantaiaamuna emäntä taas sanoi, että kun sinulla ei ole mitään muutakaan työpaikkaa, niin saathan jäädä tähän katsastelemaan, ilmaantuisiko jotain. Meillä on puute miehistä, ja jos tuota vakiutumaan pääsisit, niin saisithan olla tässä enemmänkin.

—Missäpä minulla lie muuallakaan parempi olla, ajattelin, ja sen saman sanoin emännällekkin. Ja sillä lailla minä jäin siihen taloon, jonka maalta en sitten sen koommin ole asuntoani muuanne muuttanut.

Vähitellen taivuin minä taloksi entiseen kotiini. Ajan ollen minä töihinikin tavastuin, ja emäntä uskoi minulle melkein kaikki isäntämiehen toimet. Siitä sen oli varsinkin hyvä mieli, etten minä missään käynyt enkä kenenkään vieraan kanssa kanssakäymistä pitänyt. Silloin kun en töissäni ollut, silloin istuin kotona ja lueskelin mitä kirjoja milloinkin sain.

Minä sain Kantelettarenkin! Se oli se sama Kanteletar, jonka olin ennenkin emännältä saanut. Hän sen nytkin haki käsiinsä ja antoi minulle. Siitä oli minulle kauaksi aikaa iloa, ja sitä minä enimmäkseen luin.—

Liisa näkyi olevan emännän parhaita ystäviä, ja hyvin häntä emäntä minun kuultenikin kiitteli. Hyvä ihminen hän minustakin oli, vaikka emme me usein puheikkain joutuneet. Eikä minun tehnytkään juuri mieleni puhella kenenkään kanssa eikä tutuksi tulla. Sitten kun olin Johannan menettänyt, ei minun mieleni enää mitään kaivannut. Hän olisi ollut se, joka olisi osannut minun onnekseni olla, mutta muut eivät kukaan. Työtä minä tein, ponnistelin väsyksiin asti, mutta ei siitä minulle mitään iloa ollut, teinmähän vain. Kantelettaren laulut ja omien aatoksieni soitto, ne minua kuitenkin ilahuttivat joskus.

Välistä tuntui kuitenkin siihenkin aikaan siltä, kuin olisi entinen lauluinto pyrkinyt luonnossani nousemaan. Välistä kajahti mielessäni sillä lailla kuin ennenkin, mutta mikä siinä lienee ollut, se uupui aina itseensä. Sen minä tunsin, että sointuja sinne sisään keräytyi, mutta eivät ne sieltä kumminkaan koskaan purkautumaan päässeet.

Ja mitäpä varten ne olisivat purkautuneetkaan! Ei ollut oman elämän ilo niin suuri, että se olisi lauluun aihetta antanut eivätkä surutkaan niitä, joita laulu saapi lievenemään.

Enkä minä enää halunnut pilkatakaan ihmisiä. Kyllä minä niille usein itsekseni nauroin, mutta en minä sitä heille itselleen sanonut. Välistä kuitenkin, kun jonkun entisen lauluni muiden suusta kuulin ja kun ne sen kehnosti lauloivat, niin että korviani särki, silloin teki mieleni hypähtää ylös, ääneni korottaa ja laulaa heille laulu, helakka ja kaunis, johon täytyisi metsänkin väkisin vastata. Mutta vereni kuohaukseen sekin jäi, ja minä istuin paikoillani, piippuani polttelin enkä puhunut mitään.

Talvipuhteet istuttiin emännän ja Liisan kanssa kolmisin tuvassa, kun talviseen aikaan ei muuta väkeä ollut. Minä luin silloin, kun en muuta tehnyt, ja ne muut askartelivat miten milloinkin, kehräten, kartaten ja kangasta kutoen. Minä luin yksikseni ja hiljaa, mutta välistä kävi niinkin, että intouduin ääneenkin lukemaan, niinkuin mummollekkin silloin ennen. Emäntä alusta aina vähän aikaa kuulosti, mutta pudisti sitten aina päätään ja sanoi: »Mitähän loruja lukenetkin ... ei noita toki viitsi kuunnellakaan».

Liisa ei virkkanut milloinkaan mitään minun lukuuni. Hän kutoi kangastaan eikä niitä semmoisia kuuntelemaan joutanut. Eikä hän muuten niitä ihmisiä ollutkaan, jotka semmoisia kuuntelevat ja ymmärtävät.

Sillä lailla minä siinä elelin melkein vuoden umpeen, kun emäntä juhannuksen jälkipyhänä, Liisan yksikseen kirkkoon mentyä, kutsui minut erityisille puheilleen.

Hän vei minut kamariin ja juotti siellä ensin kahvit. Sitten puheltiin kauan aikaa kaikenlaisista asioista, niinkuin että minkähänlainen vuosi nyt tulee ja tokkohan hallaa tulee ja että olisi kai hyvä, jos ei tulisi. Emäntä sanoi, ettei heidän niemelle tule hallaa milloinkaan ja että sinä suurenakaan hallavuonna ei pannut muuta kuin potatinvarret. Minä sanoin siihen, että kyllähän tämä on hyvä talonpaikka, mutta emäntä sanoi, että Kankaanpään maalle sopisi vaikka kaksikin tämmöistä taloa.

—Kummapa se on, kun ei kukaan ole mökkiä tehnyt teidän metsäsarallenne, vaikka kyllä kai olisi sopinut, arvelin minä.

—Sehän se on! sanoi emäntä hyvin vilkkaasti—mutta eihän se kumma ole, kun lautamiesvainaja pani

aina liian suuret ehdot. Kyllähän pyrkijöitä oli, mutta ei siitä milloinkaan tullut mitään.

Sitten katseli emäntä minua pitkään ja tarkkaan. Hän näytti miettivän, sanoisiko, mutta sitten hän kuitenkin sanoi:

—Mutta eikö se Samppa haluaisi tehdä meidän maallemme mökkiä?

—Minäkö? kysyin minä kummastellen.

—Niin, eikö sinua haluttaisi? En minä suuria arentia panisi päällesi.

—Vähätpä arennista, sanoin minä, mutta en minä tiedä...

—Mitäkö mökillä tekisit, liitti emäntä minun puheeseeni.

—Niin, mitäpä häntä minä paljon mökillä tekisin, yksinäinen mies.

—Siinäpä häntä sitten joukottuisikin, sanoi emäntä hymyillen.

Minä pudistin päätäni ja sanoin, että jos itseni halu pitäisikin eukko ottaa, jota tuo nyt ei niin erittäin tee, niin kukapa minusta huolisikaan, kotajunkkarista, jolla ei ole itselläni mitään.

—Niin, no senpä tähden sinä saisit ruveta mökin tekoon; siinähan se sitten oma aitta olisi ja siihenpä häntä keräilisi.

—Ja kyllä minä sinun puhemieheksesi rupeaisin, jahka mökkiä laittaisit, sanoi emäntä vähän ajan perästä, kun minä en virkkanut mitään.

—Tekö minun puhemiehekseni?

—Niin, no minkätähden en minä?

—Minnekäs te minut veisitte? kysyin minä puoleksi leikillä.

—Elä sinä ollenkaan tee todesta leikkiä, torui emäntä, leikillä hänkin.—En minä sinua hyvin kauaksi kulettaisi, sanoi hän sitten taas totisena, en hyvin kauaksi kulettaisi. Etkö arvaa, minnekä?

—En minä arvaa, sanoin minä, enkä suinkaan arvannutkaan.

—Vai et sinä arvaa, vaikka olet olevinasi. Minä vain pahoin pelkään, että olet jo itsekin samaa...—Mutta kun emäntä näki, että minä vain töllistelin enkä ottanut ymmärtääkseni, puhui hän suunsa puhtaaksi. Hän koetti puhua huolettomasti, vaikka oli hän silti vähän hämillään.

—Sitähän minä olen arvellut, että tekisit nyt mökin tänne meidän maalle mihin tahansa ja ottaisit siihen Liisan.

Minä en osannut siihen puheeseen vastata muuta kuin:

—Liisan?

—Niin, niin, Liisan! Se kyllä sinulle lähtisi. Minä olen senkin kanssa jo näistä seikoista puhunut ja hänen mielensä minä tiedän, että kyllä hän sinulle lähtee. Katsoppas, kuinka se on hyvä tuuma ja kuinka kaikki sopii hyvästi—ja nyt oli emäntä jo niin innostunut, kuin olisi se asia ollut jo ihan sovittu ja päätetty—sinun ei tarvitse muuta, kuin itse vähän tuumaat Liisalle noin sinne päin ja sitten menet metsään ja alat kaataa pirtin seinähirsiiä. Minä annan ensi talveksi lehmän ruokolle, ja ennenkuin ennätät raivata omaa niittyä, saatte tehdä heinää meidän Metsäpuronniitystä. Eikä päivätöistä eikä arenneista pidetä tiukalla milloinkaan. Ne saatte suorittaa milloin jaksatte, kunhan vain pappinne itse maksatte.

—Elkäähän nyt emäntä, sanoin minä, ennättäähän niistä asioista vielä ... eihän siinä mitään kiirettä vielä...

—Eikö mitään kiirettä!... Kyllä kai siinä kiire on, kun jo pitäisi Mikkeliin olla asiat tuumatut, että hirsimetsään ajoissa ennättäisit ja sitten jo talven saisitte olla ja asua oman kattonne alla.

Minä sanoin, että ajoissahan se olisi sovittava se asia, jos mieli.

—Sinä teet leikiksi koko asian, sanoi emäntä pahoillaan, ja oma asiasipahan tuo lienee; mutta minä vain ajattelin, että sanonmahan, mikä mielessäni on kauan kytenyt. Vallassasipahan tuo lienee tehdä, mitenkä tahdot.

—Hyvähän se on, kun emäntä minusta huolen pitää ja on ennenkin pitänyt, enkähän minä sitä leikkinä pidä, jos se kerran todeksi kääntyy. Mutta en häntä nyt vielä osaa sanoa sinne enkä tänne, ennenkuin mietin.

—Niin no, enhän minä teitä toki ensi pyhänä vielä vihille tahdokaan enkä vielä toisenakaan, sanoி emäntä taas hyvillään, ja siihen se puhe sillä kertaa jäi.—Emäntä juotti minulla vielä kolmannen kupin kahvia, ja sitten tuli kohta Liisakin kirkosta.

Minä en ensimmältä viitsinyt paljon ajatellakaan emännän ehdotusta. Mitäpä minusta mökinmieheksi? Ja sitten vielä, rupeaisinko joukottumaan ja muuta semmoista! Ja Liisanko kanssa? Ei kuuna päivänä! Ja minä päätin olla ajattelematta koko asiaa.—Mutta sitten kuitenkin aina vähän väliä tuli mieleen, että minkätähden minä oikeastaan en saattaisi ruveta mökkiä tekemään ja miksi en saattaisi minä puolestani elää Liisan kanssa, jos hän kerran saattaisi elää minun kanssani. Mutta ei, tyhjiä se emäntä houralee ... ei sitä asiaa kannata ajatellakaan.—Vai lähtisi Liisa minulle? Kyllä kai se niin on, kuin emäntä on sen minulle sanonut. Ja eihän minulla ole mitään köyhällä miehellä. Vaan sama se, ei siitä tule mitään.

Mutta kuta enemmän minä koetin olla sitä ajattelematta, sitä enemmän se ajattelutti. Ja eipä aikaakaan, niin olin jo melkein itse tietämättäni ajatellut koko asian aivan alusta loppuun ja vielä moneen kertaan.

Minä olin jo miettinyt mökin paikankin ja tiesin jo, mihin kohti saunankin asettaisin, jos kerran tuvan saisin rakennetuksi. Ensi aluksi saisi tupa olla saunakin, mutta sitten kun varoja karttuisi, sitten vasta laittaisi erityisen saunan.—Mutta mökki olisi hyvä rakentaa Metsälammin pohjoisrannalle Helalehdon helmaan, jonne saisi hakata halmeen joka vuosi ja sitä mukaa sitten peltoakin tehdä! Siellä oli suuret sydänmaat luoteessa, riistaa täynnä, lintuja ja jäniksiä, joita saisi tokkapuilla ja langoilla pyydystellä.

Ja eräänä sunnuntaina minä lähdin sinne päin kävelemään. En lähtiessäni tarkoittanut matkaani minnekään erittäin, lähdinhän vain sitä metsäpolkua, jota myöten ennen paimenena ollessani olin niin monta kertaa karjan jäljessä astellut. Mökin teko oli minulla nytkin sisimmäisenä ajatuksena, vaikka itse mielestäni olin vain marjaan menossa. Minä kävelin aholta aholle, lehdestä lehtoon, kiipesin sen suuren kiven päälle, jolta ennen olin huhunnut ja huudellut metsiä myöten, ja katselin kaikkia paikkoja, joilla ennen olin niin useasti ollut ja aikojani elänyt.

Mieleeni muistui entiset iloiset ajat ja vanhat viehkeät laulut, ja niitä minä nyt hyräilinkin ja muistelin. Ja minä muistinkin ne jotenkin tarkkaan, sekä ne kirjasta opitut että omatekoiset myös. Niitä minä hyräilin ja laulelin, kun mäeltä notkoon laskeusin ja notkosta mäelle nousin.

Mutta tie alkoi tuoda minut niille paikoille, jossa sen mökin paikan olin arvellut olevaksi. En vielä kukaan itselleni tunnustanut, että sen paikan katsomista vartenhan olin tänne tullut ja antanut sen tien itseäni tuoda, joka tänne tuli, vaikka olisihan muitakin teitä ollut. Mutta mitäpä minusta mökinmieheksi. Muista, vaan ei minusta!... Niin minä arvelin enkä millään lailla olisi tahtonut ruveta itseäni uskomaan, että näet mieli kuitenkin teki mökkiä ja että emännän sanat olivat alkaneet itua tehdä... Näin minä vain vakuuttelin itselleni, että katselenmahan, mitä katselen, eihän minun silti tarvitse mitään meinata...

Ja minä katselinkin, katselin ja arvelin ja päätin. Siihen se olisi pirtti paras rakentaa, tuohon noin sata syltä lammen rannasta, likelle lähdeettä. Lähteen luo sauna ja sille välille navetta ja talli, jos kerran niiksikin tulisi. Hirsikosta tuolta ei kuin myötämäkeä vyöryttää tarvepuut paikoilleen ja alkaa salvaa, jos näet niiksi tulee. Jos niin, että joku tähän mökin tekisi, tuohon saisi pikkuisen matkan päähän kaataa kaskan ja lehtoa sitten sitä myöten yhä eteenpäin ... kyllä sitä riittäisi.

Istuskelin kauan aikaa mäen kalteella ja polttelin piippuani. Sorsa narahteli silloin tällöin poikineen siellä alhaalla tyvenessä lammessa, ja päivä hellitteli lämpimästi pilvettömällä taivaalla. Minä mietiskelin paljon, ajattelin minkä mitäkin ja ajattelin sitten sitäkin, että mitähän minä tässä oikeastaan olen ajatellut, kaiken aikaa. Ja se, mitä olin ajatellut, se ei minusta niin hullulta tuntunutkaan, ja minä olin sillä kertaa sitten niin tyytyväinen, etten ole ennen enkä jälkeenkään ollut. Mutta sitten kopistin porot piipustani kiven kylkeen ja aloin kävellä kotiin.

Kotiin tullessani istui Liisa tuvan rapuilla ja näkyi lukevan. Minusta näytti, että se oli emännän virsikirja, jota hän luki; se oli pitkä ja soikea. Hän oli puettu pyhävaatteisiin, ja aika komealta hän näytti, ja minua vähän kummastutti, etten ollut sitä ennen huomannut niin erittäin kuin nyt. Minä katselin häntä koko ajan, kun kävelin piha-aidalta rapuille. Ajattelin, että pitäisihän sitä sanoa jotakin, mutta sitten en tiennyt, mitä muuta sanoisin, kun kerran olin sen sanonut, että nyt oli hyvä ilma. Sentähden en sitä sanonutkaan, mutta kun tulin Liisan kohdalle, sanoin, että missähän emäntä on.

—Emäntä lähti käymään kylällä, sanoi Liisa ja tuli minun perässäni pirttiin. Pirtissä oli ruoka pöydällä, ja Liisa käski minua syömään, kun ensin oli kantanut puurokupin uunista.

—Jokos te olette syönyt kysyin minä Liisalta, kun hän istuutui ikkunan alle ja alkoi selailla virsikirjan lehtiä.

—Syökäähän pois, ennätänhän minä sitten, sanoi hän, mutta kun minä pyysin häntä tulemaan, niin hän sitten kuitenkin tuli.

Syödessämme emme kumpainkaan puhuneet mitään. Ei minulla ollut mitään sanomista, ja sanottavaa miettiessäni söin minä utakammin. Ja syödessäni ajattelin, että mitähän hän minusta ajattelee, kun minä näin kauheasti syön. Mutta en minä silti osannut heretä vähemmälle. Liisa herkesi syömästä ennen minua ja vetäytyi takaisin karsinalasin alle. Sitten kun minä olin herennyt, sitten hän korjasi ruuan pois ja istuutui uudelleen entiselle paikalleen. Minä istuin etulasin alle ja aloin tupakoida. Hän istui ja luki.

—Viipyköhän se emäntä kauankin siellä kylässä? kysyin minä vähän ajan perästä.

—Ei se sitä sanonut, mutta sitä tuntui kaipailevan, että minne te olitte menneet. Olisiko hänellä ehkä ollut sanomista jotain, sanoi Liisa.

—Lähdin tänä aamuna tuonne metsään. Emäntä sanoi tässä kerran, että siellä olisi hyvä mökin paikka, jos ketä haluttaisi ruveta sitä tekemään. Ja kyllä se näkyy niin olevankin.

—Joko te kohta rupeatte tekemään? kysyi Liisa ja pani kirjansa ikkunan penkille.

—Minäkö? kysyin minä takaisin ja hämmästyin kovasti sitä kysymystä.—
Kuka teille on sanonut, että minä—?

—Emäntä sanoi, että te olette aikonut—minkätähden ei!

—Olisiko teidän mielestänne minusta sitten mökinmieheksi?

—Teistäkö? kysyi Liisa vuoroonsa ja punastui.—Itsepähän sen parhaiten tiennette.

Minä en tiedä minkätähden, mutta mökin teko tuntui nyt minusta aivan varmalta. Sanoin kuitenkin Liisalle:—Eihän minusta itse tieteni toki ole siksi, kun olen yksinäinen mies. Mitä minä mökillä teen, kun ei ole toveria.

Tottahan minä lienen katsonut Liisaa vähän oudommasti, koska hän punastui entistään enemmän ja veti huivinsa silmilleen.

Samassa tuli emäntä kylästä, ja minä huomasin, että hän katseli meihin kumpaankin vähän merkitsevästi, vaikka ei hän kuitenkaan virkkanut mitään.

Mutta huomenna hän virkkoi, ja virkoin minäkin. Hän kysyi minulta, olinko miettinyt sitä asiaa, ja minä sanoin miettineeni.

—Ettäkö tyydyt minun tuumiini? huudahti hän iloisena seisoaalleen hypäten.

—Tyydyn! sanoin minä.

—Kumpaankinko, siihen mökin ja siihen, että Liisa—?

—Kumpaankin.

—Ihanko todella tyydyt?

—Tyydynhän minä! Pitkittäkää vain, emäntä, mitä olette alkanut.

—Etkö ole puhunut Liisalle mitään?

—En ole, vaan saatattehan te...

—Niin, niin, saatanhan minä, minä puhun heti Liisalle ja ensi lauantaina mennään pappilaan, että sitten pyhänä ensi kerran kuulutetaan.—Liisa hoi!

Emäntä oli niin kiireissään, että kun syöksyi Liisaa hakemaan, olivat sattua melkein yhteen ovesa.

Minua nauratti se, ja Liisaa se nauratti myös.

Ja siinä se asia päätettiin melkein seisovilta jaloilta.

—Se suostuu, Liisa, tämä. Samppa siihen minun tuumaani ... ja kun sinäkin suostut, niin eihän siinä mitä, toimitti emäntä.

Minä ojensin Liisalle käteni ja arvelin, että jos vain käypi laatuun, niin kyllä minä...

Liisa sanoi myöskin jotakin samaan suuntaan, emmekä me siitä puolestamme sitten puhuneet sen enempää.

—No, paneppas nyt kahvi kiehumaan, sanoi emäntä Liisalle, ja Liisa pani pannun tulelle.

Emäntä oli sinä iltana kovasti hyvillään ja kiitteli meitä kumpaakin toisillemme ja mökin paikkaa molemmille.

Seuraavana sunnuntaina mentiin papin pakinoille ja panetettiin kuulutuksiin.

Seuraavana maanantaina lähdin minä kävelemään kirves olalla metsään. Mieleni tuntui niin somalta. Ei se oikeata iloakaan ollut, jotain sinnepäin noin. Minun vain teki mieleni metsään jyskämään, kirvestä hongan kylkeen upottamaan. Teki mieleni kuulemaan, mitenkä suuri honka rytisten maahan kukistuisi ja kuinka koko kaukainen korpi siitä yhteen henkäykseen huokaisi.

Mutta joka kerta, kun niin kävi ja kun tuommoinen ikivanha metsän ruhtinas parkaisten pitkäksensä paiskasihe, tuntui minusta kuitenkin siltä, kuin olisi sydämessäni vähäisen kirpeloinut. Ei siihen toinen tuommoinen tuolle sijalle enää ikipäivinä kasva, ajattelin, mutta sitten muistui mieleeni, että kasvaahan siihen vihanta laiho ja huojuva tähkä kerran sijaan, ja sitä ajatellessa räiskivät jo lastut toisen puun tyvestä, sen latva värähteli ja siitä karkasi orava toiseen puuhun, joka kohta sekin samalla lailla kaatui. Ja sillä lailla kaatui koko rinne puista puhtaaksi, ja siinä ne nyt lepäsivät limikkäin kuin ruumiskirstut yhteisessä haudassa.

Minä karsin oksat irralleen, katkaisin latvan ja aloin vyörytellä kangella hirsiä sinne alemmaksi, mihin pirtti piti salvetaman. Liisa tuli minua siinä työssä auttamaan. Hän oli voimakas, melkein yhtä voimakas kuin minä, ja kun hän asetti kangen toiseen päähän hirttä ja minä toiseen, niin kolisten se pyöri alas ja katkoi mennessään pienet puut ja pensaat maata myöten. Minusta se kolina oli niin hupaista, että sanoin siitä Liisallekin, mutta ei siinä hänen mielestään näyttänyt olevan niin mitään erinomaisen hupaista, jos hirsi alamäkeä vyöriessään vähän kolisemaankin sattuu.

Sitten kun oli hirret saatu pirtin sijalle siirretyiksi, rupesin perustusta laskemaan ja nurkkia salvamaan. Yksinäni minä korven keskessä kalkuttelin, ja hupaista oli minusta siellä yksin olo. Liisa kutoi kotona kangastaan ja valmisteli muita talon tarpeita.

Mutta minulla oli tuolla salvoksella, tuoreen pihkan hajun tuoksunassa, niin hyvä ja helppo olla! Syksyinen metsä oli raitis ja puhdas. Yön minä lepäsin havumajassa, ja aamulla varhain jo kaiku vastaili minun kirveeni kalkkeeseen. Orava kurakehteli välistä aivan pääni päällä, teeret kuhertivat joka aamu lammen rantakoivussa pitkän aikaa, ja monta kertaa kyykki jäniksen poikakin kuulostellen aivan minun jalkaini juuritse; eikä se raukka minua kuitenkaan huomannut, kun minä seisoin liikahtamatta. Monesti olisin saattanut sen käsiini kopata, mutta en raatsinut, vaan annoin sen mennä. Mutta Liisa sen kuitenkin tappoi. Oli minulle evästä tuomassa, ja kun jänis tuli, nakkasi hän sen kuoliaaksi nyytillään. —»Sainpahan minäkin riistan kerran», sanoi hän iloissaan, ja kun lähti kotiin, sanoi hän, että »tästähän saadaan sunnuntaiksi mainio rokka».—

Siihen aikaan tuossa nurkkia nakutellessani muistui minulle monta laulua mieleeni ja yhden uudenkin minä tein. En ollut minä kaukaan aikaan laulanut enkä lauluja laatinut, mutta sekö käden käynti kirvesvarren ponnassa, sekö se lienee muunkin luontoni yhdenlaiseen liikkeeseen pannut. Se laulu, jonka siinä kirvestä heilutellessani tein, se on viimeinen oikea laulu, jonka olen tehnyt. Minä laulan siinä itsestäni ihan, vaikka en sano omaa nimeäni. Yksikin värssy on siinä tämmöinen ja sillä värssyllä se alkaa koko laulu:

Ol' Junnu renki pappilan, sen päähän pisti kerran, jos taloks' oisi ruveta ja muille heittää herra.

Ois' oma sauna sornempi
kuin toisen suuri suoja
ja siitähän suurentais',
jos auttais hyvä Luoja.

Ei mua enää miellytä työ vieraan vaivaloinen ja terveen miehen häpeä on olla laiska loinen.

Niin on toinen ja kolmas värssy ja muut värssyt ovat tämmöisiä:

Ei sula routa korvesta, ei haihdu hyinen halla, jos kaikki miehet makaavat vain toisen orren alla.

Näin Junnu mielti mielessään

ja kirvehensä otti,
ja aprikoiden asteli
hän korpimaita kohti.

Jo keksi paikan pirtilleen,
jo tuumihinsa taipui,
ja kohta koivut keikahti
ja ikihongat vaipui.

Muut silloin vietti keyriään
ja tanssi nuori kansa,
mut Junnu jyski metsässään
ja aattel' Annuansa.

Ol' Annu impi ihana,
ol' monen mielitietty
ja moneen aika-talohon
ois' miniäks' jo viety.

Mut Annu piika pappilan
vain kutoi kangastansa
ja sunnuntaisin katsomaan
kävi korpeen kultoansa.

Ja ennen joulun pyhiä
jo lämpis' Junnun pirtti,
ja Annu kangastuolinsa
het' sinne sitten siirti.

Näin kylän akat arveli,
kun Annu muutti majaa:
»Tuo hullu tyttö onneaan
se umpisilmin ajaa;

ois' toki paljon parempi, jos pappilaasi jäisit, ois' ollakses' niin mukava ja selvän leivän söisit.

Oi, elä mene korpehen,
on ruokas siellä pettu,
on susi lapsenpiikanas
ja vieraanas käy kettu!»

Mut Annu arvel' akoille: »Koti oma on nyt mulla— ja ehkä Luojan avulla tok' toimeen tuolla tullaan.

Jos kaikki karttais korpia, ei kylät kohoaisi, jos nuoret pelkäis pettua, ei kukaan selvää saisi.» — — —

Sitten minä ajattelin vielä muitakin värssyjä, kuinka ne siellä metsässä onnellisesti eleivät, vaikka »puutekin joskus puristi», kuinka talo kuitenkin suurenemistaan suureni, kun ne yhdessä työtä tekivät ja vaivaa näkivät. Mutta ne värssyt jäivät kesken. Ihan kokonaista runoa en minä olekaan juuri milloinkaan tehnyt. Mikä on mistäkin syystä jäänyt, mutta tämä jäi siksi, kun sitä kerran rupesin Liisalle laulamaan. Liisa oli minua muutamana lauantai-iltana kotiin noutamassa, ja kun illan pimitessä astuttiin polkua myöten kotiin, peräkkäin, minä edellä ja Liisa jälessä, rupesin minä tätä laulua laulamaan ja lauloin sitä mennessäni.—»Mitähän Liisa tästä ajattelee, kun kuulee», arvelin minä joka värssyn laulettuani, mutta kun lopetin, ei Liisa virkkanut mitään.

—Miltä sinusta se laulu kuului? kysyin minä ja käännyn taakseni.

—Mikä laulu? kysyi Liisa, niinkuin ei olisi kuullut mitään.

—Se, jota minä tässä lauloin, sanoin minä kummastellen.

—En minä häntä edes kuunnellutkaan, sanoi Liisa huolettomasti.

—Etkö kuunnellut?

—Sen verran minä sitä kuuntelin, että mitähän lienee renkutusta ollut.

Minä nakkasin kirveeni käsivarrelta olalleni ja aloin astua niin tiukasti, ettei Liisa nähnyt minua kuin suurimmilla aukeilla. Enkä minä sitten moneen päivään osannut puhua Liisalle sanaakaan. Enkä minä sen koommin laulanutkaan paljon milloinkaan ... itsekseni välistä vain. Mutta hänen kuultensa en milloinkaan.

Keyriksi joutui pirtti valmiiksi. Ja kun keyrisunnuntaina oli käyty kirkossa vihillä, niin sitten viikolla muutettiin korpeen asumaan.

Ja siellä minä olen näihin päiviini asti asunut, ja eikö tuo tuolla kerran kuolemakin tulle.

* * * * *

Kertoja lopetti kertomuksensa tähän. Hän taukosi, painoi kätensä kasvoihinsa, niinkuin uupunut ne painaa. Samalla lailla oli hän tehnyt usein ennenkin kertomuksensa kuluessa, mutta sitten oli hän taas ojentautunut ja jatkanut kertomustaan.

Minä odotin, että hän tekisi nytkin niin, mutta kun hän näytti ihan kuin uneen vaipuneelta, kysyin minä häneltä, oliko hänen elämäkertansa jo lopussa.

—Johan sitä on siinäkin, sanoi hän kolkosti, kohottamatta päätään.

—Eikö teille sitten enää mitään mainittavampaa tapahtunut

—Eipä paljon mitään.

—Olette siis tullut hyvästi toimeen?

—Ei ole ollut ruuasta puutetta.

Hän lausui tuon sanan ilmeisellä ivan painolla äänessään.

—Kuulkaas ... mitenkäs oli muuten ... luitteko sitten mitään? kysyin minä kysymistäni, kun pelkäsin, etten ehkä kohta saisi mitään tietoja.

—Minä poltin Kantelettareni.

—Poltitteko—mutta miksi?

—Ilman vain.

—Entäs omat laulunne—ettekö enää koskaan runoillut?

—Johan sanoin, että en.—Niin, kyllä kerran vielä—hän veti kädet kasvoiltaan ja kohosi entiseen asemaansa.—Kyllä kerran vielä lauloin— uusia lauluja en ole sen koommin tehnyt—vanhoja ne vain olivat.—Kun lapset alkoivat kasvaa suuremmiksi—meillä on kaksi tyttöä—opetin minä niille lauluja, kun niillä on hyvä laulunääni. Mutta kun heidän äitinsä sen kuuli, sanoi hän minulle: »Mitä tuota tyhjää lonkuttelet lapsille, opettaisit heitä edes lukemaan.»

Liekö lapsille sanonut mitään, sitä en tiedä, mutta eivät ne enää milloinkaan tulleet minulta lauluja tahtomaan, niinkuin aina ennen olivat tehneet. Enkä minä sitten ole heille laulanutkaan. Ja sillä kertaa heitin Kantelettarenkin pirtin palavaan uuniin enkä ole sitä kirjaa sitten sen koommin nähnytkään kuin nyt vasta.

Taas vaipui hän tuohon kumaraiseen asentoonsa, kynärpäät polvia vasten ja kasvot käsien peitossa. Uunissa olivat puut jo kekäleiksi luhistuneet, sininen tulikin oli jo sammunut, kekäleet olivat hiilymistään hiiltyneet, ja sieltä täältä mustan kuoren alta vain joku viimeinen tulenhohde vielä iski silmää. Huoneeseen oli tullut pimeä. Minä sytytin kynttilän. Sitten painoin uunin peliin kiinni ja kun se rämähti hiukkaisen, heräsi vieraanikin unelmistaan.

Hän hieroskeli silmiään, katseli ympärilleen ja kohosi sitten seisoaalleen.

—Minnekähän minä lakkini panin? sanoi hän tuskin kuuluvalla äänellä.

—Joko te nyt lähdette? kysyin minä pidätellen.

—Jo on aika lähteä—tuossahan on lakkinikin, sanoi hän ja kumartui ottamaan lakkiansa lattialta, jonne oli sen tullessaan heittänyt.

Hän ojensi minulle kätensä hyvästiksi.

Mutta minä en vieläkään ollut saanut tietää kaikkea, mitä tahdoin.

—Sanokaa minulle, sanoin minä, miksi teihin niin kipeästi koski tuo nostaminen siellä torilla, kun syöksyitte tiehenne sillä tavalla?

Hän katseli minua suurin silmin.

—Ettekö te sitä jo käsität—ja minä olen teille koko elämäkertani kertonut. Vai eikö se koske mieheen, kun sitä kunnioitetaan siitä, mistä se itseään moittii, ja kun sille nauretaan silloin, kun se tahtois, että häntä totisena kuunneltaisiin. Sillä laillahan on ollut koko minun elämäni ... jo siitä alkaen ... ettekö muista? ... kun kerroin, että ne kylän pojat nauroivat minun hyville lauluilleni, mutta ilosilmin kuuntelivat noita rivoja pilkkalauluja. Ja sillä lailla on vielä nytkin ... eivät ihmiset näy sen paremmiksi muuttuvan.

Hän kääntyi lähtemään.

—Ka, enhän minä ollut muistaa hyvästäni heittää—hyvästi nyt vain, hyvä herra, ja kiitoksia paljon.

—Mutta minne te nyt näin pimeässä osaatte? ... siellä on aivan pimeä ulkona.

—Kyllä minä kortteeriini osaan.

—Mutta ettehän muista, missä se onkaan?

—Muistan minä sen nyt—se on Roinisen talo Pumpputorin kulmassa.

—Vaan ehkä minä tulen saattamaan?

—Ei sitä tarvitse—hyvästi nyt vain.

—Kuulkaa, mutta ettekö tahtois tätä Kanteletarta omaksenne—se kyllä joutaisi minulta?

—En, hyvästi nyt vain.

—Hyvästi, hyvästi—mutta hattuanne ette sittenkään...

—Ka niin, ka niin...

Minä näytin hänelle rappusissa tulta. Kumarat olivat hänen hartiansa, kun hän laskeutui alas kartanolle, ja juuri kun hän pistäytyi portista kadulle, rykäisi hän pari kertaa kuivahkon yskän. Hän katosi pilkkopimeään tuonne kadulle, enkä minä häntä ole sen koommin nähnyt enkä hänestä mitään kuullut, eläneekö vielä, vai joko lienee kuollut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUUAN MARKKINAMIES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.